

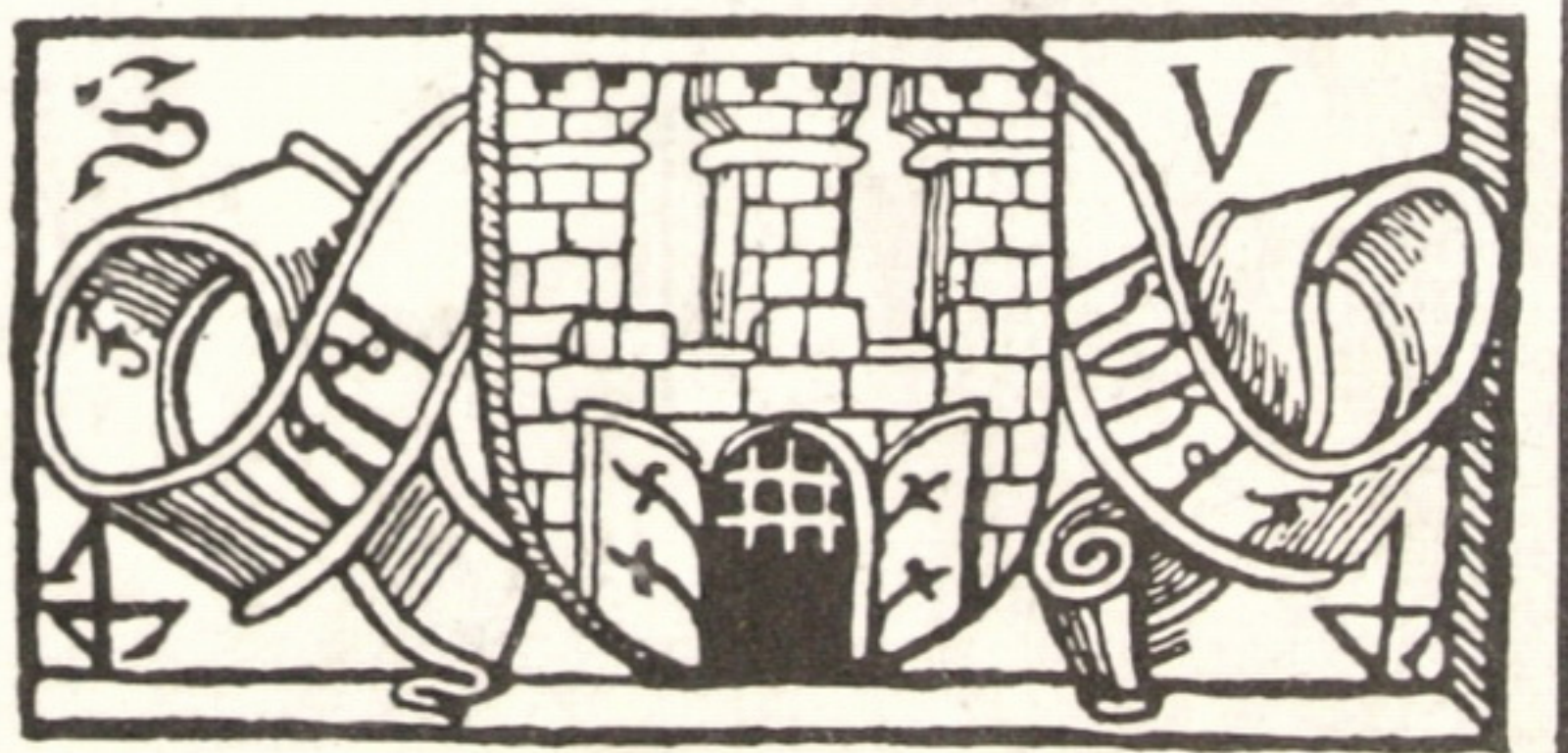
БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

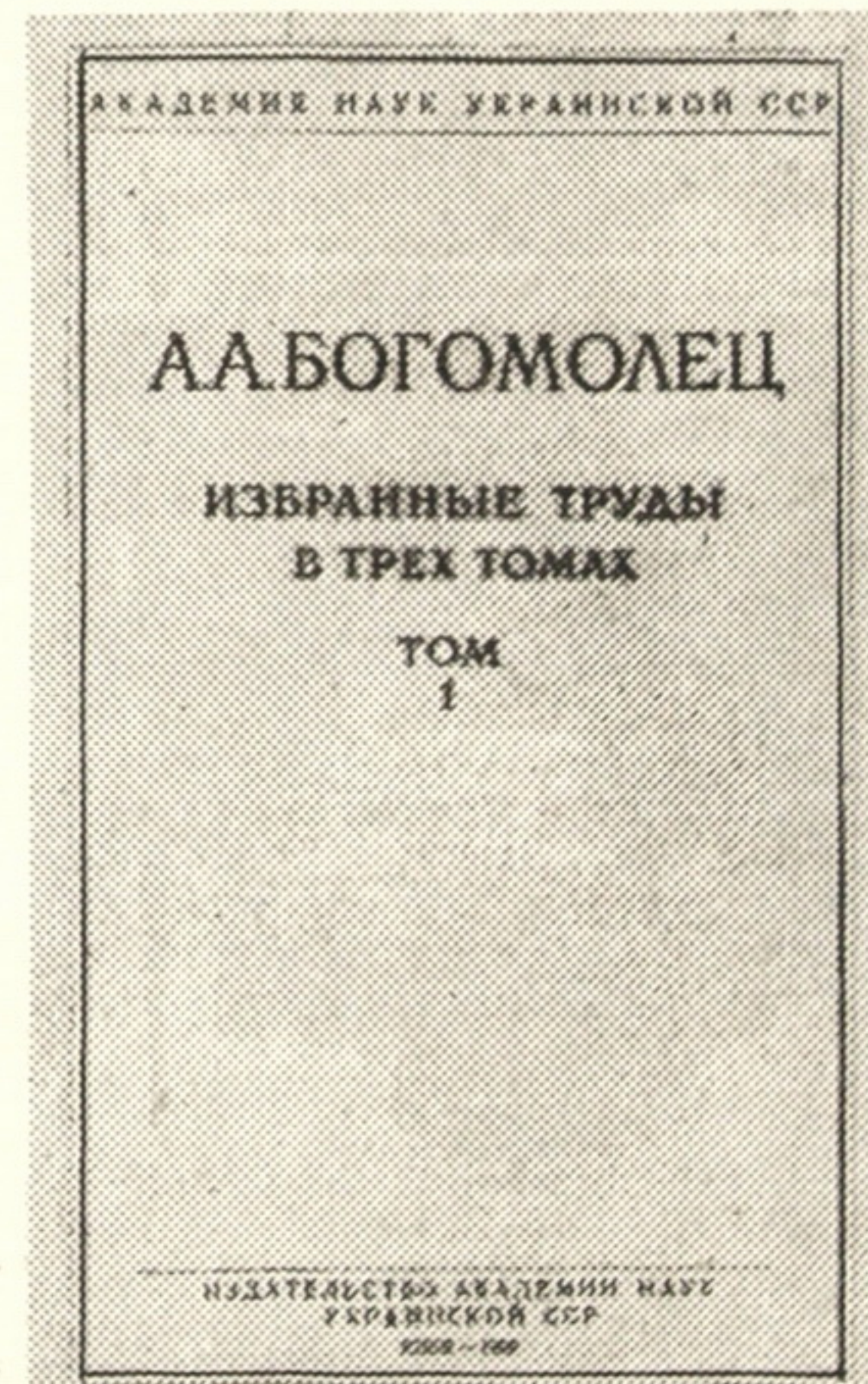
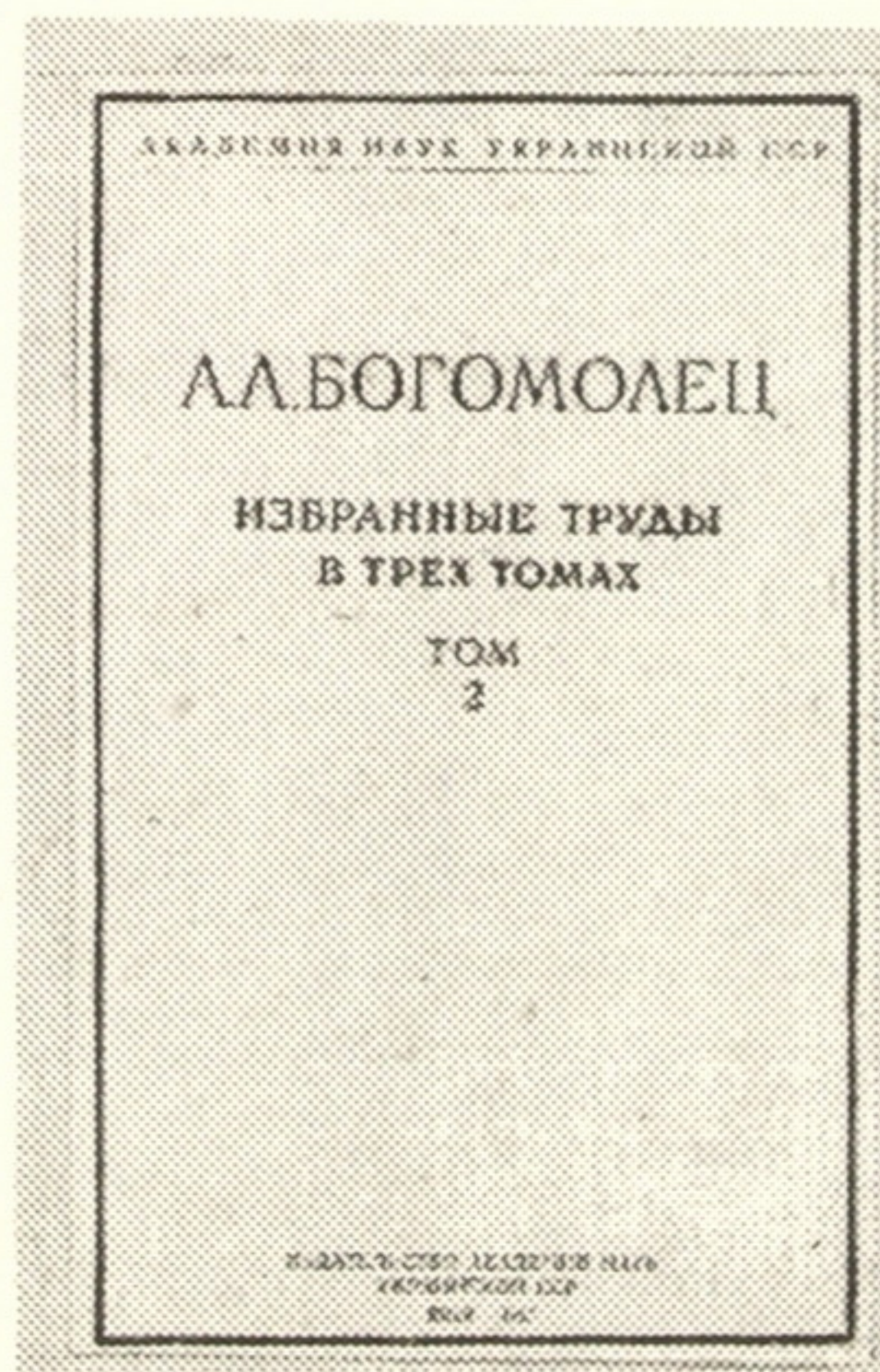
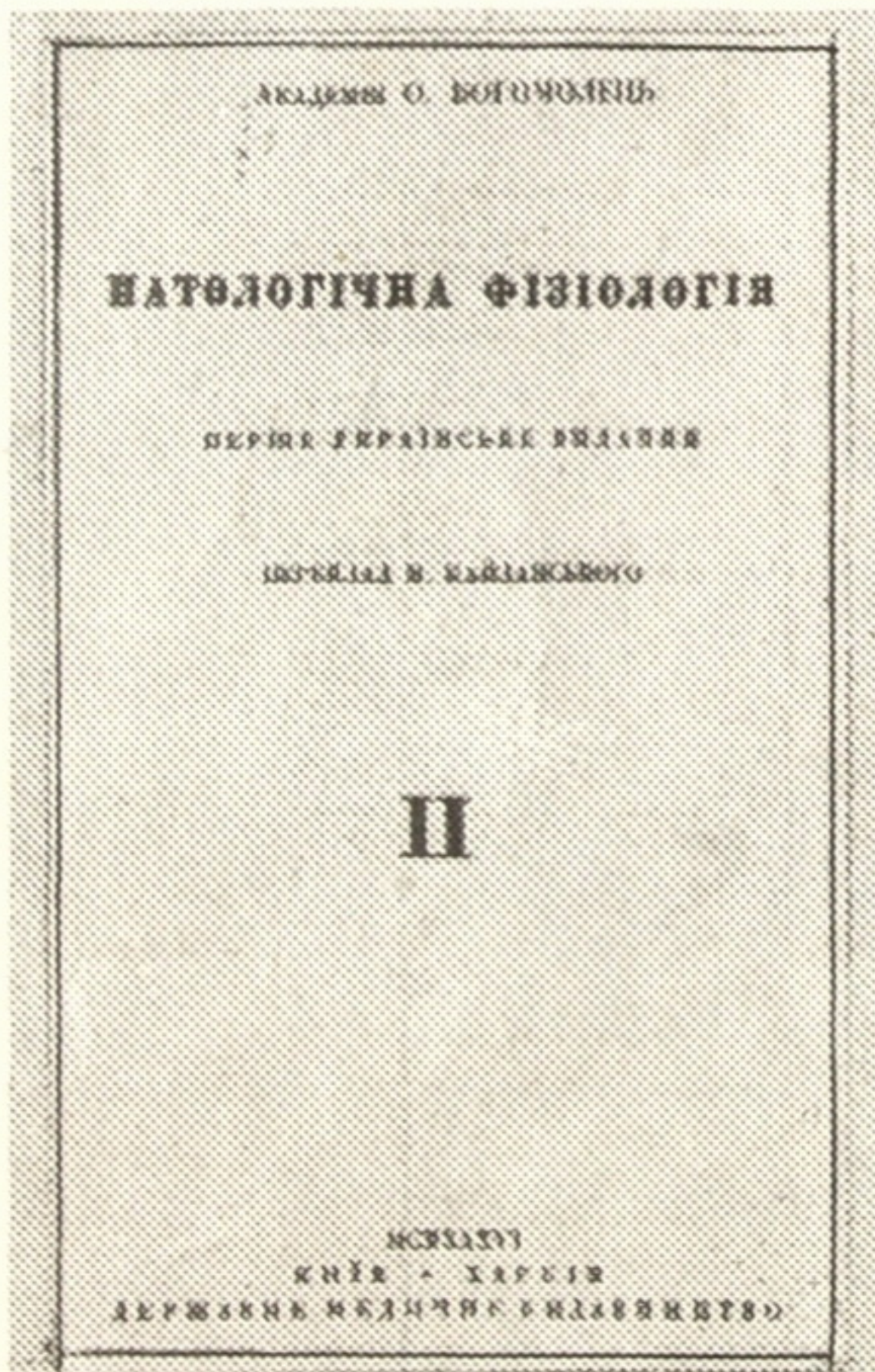
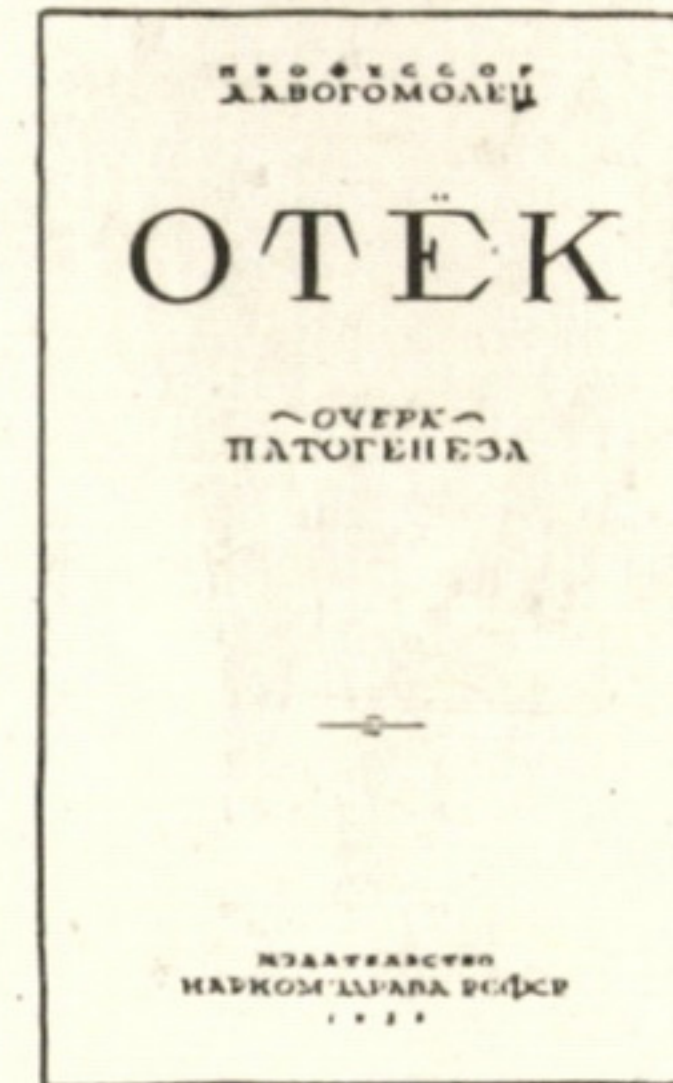
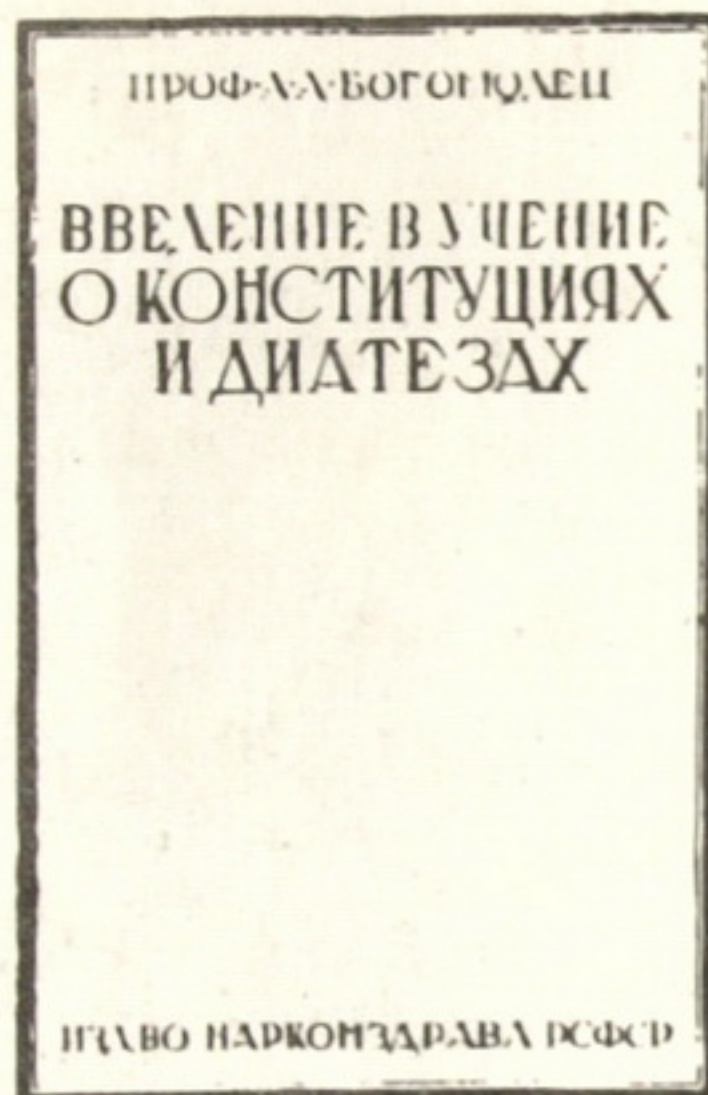
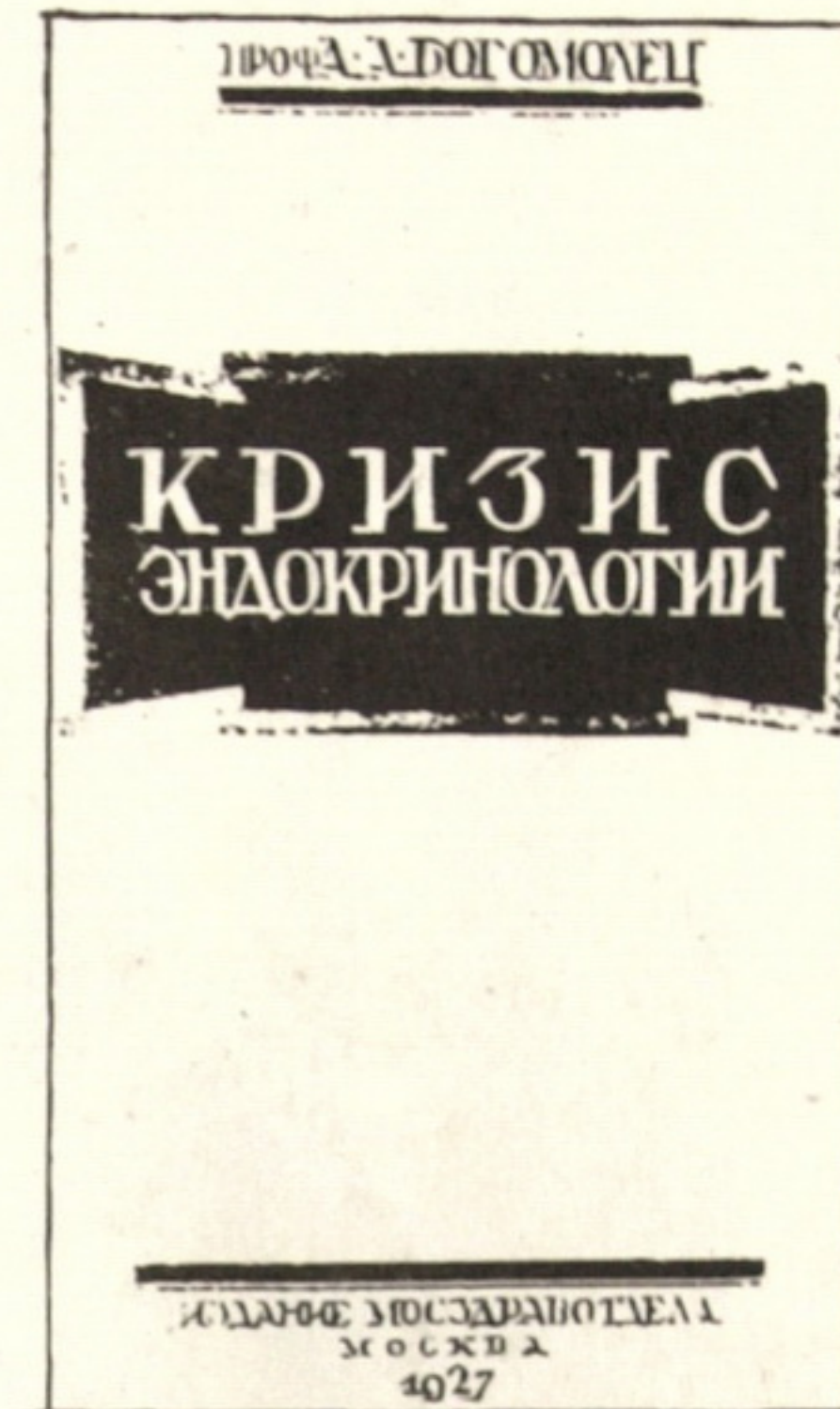
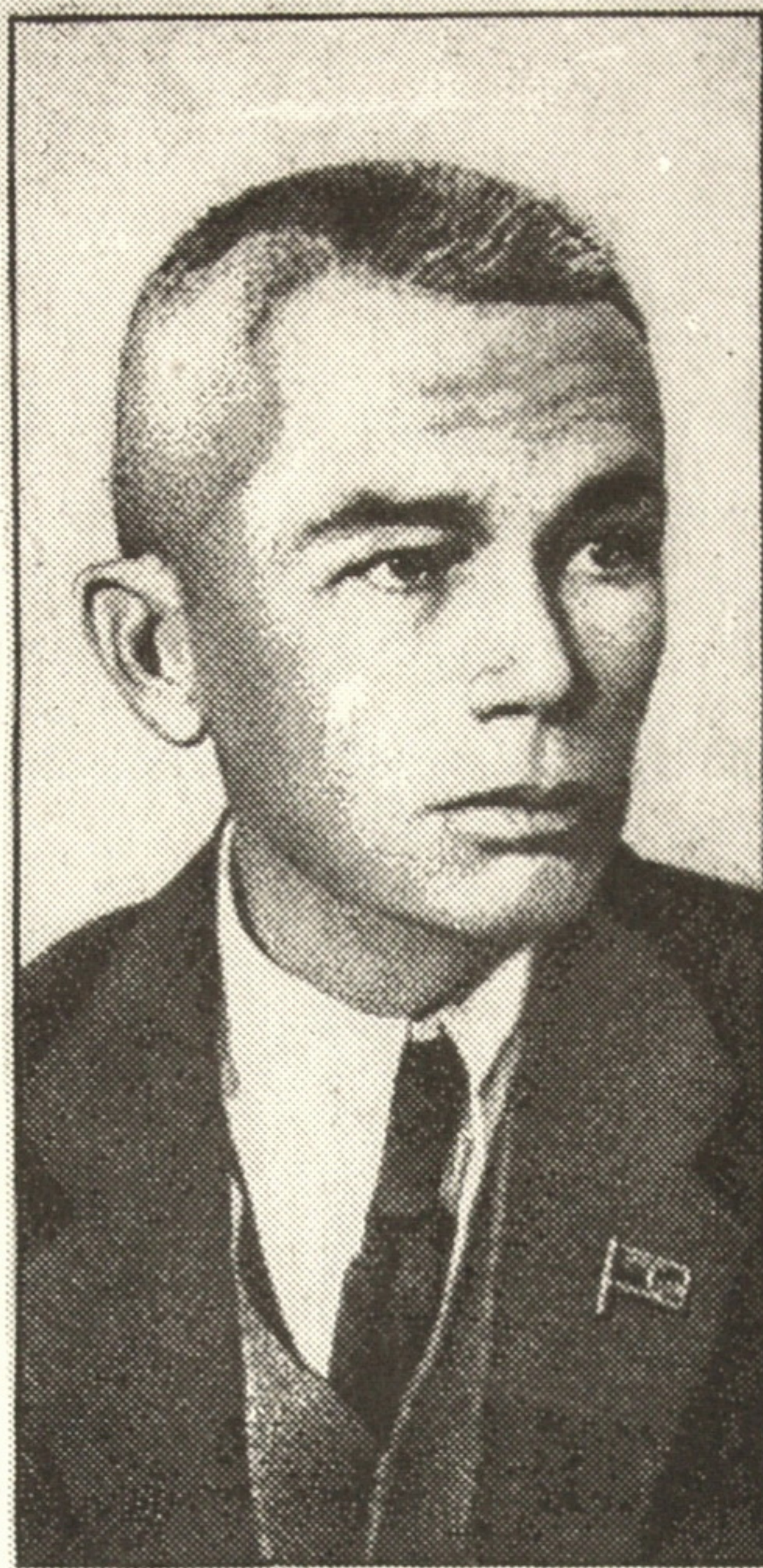
Герб Захаржевського з книги «Wogaty Wiryardz» 1705 року.

Герб «княжат» Острозьких з книги «Лист Мелетія ...»
Дерманської друкарні 1605 року.

Кінцівка найстаршого церковно-слов'янського друку (1491)
з печатні Шваймпольта Фіоля в Кракові.

Деконтильбисманжтабвелнкоцьградтоу
краве впрд державтвелнкогоноролполскаго
икаспцнра. Пдконтильбисманжтабвелнкоцьградтоу
скыцшванполтоць, фболь гнзмѣцельне
децкогородоу, франкъ. Пскоптаншапозожнец
ппрожениць дѣ сѣть. дѣлтъ дѣлтъ дѣлтъ.

Книжкова виставка
до ювілею відомого українського вченого
Олександра Богомольця.
Підготовлено зав. сектором НБУВ Валентиною Мусієнко

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал.
Заснований у 1993 році.

Головний редактор -
член-кореспондент НАН
України О. ОНИЩЕНКО

Редакційна колегія

В. Бабич, А. Бровкін,
Л. Дубровіна,
Л. Костенко,
Л. Крушельницька,
А. Литвинчук,
Л. Незнамова,
В. Пашкова,
В. Попроцька
(заст. головного редактора),
В. Скінар,
Н. Солонська
(заст. головного редактора),
А. Чекмарьов,
І. Шовкопляс,
Патріція Кеннеді Грімстед
(Гарвардський університет),
Ілона Славинські
(Австрійський інститут з
вивчення Східної та Південно-
Східної Європи, секретар
комісії у справах бібліотек при
Федеральному міністерстві
науки Австрії),
Уім Лайндайк
(Генеральний менеджер
EBSCO)

Редактор-коректор

Л. Сушко.

Художньо-технічний редактор

Г. Конев.

Комп'ютерна верстка

Л. Климова.

Фотограф

О. Шолудько.

Переклад на іноземні мови

Г. Арсєнко, М. Воробей,
Р. Кириченко.

Засновники - Національна
бібліотека України
імені В.І.Вернадського та
Національна академія наук
України

Адреса редакції - 252039, Україна,
Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3.
Національна бібліотека України
імені В.І.Вернадського
National Library of Ukraine
after V. Vernadsky, Kyiv-39,
pr. 40-tichja Zhovtnja, 3

Свідчення про державну
реєстрацію № 189.

Передплатний індекс 74049

Друкарня

Національної бібліотеки України
імені В.І.Вернадського

© Національна бібліотека України
імені В.І.Вернадського

Редакція залишає за собою
право виправляти мову і
скорочувати статті.
Редколегія та редакція
можуть не поділяти думок,
висловлених авторами
статей. У разі передруку
посилання на «Бібліотечний
вісник» обов'язкове.

З М І С Т

Офіційні документи

- 3 Постанова Президії Національної ака-
демії наук України «Про Положення
про Національну бібліотеку України
імені В.І.Вернадського

Документальні комунікації та інформаційні технології

- 7 Бурґін М. Інформація та інформаційні
операції

Збереження фондів

- 9 Новикова Г. До питання впровадження
системи збереження фондів (в НБУ
імені В.І.Вернадського)

Книгознавство. Книговидавнича спра- ва

- 12 Солонська Н. До історії книжкової
торгівлі 20 - 30-х років в Україні (на
матеріалах журналу «Бібліологічні вісті»
та рукописах Л.Биковського)

Відродження

- 22 Дзюба І. Проблеми культури в
незалежній Україні
25 Павленко Р., Гайдучок М. Історична
пам'ять - ознака високої духовності
народу

Факти наукового життя. Хроніка подій

- 27 Костенко Л., Чекмарьов А. 3-тя
міжнародна конференція «Бібліотеки
й асоціації в мінливому світі: нові тех-
нології та нові форми співробітництва»
30 Пашкова В., Сошинська Я.
«Бібліотечний громадський рух в
Україні» (конференція Української
бібліотечної асоціації)
31 Добко Т., Загуменна В. Засідання
бібліографічної секції Української
бібліотечної асоціації
33 Гончаренко Н. Для правильної
орієнтації документів у діловодстві

З фондів бібліотек

- 34 Белічко Н. Колекція Георгія Малакова
у фондах НБУВ

Рецензії

- 36 Рікун І. Математики й механіки Одеси
36 Сохань П., Верба І. Розпочато енцик-
лопедичний проект
37 Кучинський М. Посмертна збірка
Дмитра Луценка

Виставки

- 21 До 70-річчя від дня смерті С.Петлюри

C O N T E N T

Official Materials

- 3 Resolution of the Presidium of the
National Academy of Science of Ukraine
«To Regulation on the National Library
of Ukraine after V.I.Vernadsky»

Documentary communications informa- tional technology

- 7 Burhin M. Information and informational
operations

Preservation of book Funds

- 9 Novikova H. To a question of introduc-
tion of book funds preservation system
(at NLU after V.I.Vernadsky)

Bookpublishing and Bookprinting

- 11 Solons'ka N. To a history of book-selling
in Ukraine during 20-30th of 19th
century (from «Bibliolohichni Visti» and
manuscripts of L.Bykovs'ky)

Renaissance

- 22 Dzijuba I. Problems of culture in inde-
pendent Ukraine
25 Pavlenko R., Hajduchok M. Historical
memory as a symbol of high spiritual life
of a nation

Facts from scientific life. Chronicle

- 27 Kostenko L., Tchekmar'ov A. 3d interna-
tional conference «Libraries and associa-
tions in a modern world: new technolo-
gies and new forms of cooperations»
30 Pashkova V., Soshyns'ka Ya. Library
social movement in Ukraine (conference
of Ukrainian library association.
31 Dobko T., Zahumenna V. Workshop of
a bibliographical section of Ukrainian
library association
33 Goncharenko N. For correct orientation
of documents in record-keepinf

From libraries book-stock

- 34 Belichko N. Heorgii Malakhov collection
in National Library of Ukraine after
V.Vernadsky

Reviews

- 36 Ricun I. Mathematicians and mechani-
cians from Odessa
36 Sokhan' P., Verba I. Encyclopedic
project is commenced
37 Kuchyns'ky M. Posthumous collected
works by Dmytro Luchenko

Exhibitions

- 21 Symon Petlura 70th anniversaries of
death

НАШІ АВТОРИ

Белічко Наталія Юрївна - мол. наук. співробітник сектора естампів та репродукцій НБУВ
Бурґін Марк Семенович - д. філос. н., канд. фіз.-мат. н., Центр дослідження науково-техн. потенціалу ім. Г.Доброва НАНУ

Верба Ігор Володимирович - к.і.н., в. о. вченого секретаря Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАНУ

Гайдучок Марія Михайлівна - співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Держ. наук. мед. б-ки (ДНМБ), засл. прац. культури України
Гончаренко Наталія Володимирівна - пров. редактор ін-ту архівознавства НБУВ

Дзюба Іван Михайлович - акад. НАН України

Добко Тетяна Василівна - к.і.н., зав. від. ДБО НБУВ

Загуменна Віра Вікторівна - к.п.н., доц. КДІКУ

Костенко Леонід Йосипович - к.т.н., зав. відділом автомат. обробки інформації НБУВ

Кучинський Микола Вікторович - к. філол. н., доц. Укр. держ. пед. ун-ту ім. М.Драгоманова

Новикова Галина Михайлівна - к.б.н., зав. відділом паперознавства НБУВ

Павленко Раїса Іванівна - директор ДНМБ, засл. прац. культури України

Пашкова Валентина Степанівна - к.п.н., доц. КДІКУ

Рікун Ірина Ємільївна - головний бібліограф Одеської держ. наук. б-ки ім. М.Горького

Солонська Наталія Гаврилівна - заст. головного редактора журн. «Бібліотечний вісник»

Сохань Павло Степанович - член-кор. НАН України, д.і.н., проф., директор Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського

Сошинська Ярослава Євгенівна - к.і.н., доц. КДІКУ

Чекмарьов Анатолій Олексійович - к.в.н., заст. Генерального директора НБУВ з наукової роботи

INHALT

- 3** *Offizielle Materialien*
Bestimmung des Praesidiums der Nationalen Akademie der Wissenschaften der Ukraine "Ueber die Verordnung ueber Nationale Bibliothek der Ukraine Nahmens W.I.Wernadsky

Dokumentarische Kommunikationen und Informationstechnologien

- 7** **Burhin M.** Information und Informatiosoperationen

- 9** *Aufbewahrung des Buecherbestandes*
Nowikowa H. Zur Frage der Einfuehrung des Systems der Sicherheit des Buecherbestandes (in der Nationalen Bibliothek der Ukraine Nahmens Wernadsky)

Buecherkunde. Verlagstaetigkeit

- 12** **Solonska N.** Zur Geschichte der Buchhandlung in der 20-en und 30-en Jahren in der Ukraine (nach der Materialien der Zeitschrift «Bibliologische Nachrichten» und der Handschriften von L.Bykowskij

Wiederaufleben

- 22** **Dsjuba I.** Problemen der Kultur in der unabhaengigen Ukraine
25 **Pawlenko R., Heidutschok M.** Historisches Gedaechnis - ein Merkmal der hohen Geistigkeit des Volkes

Fakten des wissenschaftlichen Lebens.

- 3** *Les materiaux officiels*
Le decret du presidium de l'Academie Nationale des sciences d'Ukraine a propos du «Reglement de la Bibliotheque Nationale Vernadsky d'Ukraine»

Les communications documentaires et les technologies informatiques

- 7** **Bourgine M.** L'information et les operations d'information

- 10** *La conservation des fonds*
Novikova G. A propos de la mise en oeuvre d'un systeme de conservation des fonds (a la Bibliotheque Nationale Vernadsky d'Ukraine - BNNU)

La science des livres. L'industrie du livre

- 12** **Solonska N.** Au sujet de l'histoire du commerce des livres dans les annees 20-30 en Ukraine d'apres les materiaux de la revue «Bibliologitchni visti» et des manuscrits de L.Bykovsky

- 22** *La renaissance*
Dziouba I. Les problemes de la culture dans l'Ukraine independante

- 25** **Pavlenko P., Gaidoutchok M.** La memoire historique, marque de la haute spiritualite du peuple

- 27** *Chronik der Ereignissen*
Kostenko L., Tschekmarjow A. 3-e Internationale «Konferenz «Bibliotheken und Assoziationen in der veraenderlichen Welt: Neue Technologien und neue Formen der Zusammenarbeit»

- 30** **Paschkowa W., Soschynska Ja.** «Bibliothekarische oeffentliche Bewegung in der Ukraine» (Konferenz der Ukrainischen bibliothekarischen Assoziation)

- 31** **Dobko T., Sahumenna W.** Sitzung der bibliothekarischen Sektion der Ukrainischen bibliothekarischen Assoziation

- 33** **Hontscharenko N.** Fuer die richtige Orientierung in der Schriftenfuehrung

Aus der Buecherbestand der Bibliotheken

- 34** **Belitschko N.** Sammlung von Heorgij Malachow in dem Buecherbestand der Nationalen Bibliothek der Ukraine

Rezensionen

- 36** **Rikun I.** Mathematiker und Mechaniker aus Odesa

- 36** **Sochan P., Werba I.** Projekt der Enzyklopaedie anzufangen

- 37** **Kutschinsky M.** Nachgelassene Sammlung von Dmytro Luzenko

Ausstellungen

- 21** Zum siebzigjaehrigen Jahrestag des Todes von S.Petlura

SOMMAIRE

Les faits de la vie scientifique. La chronique des evenements

- 27** **Kostenko L.** La 3^e Conference internationale sur le theme «Les bibliotheques et les associations dans» notre monde changeant: Les technologies nouvelles dans les formes nouvelles de la cooperation

- 30** **Pachkova V., Sochynska Ia.** Le mouvement social des bibliotheques en Ukraine (conference de l'Association ukrainienne des bibliotheques)

- 31** **Dobko T., Zagoumenna V.** La conference de la section bibliographique de l'Association ukrainienne des bibliotheques

Des fonds des bibliotheques

- 34** **Belitchko N.** La collection de Gueorguia Malakova dans les fonds de la BNNU

Comptes rendus

- 36** **Rikoune I.** Les mathematiens et les mecaniciens d'Odesa

- 36** **Sokhan P., Verba I.** Un debut de projet encyclopedique

- 37** **Koutchynsky M.** La collection posthume de Dmytro Loutsenko

Les expositions

- 21** Les 70^e anniversaire de la mort de S.Petlioura

ПРЕЗИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА

06.06.96 м.Київ

№ 190

Про Положення про Національну бібліотеку України імені В.І.Вернадського

Заслухавши інформацію директора Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського члена-кореспондента НАН України О.С.Онищенка про хід виконання Указу Президента України від 05.04.96 № 244/96 «Про надання Центральній науковій бібліотеці ім. В.І.Вернадського статусу національної», Президія НАН України постановляє:

1. Взяти до відома, що згідно з зазначеним Указом Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського залишається у підпорядкуванні Національної академії наук України.

2. Призначити генеральним директором Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського члена-кореспондента НАН України О.С.Онищенка.

3. Затвердити Положення про Національну бібліотеку України ім. В.І.Вернадського (додаток).

4. Доручити генеральному директору Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського члену-кореспонденту НАН України О.С.Онищенку протягом місяця привести Статут бібліотеки у відповідність до затвердженого Положення й Основних принципів організації та діяльності науково-дослідного інституту НАН України.

5. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Науково-організаційний відділ Президії НАН України.

Президент Національної академії наук України академік НАН України

Б.Є.Патон

Головний учений секретар Національної академії наук України академік НАН України

А.П.Шпак

Додаток

ПОЛОЖЕННЯ
про Національну бібліотеку України
імені В.І.Вернадського

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Указом Президента України від 5 квітня 1996 р. № 244/96 «Про надання Центральній науковій бібліотеці імені В.І.Вернадського статусу національної» Центральна наукова бібліотека імені В.І.Вернадського Національної академії наук України перейменована в Національну бібліотеку України імені В.І.Вернадського (далі - скорочений варіант: НБ України, аббревіатура: НБУВ). НБ України є спадкоємицею і правонаступницею Центральної наукової бібліотеки імені В.І.Вернадського НАН України.

1.1. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського - головна всеукраїнська бібліотека, загальнодержавний комплексний бібліотечно-інформаційний, науково-дослідний і культурний центр.

1.2. НБ України являє собою сховище найважливіших рукописних та друкованих пам'яток, в якому сконцентровано загальнонаціональний інформаційний потенціал.

1.3. Національна бібліотека України здійснює на-

уково-інформаційне забезпечення розробки та реалізації державної політики у бібліотечній галузі, координує зусилля бібліотек усіх систем і відомств на розробку та реалізацію національних програм, спрямованих на розвиток бібліотечної справи в Україні, забезпечує належне зберігання, використання та поповнення всіх фондів, готує пропозиції, що потребують законодавчого вирішення та урядової підтримки.

1.4. НБ України забезпечує загальнодоступність своїх фондів на всіх видах носіїв інформації. Її фондами можуть користуватися всі дієздатні громадяни України, зарубіжних країн, особи без громадянства віком від 18 років. Обмеження у користуванні фондами Бібліотеки встановлюються у випадках, передбачених законодавством України.

1.5. НБ України підпорядкована Національній академії наук України і як науково-дослідна установа входить до складу Відділення історії, філософії та права НАН України.

1.6. Для забезпечення ефективного функціонування Національної бібліотеки України та здійснення кон-

тролю за її діяльністю створюється Наглядова рада. Персональний склад Наглядової ради затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Національної академії наук України.

1.7. НБ України повністю самостійна в організації своєї структури та діяльності, виборі в межах чинного законодавства форм оплати праці, господарювання, у взаємовідносинах з політичними партіями, громадськими організаціями, підприємствами, установами, в т.ч. й зарубіжними, вирішенні кадрових та інших питань, які віднесено до її компетенції Статутом Національної академії наук і не суперечать чинному законодавству України.

1.8. У своїй діяльності НБ України керується чинним законодавством України, Статутом НАН України, цим Положенням, ураховує рекомендації ЮНЕСКО та ІФЛА для національних бібліотек, міжнародний досвід бібліотечної діяльності.

1.9. НБ України є юридичною особою, має власні розрахункові, зокрема валютні, рахунки в банку, користується всіма видами банківських послуг. Закріплені за Бібліотекою основні фонди й обігові кошти створюють її статутний фонд. Бібліотека має печатку із зображенням герба України і найменуванням «Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського», штемпелі встановленого зразка, власну символіку і зареєстрований у встановленому порядку товарний знак.

1.10. Юридична адреса Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського: Україна, 252039, м.Київ-39, проспект 40-річчя Жовтня, 3.

II. ОСНОВНІ ФУНКЦІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Як бібліотечна установа загальнодержавного значення НБ України здійснює:

- комплектування, забезпечення зберігання й суспільного використання Фонду Президентів України;
- комплектування, забезпечення зберігання й використання Архівного фонду Національної академії наук України;
- повне комплектування, постійне зберігання (в т.ч. архівного примірника) і забезпечення доступу до створених на території України документів на всіх видах носіїв інформації;
- виявлення в усьому світі та облік україніки на всіх видах носіїв інформації. Створення національних банків даних рукописної, друкованої, електронної україніки;
- видання повної ретроспективної національної бібліографії документів на всіх видах носіїв, що включає:
 - а) твори українською мовою незалежно від місця створення;
 - б) твори всіма мовами, створені на території України;
 - в) твори всіма мовами про Україну і український народ, створені в усьому світі;
- бібліотечно-інформаційне забезпечення реалізації Закону про мови;
 - депозитарне зберігання урядових документів, газет, картографічних видань, комп'ютерних файлів, а також документів ООН, ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій;
 - формування головної загальнодержавної наукової колекції світової літератури, забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів і задоволення на цій

основі потреб населення в зарубіжній інформації;
- централізоване комплектування бібліотек України іноземною літературою, базами даних шляхом здійснення валютної передплати, міжнародного книгообміну і розподілу міжнародних надходжень літератури; централізовану каталогізацію зарубіжних документів та організацію зведеного електронного каталогу;

організацію і координацію роботи з питань повернення з-за кордону до бібліотек України друкованої та рукописної спадщини;

- створення і підтримку функціонування Національного центру міжнародної системи міжбібліотечного абонементу;

- координацію робіт у галузі створення комп'ютерної бібліотечної мережі України та загальнодержавного комп'ютерного центру кооперативної каталогізації і підтримки зведеного електронного каталогу бібліотек України;

- обслуговування читачів, підприємств і організацій документами на всіх існуючих носіях інформації, організацію кооперації бібліотечно-бібліографічного обслуговування в межах держави для забезпечення загальнодоступності національного фонду України;

- зберігання, консервацію та реставрацію рукописів, стародруків, рідкісних видань, бібліотечних зібрань і колекцій та створення умов для їх доступності широкому колу читачів. Організацію національної служби збереження бібліотечних фондів України;

- науково-методичне забезпечення діяльності бібліотек - методичних центрів усіх систем і відомств та координацію їх зусиль у справі реалізації державної бібліотечної політики;

- репрезентацію України в міжнародних бібліотечних об'єднаннях та асоціаціях; координацію участі бібліотек держави в міжнародних бібліотечно-інформаційних програмах;

- науково-методичне та організаційне сприяння підвищенню кваліфікації бібліотечних кадрів, підготовку кадрів вищої кваліфікації (докторів і кандидатів наук) у галузі бібліотечної справи.

2.2. Як загальнодержавний інформаційно-аналітичний центр НБ України:

2.2.1. Організовує діяльність Служби інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ) вищих органів законодавчої, виконавчої і судової влади. СІАЗ на основі документних матеріалів та електронних потоків інформації робить аналіз:

а) політичних і соціально-економічних процесів в Україні;

б) ставлення до суспільного життя в Україні державних структур і громадської думки країн СНД і далекого зарубіжжя;

в) державотворчого, законодавчого процесу в зарубіжних країнах і зіставлення його з практикою законотворчості в Україні;

г) досвіду роботи інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек щодо ефективного використання фондів, активного введення в обіг наукової та іншої інформації, необхідної для діяльності органів влади;

д) позицій політичних партій, громадських рухів, релігійних об'єднань у питаннях суспільного життя і державотворення;

е) відображення в загальноукраїнських і регіональних періодичних виданнях, у пресі СНД ситуації в Україні та її міжнародного становища.

2.2.2. Здійснює оперативне бібліотечне та довідково-бібліографічне обслуговування вищих управлінських структур, готує на запит народних депутатів, апарату Верховної Ради України, Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України бази й банки даних, довідкові, інформаційні, аналітичні матеріали.

2.2.3. Взаємодіє з інформаційно-аналітичними структурами органів державної влади, створює з ними спільну комп'ютерну мережу обміну інформацією.

2.2.4. Організовує обмін інформаційними ресурсами з зарубіжними бібліотеками, інформаційно-аналітичне обслуговування органів державної влади та управління.

2.2.5. Науково-методично підтримує діяльність бібліотек України в галузі інформаційного обслуговування управлінських структур усіх рівнів.

2.3. Як науково-дослідна установа Національної академії наук НБ України здійснює:

2.3.1. Наукові дослідження проблем:

- бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства, архівознавства, інформатизації бібліотек, збереження, консервації і реставрації бібліотечних фондів;

- методології, методики й організації створення національної бібліографії України, повних бібліографій документів національних меншин України;

- практичної реалізації стратегії формування й програм збереження національного бібліотечного фонду України, визначення пріоритетних напрямів його розвитку з урахуванням специфіки функціонування бібліотек різних типів і відомчого підпорядкування;

- удосконалення бібліотечно-бібліографічної класифікації, каталогізації, інформаційно-пошукових мов з метою забезпечення сумісності інформаційних ресурсів на загальнодержавному й міжнародному рівнях;

- створення і розвитку комп'ютерних технологій бібліотечної діяльності.

2.3.2. Бібліотечно-інформаційне забезпечення фундаментальних і прикладних наукових досліджень, загальнодержавних наукових програм і проектів.

2.3.3. Наукову експертизу проектів управлінських рішень, наукових програм, стандартів з бібліотечно-бібліографічної та суміжних сфер діяльності, що підготовлені іншими бібліотеками й спорідненими установами, державними установами, громадськими організаціями.

2.3.4. Узагальнення результатів наукових досліджень у бібліотечній галузі та підготовку рекомендацій щодо їх реалізації на загальнодержавному й міжнародному рівнях.

2.3.5. Видання наукової літератури з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, джерелознавства, архівознавства, інформатики, зберігання, консервації і реставрації документів.

2.3.6. Підготовку бібліотечних кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру, докторантуру, організацію спеціалізованої Ради по захисту кандидатських і докторських дисертацій.

2.4. НБ України виконує функції національного центру біобібліографічних досліджень, який:

- розробляє теоретичні й науково-методичні проблеми української біографістики;

- збирає, науково опрацьовує, готує до видання матеріали біографій діячів України;

- створює комп'ютерні бази даних біобібліографічної інформації, розробляє і впроваджує інформаційні тех-

нології в українську біографістику;

- координує дослідження з української біографістики в загальнодержавному масштабі;

- готує до друку багатотомну серію Українського біографічного словника.

III. ПРАВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Права НБ України зумовлені необхідністю реалізації її функцій як установи загальнодержавного значення. НБ України має право:

- готувати проекти урядових рішень з питань розвитку бібліотечної галузі;

- створювати на базі Бібліотеки міжвідомчі ради і комісії з пріоритетних напрямів розвитку бібліотечної науки й практики;

- здійснювати міждержавний та внутрішньодержавний книгообмін;

- отримувати три безкоштовні примірники всіх творів друку України всіма мовами, а також обов'язкові платні примірники в кількості, достатній для здійснення міждержавного книгообміну;

- отримувати обов'язковий безкоштовний примірник комп'ютерних файлів, підготовлених в Україні на основі електронних видавничих технологій, та документів на нетрадиційних носіях;

- пріоритетно одержувати потрібну літературу з фондів бібліотек, що ліквідуються;

- обмінюватися на договірних умовах з іншими бібліотеками й установами України та зарубіжжя дублетами й копіями документів, якщо це не суперечить установленому порядку і чинному законодавству України;

- списувати у встановленому порядку зі своїх фондів втрачені, зіпсовані, непридатні для використання документи;

- самостійно розробляти правила обслуговування читачів та абонентів Бібліотеки і здійснювати необхідні заходи для забезпечення їх виконання;

- встановлювати перелік, договірні ціни й тарифи на окремі види додаткових послуг читачам;

- розробляти плани міжнародного наукового співробітництва і річні плани відряджень учених та фахівців Бібліотеки в зарубіжні країни;

- здійснювати міжнародну торгівлю творами друку та документами на інших носіях інформації;

- здійснювати видавничу і поліграфічну діяльність, зберігаючи за собою авторське право;

- проводити самостійну господарську діяльність для забезпечення реалізації основних функцій Бібліотеки й соціального розвитку колективу.

IV. ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

4.1. До структури Національної бібліотеки України входять:

Фонд Президентів України, Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів законодавчої, виконавчої і судової влади, Архівний фонд НАНУ, науково-дослідні інститути, центри, науково-дослідні та науково-прикладні відділи, редакція журналу «Бібліотечний вісник», видавництво і поліграфічний комплекс. Для забезпечення діяльності Бібліотеки організуються також адміністративні, технічні,

господарські, будівельні та інші допоміжні відділи.

У. ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ Й УПРАВЛІННЯ

5.1. Трудові відносини в НБ України з керівниками, науковими, бібліотечними, інженерними, адміністративно-господарськими та іншими співробітниками встановлюються згідно з законодавством про працю України, в т. ч. на засадах контракту.

5.2. Управління Бібліотекою здійснюється на основі її Статуту. Бібліотеку очолює Генеральний директор, який обирається загальними зборами Відділення історії, філософії та права НАН України з урахуванням думки наукових співробітників Бібліотеки і затверджується Президією НАНУ строком на п'ять років.

Генеральний директор самостійно вирішує всі питання діяльності Бібліотеки, за винятком тих, які належать до компетенції Президії НАНУ та Вченої ради Бібліотеки.

5.3. Генеральний директор без доручення від імені Бібліотеки представляє її інтереси у вітчизняних та іноземних установах, фірмах та організаціях різних форм власності, згідно з чинним законодавством розпоряджається її майном, укладає договори, контракти, в тому числі трудові, міжнародні, видає доручення, відкриває в банках розрахункові, валютні та інші рахунки, користується правом розпорядження коштами, зокрема валютними, затверджує структуру управління та штати, розподіляє обов'язки між заступниками директора, видає накази, розпорядження та дає вказівки, обов'язкові для всіх працівників Бібліотеки, виконує інші функції, які випливають з цього Положення.

5.4. Заступники Генерального директора, вчений секретар, директори Фонду Президентів України, інститутів, керівники центрів, завідувачі науковими відділами затверджуються Президією НАН України за контрактом, згідно з поданням Генерального директора Бібліотеки, схваленим Ученою радою, з числа фахівців, які мають досвід наукової та науково-організаційної роботи.

5.5. Вищим органом колегіального розгляду основних питань бібліотечної та наукової діяльності і кадрової роботи є Вчена рада, яка обирається науковим колективом Бібліотеки й затверджується Бюро відділення історії, філософії та права НАНУ на строк повноважень Генерального директора Бібліотеки.

5.6. Учена рада створює на правах своїх секцій науково-методичні ради Фонду Президентів України та інститутів, діяльність яких визначається Положенням про Фонд та інститути Національної бібліотеки України. Науково-методичні ради очолюють директори Фонду та інститутів.

УІ. МАЙНО І КОШТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

6.1. Фінансування діяльності НБ України проводиться за окремими нормативами, встановлюваними Кабінетом Міністрів України. Бібліотека в межах фонду заробітної плати за рахунок коштів, виділених з Державного бюджету та одержаних від власної господарської діяльності, має право встановлювати трудові

й соціально-побутові пільги своїм співробітникам згідно з законодавством України.

6.2. Майно Бібліотеки складають основні фонди та обігові кошти, а також інші матеріальні цінності, закріплені за нею, вартість яких відображається у самостійному балансі.

Бібліотека користується будівлями, спорудами, машинами, обладнанням, транспортними засобами й засобами зв'язку, коштами, земельними ділянками та іншим майном як в Україні, так і за кордоном, згідно з її діяльністю та чинним законодавством.

Здійснюючи право оперативного управління, Бібліотека володіє, користується та розпоряджається зазначеним державним майном самостійно, вчиняючи щодо нього будь-які дії, що не суперечать чинному законодавству України, Статуту Національної академії наук України та цьому Положенню.

6.3. Джерелом формування майна і коштів Національної бібліотеки України є:

- бюджетні асигнування та прибутки, одержані від реалізації науково-інформаційної продукції і додаткових послуг, а також інших видів господарської діяльності;
- капітальні вкладення та дотації від бюджету;
- прибутки від зовнішньоекономічної діяльності;
- добровільні грошові внески підприємств, організацій, окремих громадян (у т.ч. зарубіжних);
- кошти, які надходять за заповітами і як подарунки;
- інші джерела, не заборонені законодавчими актами України.

6.4. Вилучення державними, відомчими органами чи громадськими організаціями з Бібліотеки її основних фондів та обігових коштів, майна, яке нею використовується, не допускається. Основний книжковий, рукописний, інформаційний фонд Бібліотеки недоторканий і не підлягає розформуванню, продажу, передачі, вилученню, приватизації.

6.5. Збитки, заподіяні Бібліотеці у разі порушення її майнових прав юридичними й фізичними особами та державними органами, відшкодовуються згідно з чинним законодавством.

6.6. Бібліотека веде бухгалтерський оперативний і статистичний облік, звітує в порядку, встановленому законодавством України.

УІІ. КОНТРОЛЬ, ПЕРЕВІРКА І РЕВІЗІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

7.1. Контроль, перевірка і ревізія бібліотечної, наукової, виробничої та фінансової діяльності Бібліотеки здійснюються у встановленому порядку згідно з чинним законодавством України.

УІІІ. РЕОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЛІКВІДАЦІЯ

8.1. Внутрішня реорганізація Бібліотеки, викликана необхідністю вдосконалення її структури й діяльності, здійснюється у встановленому порядку.

Як загальнодержавна скарбниця знань та інформації, особливо цінний об'єкт культури, Національна бібліотека України не підлягає реорганізації в будь-який інший тип бібліотеки, приватизації, ліквідації, підпорядкуванню будь-яким відомчим інтересам.

Марк Бургін

ІНФОРМАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ

Подано основні типи простих інформаційних операцій. Пропонується оригінальна концепція, коли обробка інформації відбувається тріадами: передача - трансформація - зберігання.

Найбільш відомим і розповсюдженим напрямом теорії інформації (ТІ) є статистичний, що виник першим і базу якого закладено в ХХ ст. Р.Хартлі та К.Шенноном. У ньому термін *інформація* не визначається, а використовується як неформальне поняття. Головним у статистичній ТІ є «кількість інформації», котра міститься в повідомленні. Саме тому К.Шеннон вважав, що точніша назва цієї дисципліни - теорія зв'язку, а не теорія інформації.

Кількість інформації відображає тільки вірогіднісні її аспекти, майже зовсім не торкаючися змістової сторони. Тому виник семантичний напрям ТІ. В ньому увага зосереджується на семантиці (змісті) повідомлень, зображуваних висловлюваннями або логічними реченнями.

У зв'язку з дійовим характером інформації, що спричинює зміни в системах, і розвитком інформаційних систем та технологій виникає алгоритмічний підхід у ТІ, інформація вимірюється за допомогою такої математичної конструкції, як складність алгоритмів.

Усі існуючі підходи об'єднуються в динамічній або загальній теорії інформації. Для побудови цієї нової наукової теорії¹ використовується аксіоматичний підхід, на зразок геометрії Евкліда. Це дає змогу, поперше, найбільш адекватно визначити термін *інформація*, а по-друге, побудувати нову математичну ТІ. У ній інформація моделюється такою

математичною конструкцією, як оператор. Оператори діють на сукупності іменованих множин, що являють собою взаємодію носія інформації з системою (людиною, організацією, суспільством), яка сприймає цю інформацію.

Наукові дослідження і весь практичний досвід людства показали, що інформація (від лат. *informatio* - роз'яснення, виклад) - це одна з трьох основних (поряд з матерією та енергією) субстанцій, що утворюють природний світ, у якому живе людина. Інформація відіграє незамінну роль у будь-якій сфері людської діяльності (на всіх її рівнях). Головною характеристикою інформації є те, що вона на емпіричному рівні, тобто на рівні, доступному спостереженню, поперше, розглядається не взагалі, а тільки відносно певної системи R (наприклад, людини або суспільства). Так, з тексту, в якому на мові певної країни викладено її історію, той, хто не знає цієї мови, не одержить інформації, навіть якщо й знатиме історію цієї країни.

По-друге, інформація - це те, що змінює систему R. У широкому смислі інформація - все те, що трансформує R, у вузькому (прямошуму) - тільки те, що трансформує інфологічну підсистему системи R. Інфологічна система включає тезаурус (тобто, систему знань системи R), який раніше розглядався як єдине місце прийому й накопичення інформації. Проте в інфологічній системі є багато елементів, що не входять до тезаурусу (ідей, уявлень, фантазій, правил дій, сподівань тощо).

Тривалий час вважалося, що інфологічну підсистему може мати тільки людина. Згодом виявилось, що щось подібне притаманне й суспільству, її мають (можливо, в спрощеному вигляді) навіть твари-

ни. Зі створенням комп'ютерів стало ясно, що інфологічна підсистема є і в комп'ютерній системі.

Сформульоване визначення інформації охоплює або коригує вже існуючі. Приміром, змістовий аналіз статистичного підходу до вивчення інформації привів до її визначення як усунення невизначеності, а це, в свою чергу, - певна дія на тезаурус системи, тобто традиційне розуміння інформації є частковим випадком загального вищенаведеного визначення.

Властивістю інформації є те, що вона завжди втілена в якийсь матеріальний об'єкт (субстанцію), що містить інформацію. Найбільш звичним для людини носієм інформації є текст (написаний, надрукований чи виголошений). Але інформацію може містити й будь-яка річ (згадаємо роботу геолога, слідчого тощо). Поведінка людини, її жести, міміка є також носіями інформації, зокрема для політичних діячів, які повсякчас спілкуються з іншими людьми. Спеціальні носії інформації - магнітні диски, стрічки, барабани - було створено для комп'ютерів.

З виникненням ТІ (а точніше, її статистичного напрямку) більшість фахівців тривалий час вважали, що інформація - це сукупність даних, повідомлень, або те ж саме, що й усунення невизначеності. Але обидва погляди мають суттєві недоліки. Перше: коли йдеться про інформацію, то насправді мають на увазі її носія. Так, те ж саме повідомлення для однієї людини може давати багато інформації, а для іншої бути зовсім безінформаційним. Друге розуміння є лише окремим випадком, бо трансформація інфологічної системи може не тільки не зменшувати невизначеності, а навіть збільшувати її.

З точки зору інформаційної тех-

¹ Докладніше про неї можна дізнатися з праць: *Burgin M.S. Evaluation of Scientific Activity in the Dynamic Theory of Information // Наука та наукознавство. - 1994. - №1; Бургін М.С. Алгоритмический подход в динамической теории информации // Доклады РАН. - 1995. - Т. 342. - №1. - С. 7-10.*

нології інформація виконує три функції: сировини, продукту і засобів діяльності (трансформації, впливу, розкриття).

Якщо розглядати інформацію як засіб діяльності, то найвідоміший - це інформація, що міститься в комп'ютерних програмах. З їх допомогою, наприклад, обробляються дані, але різноманітні операції з даними виконує не текст програми, а комп'ютер на основі вміщеної в тексті програми інформації. Здійснюють це операційні пристрої комп'ютерів, що розшифровують і використовують інформацію з програми. З іншого боку, інформацією з комп'ютерних програм послуговуються для створення найрізноманітніших продуктів, бо на сучасному виробництві (а також у бібліотеках) за допомогою комп'ютерів управляють різними технологічними процесами.

Найпоширенішою інформаційною сировиною є різноманітна статистична інформація, а прикладами інформаційного продукту можуть слугувати наукові знання, комп'ютерні програми, книжки, газети, журнали тощо.

Але відмінність інформаційної сировини від інформаційного продукту або від інформаційних засобів діяльності реляційна і залежить від використання, тобто той самий

об'єкт в одному випадку буде інформаційною сировиною, в другому - інформаційним продуктом, а в третьому - інформаційним засобом діяльності. Так, статистичні дані, що відображають економіку якогось підприємства, будуть інформаційним продуктом для нього, бо ці дані одержано на підприємстві. А для керуючої організації (наприклад, міністерства) це буде інформаційний матеріал. Або такий приклад: для вченого, котрий одержав (відкрив і довів) математичну теорему, це інформаційний продукт. Для математика, який використовує її, щоб довести іншу теорему, вона буде інформаційним знаряддям наукової діяльності. А для того, хто використовує цю теорему, щоб одержати більш загальне твердження, вона буде інформаційною сировиною.

У загальній (динамічній) теорії інформації з'являється можливість виділити основні типи простих інформаційних операцій:

Нехай є певна інформація I та система R .

Визначення 1. Якщо до операції F інформація I відсутня у R , а після виконання операції належить R , то F називається інформуванням R .

Визначення 2. Якщо дії системи R під час реалізування операції T виконуються тільки з інформацією

I , що належить R (а точніше, саме I є основним об'єктом діяльності), то T називається обробкою інформації I .

Визначення 3. Якщо в діяльності системи R інформація I виконує допоміжні функції, то операція Q , яка виконується з I , називається використанням.

Інші дії з інформацією можна одержати як композиції простих. Так, накопичення інформації - це її множинна передача.

Кожний елемент тріади: *інформування - обробка - використання* основних типів простих інформаційних операцій, у свою чергу, поділяється на тріаду підвидів. Інформуванню відповідає тріада: *одержання - добування - виробництво*. Обробку відбито тріадами: *передача - трансформація - зберігання*.

Усі операції використання поділяються на три типи: інфологічне - пряме - опосередковане. Інфологічне використання має на меті зміни в інформаційній підсистемі системи Q . Пряме - зміни в самій Q , а опосередковане - зміни, зовнішні щодо Q .

Нове у функціонуванні бібліотеки (особливо науково-технічної) - це перехід від обробки інформації, що включає такі дії, як зберігання, передача та трансформація інформації, до її використання.

**За надання спонсорської допомоги
складаємо щирю подяку
Міжнародному фонду «Відродження» і
Американському дому в Києві.**

**Вітаємо вихід у світ
першого номера журналу
«Вісник книжкової палати»
і бажаємо його ентузіастам
значних творчих успіхів та
досягнень.**

Галина
Новикова

О ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ збереження фондів (в НБУ імені В.І.Вернадського)

Одним з основних напрямів державної політики в галузі бібліотечної діяльності є створення умов для зберігання бібліотечних фондів з метою забезпечення довгострокового збереження Державного бібліотечного фонду України¹.

Зарубіжний досвід організації збереження бібліотечних фондів є не тільки підтвердженням того величезного значення, яке надається цій проблемі в світі, а й свідченням істотного відставання подібних робіт у нас. До останнього часу діяльність бібліотек у нашій державі в такому важливому напрямі не була підкріплена комплексними науковими дослідженнями й відповідними організаційною, технологічною та економічною базами.

У Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського започатковано систематичний моніторинг екологічного стану книгосховищ, який включає мікологічне обстеження документів та повітря сховищ, контроль режимів зберігання. Це дає змогу отримати об'єктивну, науково-обґрунтовану якісну та кількісну оцінку стану фізичного збереження документних фондів.

Підготовлено методичні рекомендації «Зберігання бібліотечних фондів». Розроблено інструкції щодо забезпечення фізичного збереження документних фондів НБУВ. Розроблено і впроваджено уніфіковані бланки обстеження книгосховищ у разі виникнення аварійної ситуації, контролю температурно-вологісного та санітарно-гігієнічного режимів книгосховища.

У 1993 - 1995 рр. фахівці Центру консервації і реставрації (ЦКР) виконували науково-дослідну роботу з теми: «Екологія книгосховищ та її вплив на фізичне збереження бібліотечних фондів»².

За результатами мікологічного обстеження документів було встановлено, що субстратні властивості матеріальної основи (носія інформації) мають суттєве значення у процесі їх контамінації мікодеструкторами, але вирішальними у формуванні мікобіоти книгосховищ є саме умови зберігання фондів, про що свідчить аналіз кількісної та таксономічної характеристик ізольованих мікроміцетів.

Завдяки санітарно-гігієнічному моніторингу мікобіоти повітря сховищ удалося встановити дві суспільності родів мікроміцетів, одна з яких може розглядатись як індикатор високого рівня запиленості фондів, а друга - глибоких мікодеструкційних процесів у матеріальній основі документів. З цього випливає, що мікробіологічний стан повітря книгосховищ як відносний показник їх зараженості є важливим критерієм оцінки фізичного стану фондів і є вирішальним при визначенні стратегії й тактики профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення захисту документів від дії всього комплексу шкідливих факторів.

Як показали результати аналізу стану фізичного збереження документів, частина обстежених фондів НБУВ має суттєві фізико-хімічні, механічні та біологічні ушкодження. Близько 1% від загального фонду потребують негайної дезінфекційної обробки, приблизно 10 - складної реставрації, 20 - загальної реставрації, 40 - невідкладних палітурно-ремонтних робіт.

Отримані в процесі НДР дані щодо впливу умов зберігання на фізичний стан документів визначили

необхідність подальшої розробки та впровадження організаційних, методичних і технологічних основ їх збереження.

Збереження бібліотечних фондів - складна, різноаспектна проблема, яка може розглядатись лише у взаємозв'язку і взаємозалежності основних складових частин єдиної системи, спрямованої на досягнення кінцевої мети - забезпечення загальнодоступності інформації, зафіксованої в документній формі. Така система включає засоби організації збереження фондів з урахуванням наукових принципів забезпечення фізичної та функціональної цілісності документів, а також захисту інформаційного носія від передчасного старіння. Її основними елементами є: науково-методична база; збереження в процесі формування, обробки, використання та зберігання фондів; консервація як гарантія фізичного збереження документів створенням нормативних режимів зберігання, впровадженням сучасних методів стабілізації та реставрації; зберігання інформації шляхом її репродукування на мікроносіях; матеріально-технічне та фінансове забезпечення.

Уведення в дію цієї системи може бути ефективним за умов створення нормативної бази збереження та аналізу структури фондів бібліотеки згідно з розробленими критеріями їх оцінки, зважаючи на характер носія інформації і спосіб її фіксації; екземплярність; історико-культурну й інформаційну значущість кожного документа.

Як динамічний процес система збереження документних фондів реалізується шляхом впровадження конкретних заходів і спирається на результати наукового дослідження впливу умов зберігання на фізичний стан матеріальної основи документів.

Пріоритетні напрями такої системи:

1. Організаційно-методичний, що дає змогу здійснити розробку:

- інструктивних документів, які регламентують діяльність підрозділів бібліотеки та відповідальність їх співробітників щодо збереження фондів;

- методичних рекомендацій з питань організації збереження фондів;

¹ Закон України про бібліотеки і бібліотечну справу // Бібл. вістн. - 1995. - № 2. - С. 1-5.

² Екологія книгосховищ та її вплив на фізичне збереження бібліотечних фондів: (Заключний звіт) / НБУ ім. В.І.Вернадського: Керівник теми Г.М.Новикова. - № ДР 0195И024752; Інв. № 0395И014678. - К., 1996. - 131 с.

© Новикова Галина Михайлівна, Київ, 1996

- системи критеріїв оцінки інформаційної та історико-культурної цінності документів і фондів у цілому;

- програми з організації рятувально-відновлювальних робіт під час аварійних ситуацій і в разі виникнення стихійних лих;

- навчальної програми підвищення кваліфікації бібліотечних працівників усіх категорій з питань збереження фондів.

II. Профілактичний:

- вибіркова або суцільна (для окремих категорій фондів) перевірка фізичного стану документів для своєчасного виявлення біологічних, фізико-хімічних та механічних пошкоджень, а також визначення обсягів дезінфекційно-дезінсекційних, палітурно-ремонтних і реставраційних робіт;

- паспортизація книгосховищ.

III. Напрямок забезпечення фізичного збереження фондів має передбачити:

- умови, що відповідають технічним вимогам до приміщень, обладнання, засобів зберігання та транспортування;

- нормативні режими зберігання;

- створення страхового фонду на мікроносіях та оптичних дисках на особливо цінні документи та документи з потенційно нетривкою матеріальною основою;

- створення фонду користування копіями документів;

- впровадження індивідуальної стабілізації особливо цінних документів;

- підвищення якості реставраційних робіт за рахунок механізованих методів реставрації;

- матеріально-технічне забезпечення технологічних процесів санітарно-гігієнічної обробки, палітурно-ремонтних та реставраційних робіт;

- створення системи охорони фондів.

З огляду на обмеженість матеріально-технічних та фінансових можливостей, у НБУВ реалізуються організаційно-методичний та контрольний-профілактичний напрями.

У ЦКР підготовлено методичні рекомендації «Зберігання бібліотечних фондів», які узагальнюють вітчизняний і міжнародний досвід бібліотек з цього питання та базуються на аналізі результатів НДР відділів центру. Розроблено інструкції щодо забезпечення фізичного збереження документних фондів НБУВ та використання гігрометра психрометричного типу ВП-2. Розроблено і впроваджено уніфіковані бланки: «Акт обстеження книгосховища у разі виникнення аварійної ситуації», «Акт перевірки якості санітарно-гігієнічної обробки фондів у санітарний день», «Бюлетень температурно-вологісного режиму книгосховища», журнали реєстрації термо-гігрометричних параметрів мікроклімату, якими забезпечені всі книгосховища бібліотеки. Запроваджено курс науково-методичних занять з питань організації збереження документних фондів згідно з програмою підвищення кваліфікації бібліотечних працівників усіх категорій.

За розробленою в ЦКР документацією «Паспорт книгосховища» та «Паспорт мікологічного контролю фондів» здійснено паспортизацію 48 книгосховищ бібліотеки із зазначенням: технічних характеристик сховищ; ремонтних робіт; дотримання правил протипожежної безпеки; розміщення і транспортування документів; температурно-вологісного й санітарно-гігієнічного режимів; результатів мікологічного контролю приміщень, обладнання та документів.

Паспортизація виявила найтипівіші недоліки щодо зберігання фондів, які є наслідком незадовільного матеріально-технічного забезпечення НБУВ, що, на жаль,

має місце й сьогодні. До них належать: відсутність системи кондиціонування повітря у більшості книгосховищ, а в разі наявності такої - її несправність або неможливість експлуатації на повну технологічну потужність; аварії сантехнічних комунікацій; незадовільний стан даху, конструктивних елементів приміщень сховищ та лінолеумного покриття підлоги; дефіцит робочих площ і вимушене розміщення частини обмінно-резервних фондів у непристосованих для їх зберігання підвальних приміщеннях житлових будинків; відсутність ізоляторів для тимчасового зберігання ушкоджених біошкідниками документів, а також належно обладнаних приміщень для їх санітарно-гігієнічної обробки та акліматизації; недоукомплектованість книгосховищ приладами вимірювання мікрокліматичних параметрів повітря (психрометрів та самозаписуючих приладів тимчасової дії - гігрографів); недостатність первинних засобів зберігання документів.

У ЦКР розроблено метод кількісної оцінки фізичного стану документних фондів із застосуванням статистичної обробки даних: введено поняття коефіцієнта фізичного збереження книги; класифіковано типові ушкодження її основних елементів (оправи, форзаців, блоку з обрізами). За цим методом уперше запроваджено планову перевірку фізичного стану фондів НБУВ. Обстежено понад 62 тис. од. зб. відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій інституту української книги, визначено обсяги ремонтно-реставраційних і дезінфекційних робіт, а також конкретні заходи щодо подальшого зберігання документів.

Обстежено стан фізичного збереження колекції воскових фонографічних циліндрів (1017 од. зб.): встановлено механізми хімічного, біологічного та механічного руйнувань їх матеріальної основи, розроблено рекомендації щодо забезпечення збереження фонозаписів.

Постійно контролюються умови зберігання обмінно-резервних фондів, частина яких вимушено розташована в непристосованих підвальних приміщеннях. Мікологічне обстеження фондів протягом кількох років дало змогу прогнозувати стан фізичного збереження матеріальної основи документів, завдяки чому було відпрацьовано технологію їх переміщення на постійне зберігання у сховища філії №1 та розроблено рекомендації щодо подальшого зберігання.

У НБУВ постійно контролюються санітарно-гігієнічний, світловий та температурно-вологісний режими зберігання фондів, здійснюється мікологічний контроль стану повітря сховищ, обладнання та документів. Налагоджено повірку існуючих психрометрів та регулярний догляд за ними. В усіх книгосховищах, не оснащених централізованою системою кондиціонування повітря, організовано систематичне провітрювання приміщень відповідно до зовнішніх кліматичних умов. Більшість вікон, що відкриваються, захищені марлевими екранами від потрапляння пилу або комах, а також зафарбовані чи запнуті шторами або папером для запобігання прямого попадання сонячних променів у приміщення.

У книгосховищах здійснюється постійний контроль обсягів та якості санітарно-гігієнічної обробки фондів у санітарний день, що фіксується у відповідних актах окремо для кожного відділу бібліотеки.

У разі виникнення у сховищах аварійної ситуації співробітники ЦКР спільно з відповідальними за збереження фондів складають акт із зазначенням причин аварії, міри пошкодження приміщень, обладнання та документів, а також розробляють план відновлювальних робіт, спрямованих на ліквідацію її наслідків. Виконання рекомендованих заходів контролюється.

ЦКР відпрацьовано технологію пароформалінової де-

зобробки уражених пліснявою документів (у дезкамерах). Розроблено й запроваджено оригінальну схему роботи дезінфекційного комплексу згідно з замкненим циклом: гігієнічне знепилювання до та після дезобробки; дезінфекція; карантинна ізоляція з наступним мікологічним контролем ефективності дезобробки; акліматизація зволжених документів; переміщення на постійне місце зберігання. Після дезінфекції кожна книга повинна маркуватися спеціальною маркою, де зазначено спосіб і термін дезобробки.

Для зменшення накопичення спор у повітрі книгосховищ УкрНДІ целюлозно-паперової промисловості розроблено лабораторний варіант приладу іонізуючої дії «Евшан», випробуваний у НБУВ. На відстані трьох метрів від нього кількість мікроорганізмів у повітрі знижується на 50%, поліпшується загальний санітарно-гігієнічний стан повітря в закритому приміщенні. Впровадження приладу в бібліотечну практику вельми доцільне за умов збільшення його технологічної потужності.

Нині в НБУВ формується принципово новий підхід до розв'язання проблеми збереження фондів. Пріоритетними вважаються профілактичні заходи, спрямовані на організацію нормативних режимів зберігання документів. При цьому **фондоутримувачі** здійснюють гігієнічне знепилювання фондів; своєчасний відбір і передачу ушкоджених документів на дезінфекційно-дезінсекційну обробку, реставрацію та ремонтно-палітурні роботи; контроль термо-гігрометричних параметрів повітря книгосховищ, контроль санітарно-гігієнічного та протипожежного стану приміщень; **інженерно-технічна та господарська служби** забезпечують: безаварійну роботу кондиціонерів, вентиляційної, опалювальної та каналізаційної систем, водопроводу й електромережі; щоденне санітарно-гігієнічне прибирання приміщень; ремонт даху, сховищ та їх обладнання; охорону та протипожежну безпеку, функції **ЦКР**: перевірка фізичного стану документів; біологічний контроль фондів, приміщень та засобів зберігання; санітарно-гігієнічна обробка фондів (дезінфекція, дезінсекція, акліматизація); методична та практична допомога при ліквідації наслідків аварій або стихійних лих; стабілізаційно-реставраційні роботи; контроль якості проведення санітарних днів; розробка рекомендацій щодо забезпечення нормативних режимів зберігання та інших консерваційних заходів.

Контрольно-профілактичні дії, як найдоступніші в умовах бібліотеки, зводяться до наведення порядку в організації зберігання документів згідно з розробленими нормами. Це дає змогу своєчасно запобігати ушкодженню документів несприятливими біологічними та абіотичними факторами середовища, заощаджувати кошти, матеріальні й виробничі витрати на дезінфекційну обробку фондів та їх відновлення у майбутньому.

На сьогодні додержання відповідними підрозділами виконавчої та технологічної дисциплін щодо забезпечення нормативного стану фізичного збереження фондів регулярно контролюється з боку адміністрації бібліотеки. Результати їх роботи обговорюються на засіданнях дирекції, Вченої ради та постійно діючої комісії з питань збереження документних фондів НБУВ. Виявлені недоліки аналізуються, призначаються терміни їх усунення конкретними виконавцями.

Таким чином, у НБУВ започатковано комплекс наукових, методичних, технологічних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення фізичного збереження документних фондів. Подальше впровадження їх системи планується здійснювати за такими напрямками:

I. Розробка настановної документації:

- положення про збереження документних фондів НБУВ;
- положення про комісію з питань збереження документних фондів НБУВ;
- положення про реставраційну раду;
- інструкція про порядок відбору та передачі документів на палітурно-ремонтні та реставраційні роботи.

II. Розробка організаційно-методичних основ для програми збереження особливо цінних документів:

- критеріїв оцінки історико-культурної та інформаційної цінності документів і окремих фондів;
- уніфікованого паспорта фізичного стану документа із зазначенням характеру та міри ушкоджень; формату одиниці зберігання; технологій, обсягів та терміновості виконання консерваційних робіт;
- банку даних про стан фізичного збереження фондів.

III. Організація санітарно-гігієнічної обробки фондів:

- передбачено створити спеціалізовану технічно оснащену санітарно-гігієнічну групу (дезінфекторів та знепилювачів), яка має здійснювати санітарно-гігієнічну обробку фондів згідно з нормативними вимогами та технологіями; масову пароформалінову дезінфекцію уражених документів у дезкамерах; індивідуальну посторінкову дезінфекцію особливо цінних документів (у шкіряних, напівшкіряних та пергаментних оправах); дезінфекцію приміщень та обладнання у разі їх ураження біошкідниками; мікологічний контроль ефективності дезобробки фондів; контроль мікологічного стану повітря книгосховищ.

IV. Підвищення ефективності реставраційних робіт:

- впровадження механізованого реставраційного методу відновлення паперової основи документів за допомогою реставраційно-відливної машини РОМ;
- здійснення постійного лабораторного контролю реставраційних та оправних технологій, а також якості матеріалів, використовуваних для усіх видів робіт з документами.

V. Впровадження технології стабілізації документів:

- організація самостійної картонажної ділянки з виготовлення первинних засобів зберігання документів для запобігання їх механічних пошкоджень, а також уніфікованих мікрокліматичних контейнерів індивідуального зберігання книг;
- практикування обов'язкового оправлення документів у м'яких обкладинках до їх видачі читачам, у тому числі - всіх нових надходжень.

Реалізація системи збереження фондів потребує цільового фінансування її конкретних напрямів. Ефективність подальшої реалізації залежатиме від усвідомлення виняткової важливості проблеми збереження документів усіма працівниками бібліотеки та користувачами, а також відповідального ставлення кожного з них до бібліотечних фондів.

Наталія Солонська

До історії книжкової торгівлі 20-30-х років в Україні

(на матеріалах журналу «Бібліологічні вісті» та рукописах Л.Биковського)

У статті проаналізовано масив спеціальної літератури з питань книготорговельної справи, яка є ділянкою книгознавства. Охоплено історичні рамки 20 - 30-х років, коли політику українізації змінив ідеологічний пресинг, сталінські табори.

Радянська влада надавала великого значення книгарництву - сфері, з допомогою якої можна було ефективніше впливати на ідеологічні аспекти й проводити в маси політику партії. Книготорговельна галузь постійно була в полі зору керівних і партійних органів, які видавали спеціальні директиви, настановчі документи, прискіпливо обговорювали її проблеми на різного рівня з'їздах, конференціях, Все це відбивало політичну й соціальну атмосферу 20 - 30-х років, а здійснений автором огляд наукової книгознавчої преси, зокрема, українського наукового журналу «Бібліологічні вісті», що єдиний розглядав питання книгарництва в науковому ракурсі, висвітлював історичне тло тих часів. Картина підсилюється і доповнюється введенням уперше в науковий і культурний обіг невідомих раніше праць знаного в світі українського дослідника книги, закордонного кореспондента цього часопису Л.Биковського. Його праці, що зберігаються в Архіві Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (з обмеженим списком літератури, без посилань), безперечно, прислужаться новим поколінням дослідників книги, історикам, студентам бібліотечних факультетів.

Історія книжкової торгівлі у різних виявах та формах існує з часів виникнення в світі перших рукописних книг. На перших етапах книгарництво носить неорганізований, спонтанний характер. Нових рис ця сфера людської діяльності набуває з винаходом і швидким розповсюдженням друкарства. З розвитком останнього суспільство дедалі більше уваги приділяє піднесенню культури книгарництва, значення якого зростає в міру виникнення монастирських, публічних, приватних та інших бібліотек, зі збільшенням попиту на книгу не тільки серед привілейованих верств, а й серед широкого загалу.

Різні книжкові журнали, які супроводжують і висвітлюють шлях книги до читача, спочатку обережно, а потім все рішучіше беруть під свій контроль проблеми книжкової торгівлі, цін на книгу, місця книгарні між видавцем і покупцем, який може бути і окремою особою, і бібліотекою.

Прикладом, візьмемо часопис книжково-торговельної, літературної та видавничої діяльності «Книжний в'єстник» (виходив з 1860 по 1903 р., Санкт-Петербург, редактор-видавець М.Сеньковський). Назви статей і рівень питань красномовно свідчать про ситуацію на тогочасному книжковому ринку Росії (куди входила тоді й Україна): «Нужно ли ставить на обложках книг цену?» (1861, №9, с. 9-10), «Нужны лишей книжной

торговли» (там само, с. 197-198), «О запрете продажи книг на улицах и площадях» (№14/15, с.219), «Берлинская книжная торговля», «Книжная торговля в США», «По поводу заметки Г.Трапезникова о развитии книжной торговли в губерниях» (1861, №20, с. 314-315) (його замітку було надруковано в «Летописи русского вестника», №40), знову «К сведению по вопросу: необходимо ли назначать на обертках книг цену?» (1861, №21, с. 341-343); ця тема продовжується в №24 (с. 436-439) та на с. 440-441 у вигляді «Письма к редактору «Книжного в'єстника», а згодом - у матеріалі «Кое-что о торговле иностранными книгами в Киеве» (1862, №3, с. 67-68), і т. ін. Отже, важливість проблеми книгарництва не піддається сумніву вже в ті роки. Актуальність з плином часу не поменшується (змінюється тільки ідеологічна забарвленість проблематики, оскільки будь-яка влада зацікавлена керувати книжковою торгівлею) і збільшується в міру цивілізованості й демократичності суспільства.

Утім, з цього специфічного виду торгівлі на сьогодні в Україні небагато спеціальних наукових ґрунтовних розробок, монографій; особливо бракує їх останнім часом, хоча ця галузь потребує прискіпливого вивчення. Інформація розкидана по різних виданнях. Мало досліджена й історія питання.

Щоб зрозуміти, яке місце відводилося книгарництву, звернемося до «Доповідної записки Всенародної

бібліотеки України Укрнауці щодо сучасного стану книгознавства і про завдання УНІК та ВБУ» від 26 вересня 1926 р.: «... якщо дати загальний підсумок думок різних дослідників, одсікаючи факти їхнього розходження, тоді до складу «книгознавства» треба включити книгопродукцію, книгоописання (бібліографія), книгопоширення (*книжна торгівля*, виділено Н.С.), книгоживання (бібліотекознавство), до цього треба додати ще як загальний вступ усіх вищезазначених дисциплін їхню теорію та методологію («філософію» книгознавства). Така у загальних рисах справа з терміном «книгознавство» у Росії та на Україні. Захід іде у цьому відношенні іншими, іноді навіть зовсім різними шляхами. По-перше, самого терміна «книгознавство» як терміна усталеного, до того в розумінні, що його надають йому [українсько-] рос.-і дослідники книги, як синтеза усіх наукових дисциплін, що мають відношення до книги, Захід, здається, не знає. Тому, наприклад, німецьке *Buchwesen* далеко не рівняється російському «книгознавство», *Buchwesen* - це лише «книгопродукція» та «книгопоширення», далі йде *Schriftwesen, Bibliothekwesen, Bibliographie*».

Саме в журналі Українського наукового інституту книгознавства «Бібліологічні вісті», єдиному в 20-30-х роках науковому книгознавчому часописі, книжкова торгівля розглядалася як аспект книгознавства. У такому ракурсі до цієї проблеми не підходили в жодному радянському журналі того періоду.

Щоб проаналізувати, як до питання книжкової торгівлі ставилася радянська влада, звернемося до конкретних урядових постанов і документів, до матеріалу «Советская книготорговля за 15 лет», підписаному ініціалами В.С. Опублікований він у московському щомісячному часописі книготорговельного об'єднання державних видавництв «Книжный фронт» (1932, №10, с. 10-19).

Починаючи з 1920 р., коли в Україні на всіх землях остаточно закріпилася більшовицька влада, декрети й постанови, видані в Москві, поширюються і в Україну. Наведемо деякі найсуттєвіші в книгарницькому аспекті.

За декретом Раднаркому від 20 квітня 1920 р. про націоналізацію запасів книг та інших друкованих творів у загальнодержавному масштабі, державною власністю ставали всі масиви книжок, іншої друкованої продукції (за винятком фондів бібліотек, які належали і приватним особам, і кооперативним та іншим організаціям). 14 липня цього ж року видається постанова особливої наради при Промбюро про порядок розподілу паперу в Україні. У наступному році - Звернення колеги Всеукраїнського державного видавництва до інститутів України з закликом взяти активну участь у створенні книги для народу. «Царина культурної творчості і творення книги, - йдеться в ньому, - перебувала в «монополії» учених, письменників та інтелігенції, знання яких являлось знаряддям панування буржуазії <...>. Всеукраїнське державне видавництво <...> звертається до вас, учені, письменники та інтелігенти, з закликом прийти на допомогу в великій культурній роботі своїм знанням, досвідом і розумом. Обов'язок перед робітниками і селянством, що на кошт кривавої праці їхньої ви здобули знання, ваш борг перед культурою й поступом вимагають у вас творчої праці». Так нагнітався масовий психоз, так свідомо комуністичною партією забивався клин між інтелігенцією та робітничим класом і селянством, так

свідомо інтелігенцію перетворювали на прошарок суспільства, інтелект якого не тільки експлуатувався суспільством, а й сама ця експлуатація і приниження подавалися керівництвом держави як велике благо для тих, за рахунок творчої думки яких досягались успіхи в поступі вперед.

28 жовтня 1921 р. Наркомосвіти і Центросоюз укладають договір про торгівлю книгами. Центросоюзу забороняється купувати й продавати книжки церковно-духовного, порнографічного змісту, «бульварну» літературу. Отже, високодуховне, невідривне від моралі, людської природи й совісті, історії поколінь, що сягає в сиву давнину, керівники країни змішують з відверто потворним, збоченим.

Декрет про платність творів неперіодичного друку датується 28 листопада 1921 р.

У наступному році організовується торговий сектор Державного видавництва на базі Центродруку.

З 1922 р. починає виходити журнал «Бібліологічні вісті», видавці якого змушені були враховувати всі постанови й декрети радянської влади. Між Петродержвидавком і Головним управлінням у справах літератури та видавництв укладається угода з метою об'єднання цих організацій. Створюється єдиний потужний торговий апарат.

Безперечне значення для книготорговельної й журнальної справи мала постанова Раднаркому України від 26 лютого 1923 р. «Про порядок відкриття друкованих творів і нагляду за ними». 2 червня Раднарком РРСФР затверджує Положення про Державне видавництво, а 14 листопада виходить циркуляр ЦК РКП (б) «Про впорядкування видавничої справи».

«Необхідно, - йдеться в резолюціях XIII з'їзду РКП (б) про друк (1924 р.), - здійснити подальше здешевлення творів друку. В галузі поширення зосередити сили й грошові засоби на максимальному просуванні книжки й газети в широкі маси шляхом розвитку низової книготорговельної мережі, використовуючи всі апарати поширення (контрагентства, органи Наркомпоштеля, а особливо кооперацію. Необхідно здешевити поширення друку і...» На цьому закінчуються цивілізовані наміри влади, бо наступні рядки свідчать про пресингову методику: «...посилити парткерівництво...» «посилити роботу, спрямовану на об'єднання партійних, радянських, професіональних і кооперативних видавництв як в обласних центрах, так і на місцях з метою поглиблення впливу парткомів на роботу видавництв, найбільшої узгодженості їх видавничих планів і найкращої постановки справи видання і поширення».

Такий же настановний і категоричний характер має і постанова ЦК РКП (б) «Найголовніші чергові завдання партії в галузі преси»: «Необхідно посилити роботу по створенню популярної книги для робітників і селян. Особлива увага звертається на створення й поширення радянських підручників... У національних республіках, в особливості на Україні і в Середній Азії, максимально скоротити кількість видаваних і перевидаваних російських книжок (так партія здобувала авторитет у цих народів. - Н.С.). Основною умовою досягнення успіху є здешевлення газети, ціна книги і покращення апарату розповсюдження <...> Відділу преси з допомогою Наркомосвіти та за сприяння РКІ посилити керівництво і перевірку роботи державних і партійних видавництв (Головліту, РОСТА), центральної преси, національної преси та органів поширення <...> Запро-

понувати Учрозподілу ЦК та Відділу преси згідно з постановою XII з'їзду систематично поліпшувати якісний склад працівників преси як шляхом переведення на газетярську роботу товаришів з великим партійно-політичним досвідом... так і шляхом підготовки нових робітників у школі <...> Посилити партійне керівництво критико-бібліографічною роботою кваліфікованими партійними силами». Ну, тепер відомо, що ми з цього придбали: заідеологізованість, рабське мислення, застій у науці й культурі. А от курс на зниження книжкових цін, який партія висувала своїм найважливішим завданням, не можна «зовні» не вважати позитивним, хоча йшлося, головню, про поширення в народних масах ідеологічної літератури, творів марксизму-ленінізму.

На посилення партійного контролю спрямовано й циркуляр ЦК РКП (б) від 22 лютого 1924 р. «Парткомам ... перейти до постійного керівництва роботою видавництва, насамперед, у галузі масової літератури, підручників, селянської та національної преси». Пильне око партії стежить за книжковою справою постійно. У квітні з'являється резолюція політбюро ЦК КП (б)У «Про становище видавництва, книготоргівлю та здешевлення книги».

У Бюро радпартвидавництва при відділі ЦК РКП (б) реорганізується об'єднання радянських, партійних і кооперативних видавництв, діяльність якого відтепер націлена не тільки на регулювання редакційних, виробничих, кредитних і торгових планів, не лише на вивчення господарської діяльності видавництв і книжкового ринку, а й на боротьбу з чужою радянській владі ідеологією приватних видавництв.

Затверджене 29 жовтня «Положення про Комітет по регулюванню комерційної діяльності видавництва і спостереженню за поширенням творів друку» кладе край усяким творчим зрушенням у книготорговому русі.

У травні 1925 р. український уряд звітує IX з'їзду Рад про роботу видавництва. Восени з'являється постанова Раднаркому УСРР «Про заснування комітету з нагляду за діяльністю видавництва і поширенням творів друку при народному комісаріаті внутрішньої торгівлі УСРР».

Книжкова справа як інтелектуальна ланка не має ніякого права на власну ініціативу. Резолюція IX з'їзду КП(б)У «Про партбудівництво» (12 грудня 1925 р.) усуває будь-яку можливість вільнодумства: тут йдеться про посилення уваги партії до питань преси, про закріплення на цій роботі «найбільш цінних» працівників (які, бувало, не мали не тільки спеціальної освіти, а взагалі будь-якої).

У липні 1926 р. відбувся перший випуск прискорених книжкових курсів (перших в СРСР) Центросоюзу (підпорядкованих Головпрофосвіті). 25 серпня політбюро ЦК КП(б)У видає постанову «Про стан преси на Україні», де закликає «розвитком культурно-національного життя під проводом пролетаріату в руках комуністичної партії відігравати велике значення в справі будівництва соціалізму серед широких багатомільйонних мас українських робітників і селян».

У ній є цікава статистика: «З 1798 до 1919 рр. було видано книжок українською мовою всього 5054 назви, а за час Радвлади (тут рахунок ведеться з 1919 р., коли ще функціонувала Українська Народна Республіка), до 1925, видано 5430 назв. За останні 2,5 роки всього на Україні видано 7216 назв усіма мовами, з них українською мовою - 3446 назв, близько 50%. Але слід звернути увагу, що, порівнюючи з останнім півріччям 1925/26 р.,

темперосту української книжки починає відносно падати, в той час як видання книжки іншими мовами зростає. За перше півріччя 19125/26 р. продукція української книжки порівняно до півріччя 1924/25 зросла в назвах на 13,2%, російської книжки по назвах зросла за цей же час на 31,6% <...> Кількість видань українською мовою доходить до 50% від усієї продукції, що виходить різними мовами на Україні <...> коли справа з підручниками для всіх шкіл може вважатися задовільною по лінії соцвиху, то зовсім загрозливим є стан з підручниками в профшколах, технікумах, інститутах <...>».

1927 р.: видається постанова ЦК ВКП(б) «Про роботу радянських органів, що володіють питаннями друку»; при Московському бюро секції працівників друку Губосвіти відкриваються курси книжкової справи; позитивною для книжкової справи стає постанова Народного комісаріату внутрішньої та зовнішньої торгівлі СРСР «Про книготоргові знижки» і, особливо, те, що робилися знижки на підручники до 30%; започатковуються книжкові базари. Восени цього ж року проходить X з'їзд КП(б)У під гаслом «Про завдання культурного будівництва на Україні». На цей час журналі й газети сягають 230 видань з понад 2 млн. тиражем. А загальний тираж журналів за 1926 р. становить 17,6 млн. прим. До війни в Україні видавалося не більше 12 млн. прим. книжок, а протягом тільки одного року видано приблизно 14 млн. прим. Загальна продукція всіх видавництв України - 30 млн. книжок. У резолюціях форуму підкреслено, що в Україні протягом існування радянської влади книжок випущено майже в чотири рази більше, ніж за 120 років «усієї попередньої епохи української літератури. У загальній книжковій продукції УСРР українська книга посідає за числом назв і кількості друківаних аркушів понад 50% видань, за числом примірників та відбитків понад 60%».

На початку 1928 р. Рада з'їздів видавничої промисловості та торгівлі СРСР з'єднується з Радою з'їздів державної промисловості і торгівлі СРСР.

Найважливішим завданням радянської видавничої справи висувається здешевлення книжки, що має відбуватися за рахунок зниження собівартості й скорочення накладних витрат, правильної тиражної політики, зменшення знижок поставникові або книготоргівлі.

З 1928 р. уже чітко вирізняються державна й кооперативна торгівля. Перша є основною торговою мережею СРСР з поширення книги. Але розгортає свою діяльність і споживча та сільськогосподарська кооперація. При фабриках і заводах відкриваються книжкові кіоски, прискіпливо відбирається для них література й продавці, брак яких ще гостро відчувається. Проте в постанові ЦК ВКП(б) «Про обслуговування книгою масового читача» поширення масової книги було визнане незадовільним: «ЦК вважає необхідним залучити до пропаганди й розповсюдження масової книги, крім видавництва, також усі кооперативні, професійні організації, комсомол, добровільні товариства, мережу установ Наркомосвіти та апарату Наркопошти з тим, щоб книготоргову мережу розгорнути в плановому порядку під керівництвом радянських органів <...> Ввести в партійних і комсомольських осередках та громадських організаціях (профсоюзи, добровільні товариства, кооперація тощо) обов'язкову практику виділення організаторів для розповсюдження книги й масової літератури, розглядаючи цю роботу як найважливіший вид партійного та громадського навантаження».

Безперечно, що діяльність книготорговельної мережі та книговидавничої тісно взаємопов'язані та залежать одна від одної. Саме на цьому слушно наголошувалося й на пленумі Всеукраїнського комітету профсоюзу друкарів (7 травня 1928 р.), де порушувалося питання про недостатній зв'язок книгарництва з профспілками. Далі - на Всеукраїнській нараді з питань культпостачання профспілок (жовтень 1928 р.) - про неорганізованість книжкового ринку, незадовільне комплектування профспілкових бібліотек.

Етап індустріалізації загострює потребу в технічній літературі. Звісно, торговий оборот технічної літератури (старі запаси й перевидання) був на вельми низькому рівні, книжки були дуже дорогі. Придбати таку книжку рядовий інженер чи технік не мав змоги, що не сприяло підвищенню освіти. Ще в гіршому стані перебувало видання масової літератури. Тут не велося навіть обліку, що ускладнювало роботу і видавництва, і книгарницької мережі.

Наприкінці 1928 р. виходить постанова ЦК ВКП(б) «Про обслуговування книгою масового читача» - ще одне свідчення дедалі більшого нагнітання політичної обстановки: «Поточний період соціалістичного будівництва надзвичайно збільшує значення масової книги як зброї організації мас і комуністичної просвіти». Постанова націлює на «видання книжок, що популяризують марксизм-ленінізм, історію ВКП(б) та революційного руху». Рекомендується збільшувати «видання науково-популярної книги... розширити видання художньої літератури, особливо творів, що розвивають актуальні політичні теми і спрямовані проти буржуазних впливів міщанства, упадництва тощо»... А от і головне, що вкрай негативно позначилося на якості, смислі, призначенні книжкової справи. Утім, черговий натиск подано у вельми «делікатній» формі: «Запропонувати видавництвам вдаватися до попередніх доповідей з теми книжки і попередньої читки рукописів у робітничій та селянській аудиторіях. Організувати вивчення та використання авторами читання листів, записок, що подаються на масових зборах, листів робочих і селян <...> книготорговельну мережу розгортати в плановому порядку під керівництвом радянських органів <...> розширити низову мережу роздрібного розповсюдження через сільських контрагентів та книгонош, установивши для них пільги і підвищивши їх матеріальну зацікавленість у роботі».

1929 р. відзначений відкриттям Центрального бібліотечного колектора Держвидаву; першого книжкового технікуму з відділеннями: виробництво книги, книготоргова справа.

Уявлення про ситуацію не тільки в книготорговій справі, а й взагалі в усій книжковій царині дає тодішня резолюція бюро ЦК ВЛКСМ: «Серйозні перешкоди справі просування книги до мас робочих і селян ставить апарат з розподілу книжок. Останній ще не навчився працювати громадськими методами. Окремі ланки апарату з розповсюдження книг (контрагентства друку) надто багато уваги приділяють продукції приватних видавництв і перекладній, здебільшого малоприйнятній літературі».

Про політизованість книжкової справи свідчить і те, що на комсомольські організації покладалося «просування книги», а ЦК ВЛКСМ перебрав на себе скликання спеціального з'їзду книгонош, і взагалі вирішив дати бій «зневажливому ставленню до поширення книги всередині комсомольських організацій».

Наприкінці червня відбувається Перша всесоюзна книготоргова нарада, де з доповіддю про завдання книгорозповсюдження виступив А.Луначарський. А восени ЦК ВЛКСМ, Робосвіта, Наркомосвіти, ВЦСПС, Центросоюз, Союз сільгоспкооперації, Всепромсоюз, Колгоспцентр, Держвидав оголошують "бібпохід". Питанням раціоналізації книготоргової діяльності присвячується спеціальна нарада.

За назвами книжкова продукція в Україні протягом 1923 - 1929 рр. зросла на 200%, за тиражами - на 225% (тоді наша республіка за іншими промисловими показниками стояла на дев'ятому місці після провідних країн світу), тобто за темпами зростання було обігнано великі капіталістичні країни.

На першій Всеукраїнській книготорговельній нараді в липні 1929 р. підкреслювалося, що книжка в «країні диктатури пролетаріату є одним з наймогутніших засобів організації і виховання в дусі марксизму і ленінізму мільйонів робітників та селян <...>, що «перед видавничою та книготорговельною справами на Україні стоїть ще величезне завдання сприяти приєднанню робітничо-селянських мас до української культури шляхом розповсюдження української книжки, журналу, газети».

З 1927/28 рр., за даними Української книжкової палати, продукція українських видавництв, тобто те, що надходило в продаж і розповсюджувалося, становила 5413 назв (тираж 34,1 млн. прим.), 197 млн. відбитків. Обіги по продажу книжок дорівнюють 19,3 млн. крб. (більше на 20% порівняно з минулим роком). Однак українська книжка до загального книжкового обігу становить лише 28-30%. Незважаючи на те, що шириться кооперативна книготорговельна мережа, загальна картина з книгарництвом не дуже відрадна. Розвивається конкурентна боротьба за колективного споживача, паралелізм у роботі, перенасиченість книготорговельною мережею тощо. Водночас недостатньо розгорнута мережа в промислових робітничих районах, на великих підприємствах. Чимало з недоліків вбачалося в тому, що існують «недостатність кадрів кваліфікованих, ідеологічно витриманих, культурних і, зокрема, обізнаних з українською книжкою книгарів, недостатні зв'язки книготорговельних організацій з усіма громадськими, радянськими, професійними організаціями, дорожнеча й недостатня раціоналізація апарату, недостатня активізація методів роботи з книжкою, недостатність масової реклами книжки тощо» (з резолюції Першої всеукраїнської книготорговельної наради, 3 червня 1929 р.).

На цій нараді з метою впорядкування торговельних взаємин між видавництвами та книготорговельними організаціями було вирішено «визнати за потрібне будувати ці взаємини на підставі генеральних договорів, передання представництв із максимальним застосуванням транзитних операцій, забору книжок на місцях і т. ін.».

У постанові ЦК ВКП(б) про роботу Держвидаву РРФСР та про об'єднання видавничої справи (1930) констатовалося, що «мережа книгопоширення об'єднання «Центр книгорозповсюдження» є єдиною книгопровідною мережею, що працює з продукцією РРФСР по всій території Союзу».

Проаналізуємо такі дані: з 1791 р. до 1916 р. в Україні було надруковано, за радянськими джерелами, українською мовою 2804 назви книжок. З 1919 р. по 1927 було випущено 10218 назв, у 1927/28, як уже

засначалось, 5413, у 1928/29 - 6665, тобто спостерігалось зростання приблизно на 23%. Знижується ціна книжки, що, безперечно, є позитивним явищем.

Зовні позитивною була і постанова ЦК ВКП (б) «Про видавничу роботу» 1931 р., де йшлося про реорганізацію книгоцентру в книготоргове об'єднання державних видавництв (синдикатного типу) в системі ОГІЗу з тим, щоб воно було «основним апаратом книгопоширення». Але ЦК націлювало на «боротьбу з буржуазною і дрібнобуржуазною ідеологією, боротьбу за генеральну лінію партії». Неучасть у цій «боротьбі» була й одним зі звинувачень, висунутих колективу УНІКу, його науковому рупору «Бібліологічним вістям», і врешті, - всьому українському книгознавству. А саме цьому часопису належать перші спроби в українській книгознавчій науці, і взагалі у тодішній радянській, поставити книгарництво на міцну наукову основу. Його головний редактор Ю.Меженко надавав цьому малодослідженому питанню принципового значення, про що свідчать такі слова з листа до М.Нечаєва: «Бажаючи в ряді статтів у «Бібліологічних вістях» підбити підсумки досягненням українського книгознавства за 10 років революції, Інститут звертається до Вас з проханням повідомити його, чи не згоднісь би Ви дати нам статтю про розвиток книготорговельної діяльності за 10 років революції (інститут рукописів НБУВ, ф.47, од. зб. 92, арк.276).

Д.Лисиченко в №3/4 за 1923 р. у матеріалі «Стан книжкової торгівлі» (перший матеріал з цієї теми) в емоційних тонах розповідає про незадовільність справи, яка «ледь животіє». Книжки розходяться повільно, через це потерпають видавництва, скорочуються тиражі, що, в свою чергу, змушує збільшувати ціну на продукцію. Отже, здавалося б, така «дрібничка», як ціна на книгу, яку не в змозі з матеріальних причин придбати покупець, не тільки найнегативнішим чином впливає на розвиток поліграфічного виробництва та на видавничий рух, а й не стимулює випуск нової літератури, непрямо, але негативно впливає на творчий письменницький процес і все разом гальмує прогресивний поступ суспільства. Різка публікація з наміром проаналізувати причини ситуації, хоч і без спроби указати вихід зі складного становища, вже була вельми сміливою на той час, коли почали потроху закручуватися гайки українізації, і кожний критичний матеріал відповідними органами розцінювався як незадоволення радянською владою. Очевидно, тому наступний матеріал про організацію продажу книжок з'являється в часописі тільки через чотири роки (1927, №1, с.51).

Лисиченко повертається до порушених ним питань лише через сім років у статті «Короткий огляд видавничої діяльності преси та книготоргівлі на колишній Катеринославщині» (1930, №2-3). Це досить великий за обсягом аналітичний матеріал з історичним екскурсом у минуле регіону. Початок торгівлі книгами сягає бібліотеки Голубовського, при якій існувала книгарня (до речі, досвід забутий і занедбаний сучасними бібліотеками, котрим слід було б скористатися у період ринкової економіки). Найкращою в Катеринославі (нині - Дніпропетровськ) була книгарня В.Алексєєва, де можна було придбати українські книги, журнали. Виходить каталог видань. Доволі успішно поширював українську книгу в регіоні М.Богуславський (один з засновників журналу «Дніпрові хвилі»). Завдяки його зусиллям було відкрито спеціальний рундук №295, де можна було придбати українські книжки, портрети

українських письменників і поетів, вироби народних промислів. З 1906 р. за поширення книжок береться катеринославська «Просвіта». Література продається на вечірках товариства, на різних виставках, розповсюджується по селах. Книжки «Добровільного товариства» продавались у кіоску книгарні М.Лозинської. Здійснювали спроби відкрити українські книгарні «Киевская старина», «Літературно-науковий вісник». Чимало українознавчої літератури продавав гурток молоді. Першу українську книгарню в цьому місті, «Слово», було відкрито 20.X.1913 р. Д.Лисиченко подає цікаву статистику - виторг книгарні за роки її роботи. Але важливо навіть не це, а ставлення різних влад до українського питання: у грудні 1915 р. книгарню перевернули догори дном царські жандарми, в 1919 - денікінці. Зрозуміло, автор замовчує те, що з приходом радянської влади книгарня взагалі припинила своє існування. Утім, він підкреслює, що «з революцією попит на українську книгу збільшився <...> На вокзалі продаються партійна література та газети». 1918 р. УСДРП відкриває власну друкарню, своє видавництво, починають працювати книгарні катеринославського союзу споживчих товариств. Діяли також магазини «Народня книгарня» (розгромлена денікінцями), «Промінь» (Нікополь), кооперативу «Громада» в Олександрівському (нині - Запоріжжя), з 1918 р. діяв «Великий луг», у Маріуполі - «Кобзар». Поза Катеринославом до революції продаж українських книжок провадився в Новомосковському, в російській книгарні Богомаза, в Запоріжжі-Кам'янському (книгарня Бакуна та два лубочники). З 1922 р. починають функціонувати книгарні ДВУ, які й заступають усі колишні книготорговельні заклади.

З революцією на периферії виникає низка книгарень. Отже, в їхній діяльності - цілий історичний зріз, грань характеристики епохи.

Меженко продовжує пошук солідних авторів для науково-аналітичного висвітлення проблеми. Про це, зокрема, свідчить і лист у редакцію «Бібліологічних вістей» А.Козаченка від 9.04.1927 р.: «До цього часу українська книжкова продукція з різних причин (у першу чергу - через відсутність обліку) не привернула до себе увагу дослідника. Те, що ми маємо для минулих часів української культури, для сучасності дуже мало. Сучасна українська книжкова продукція пробуває не в стані відродження, а перейшла вже до періоду реконструкції. За цей період є нова і структура видавничого капіталу, й видавнича продукція. І на цьому тлі накреслюється боротьба державного капіталу з приватно-капіталістичним сектором <...>

Ви, очевидно, обмінюєтесь своїми виданнями з закордоном, зокрема «Bibliogr. de la France». Там же містяться статистичні відомості про світову книжкову продукцію щодо СРСР, то вони самі, подаючи їх, інколи зауважують, що не знають, що то за відомості, про кого і чи можна їм вірити» (ІР, ф.47, од. зб.92, арк.147). Але надіслану А.Козаченком статтю («Книжна продукція УСРР. 1923 - 1926» (№2, 1927) Ю.Меженко піддає критиці: «...Ви у своїй статті дали поділ книжкової продукції лише за принципом доцільного призначення, обминаючи поділ за змістом та місцем друку».

А.Козаченко, на відміну від статистичних даних і висловлювань деяких російських публіцистів, подає об'єктивнішу картину стану книжкової продукції в Україні, наголошуючи, що період до 1922 р. «відзначається відсутністю регулювання з боку держав-

ної влади в галузі книжної продукції». Укрцентраг ще не в змозі був перевернути видавничу структуру.

Монополістом усіх видань у донепівській період стає Всеукрдержвидав. Це етап найгіршого стану книжкової продукції в УСРР. З 1922 р. (період непу) наступає переломний момент. Власне, аналізові цього періоду і присвячується стаття А. Козаченка. Він послуговується даними досліджень відомого українського книгознавця В. Ігнатієнка, Центрального бюро статистики друку (Українська книжкова палата), Архіву українського друку. Цінним авторським надбанням є конкретність, чіткість висловлювання думок, аналітичний підхід до висвітлення розвитку книжкової продукції, яка подається в таблицях. Статті такого масштабу й докладності на тему українського друку не з'явилося й донині.

Як зазначає автор, усього в УСРР у 1923 - 1924 рр. видрукувано 2761 назва книжок (тираж - 14684), у 1924 - 1925 рр. - 4645 (тираж - 35368), у 1925 - 1926 - 5097 (тираж - 33557).

Функціонують такі групи видавців: державні видавництва, відомств та державних установ, наукових закладів, партійних організацій, професійних, кооперативних, інших громадських, приватних об'єднань та осіб, мішані видавництва, «нез'ясовані й позаукраїнські».

«Різка падіння продукції державних видавництв у 1925 - 1926 рр., - продовжує А. Козаченко, - пояснюється ліквідацією двох видавництв - «Шлях освіти» та «Червоний шлях», - великим урізанням видавничого плану ДВУ. Зростає при цьому продукція приватних видавництв і наукових». Перед ведуть державні видавництва. За ними - відомчі.

Надзвичайно цікава класифікація, подана Козаченком, за мовою видань. Цифри свідчать про зростання випуску книжок українською мовою (тираж, назви). Але, підкреслює автор, «загальна кількість продукції українською мовою щодо назов таки й досі не досягла навіть половини всеукраїнської продукції. Тираж же української книжки забирає 65% всієї продукції».

От, приміром, видавництво ДВУ: 1923 - 1924 рр. - 61% (за назвами); 1924 - 1925 - 64%; 1925 - 1926 - 83%.

Аналізуючи книжкову продукцію, Козаченко зауважує, що Українською книжковою палатою, першою, до речі, в СРСР, «було висунуто принцип обміну продукції також і за соціальним призначенням. Групи для соціального призначення виділяються такі: масова, підручно-учбова, наукова, методична, дитяча, юнацька, художня та довідково-офіційна. У свою чергу, масова поділяється за змістом: ленінська, антирелігійна, професійна, кооперативна, військова, соціально-політично-економічна та правова, точні науки, прикладні знання, сільськогосподарські та ін.» Безперечно, такий поділ був дуже зручним для книгарів. У 1923 - 1924 рр. перше місце посідає художня література. У два наступні роки зростає кількість масової.

Змінюється політична та ідеологічна ситуація в країні. (Свідомо чи несвідомо, але автор уникає аналізу цієї надзвичайно складної проблеми). Зростає випуск дитячої літератури, яка здешевлюється і стає доступною для бажаючих. Кількість наукової та науково-популярної літератури незначна, зате дедалі збільшується випуск масової літератури (т. зв. ленінської та соціально-економічної). Так, видавництво «Пролетарій» орієнтується тільки на неї. Цифри (за Козаченком) відбивають політичну ситуацію: 1924/25 рр. - на першому місці соціально-економічна література (81 назва з 154), далі - ленінська (44), антирелігійна (11), з точних

наук (10), з сільськогосподарських (4), з прикладних знань (2), військова (1) та професійна (1). У 1925/26: на першому місці - соціально-економічна література. За останній рік видавництво видало українською мовою одну назву.

Спиняється Козаченко і на діяльності видавництва «Український робітник», яке мало «обслуговувати професійної маси та їх організації в УСРР». У 1925/1926 рр. воно, як і «Юридичне видавництво НКЮ УСРР», низка відомчих видавництв (економічно-фінансових закладів, установ транспорту, зв'язку), віддавали перевагу масовій літературі російською мовою. «Радянський селянин», видавництво УАН, навпаки, постійно збільшують свою продукцію українською мовою.

Чимало уваги приділяє автор специфіці видавництв громадських організацій, товариств нацменшин (єврейського, польського), «мішаному», «Наукова думка», приватних - «Час», «Слово», «Рух» (основна їх продукція - художня література й наукова).

Згадується в статті і про нові видавництва - «Сяйво», «Гроно», «Спілка» та «Друкар» (останні два швидко припинили свою діяльність), «Книгоспілка» і «Пролетарій». Продукція російських приватних видавництв поширювалася переважно в Росію і по республіках СРСР. Це - «Космос» (Харків), «Светоч» (Одеса), «Наука и просвещение» (Київ, медичного спрямування).

Якщо характеристика видавництв більш-менш наукова, об'єктивна, то при аналізі роботи приватних установ Козаченко явно підпадає під партійну ідеологію, хоча міг і уникнути таких рядків, які, втім, відбивають моральний клімат у суспільстві: «Як загальне явище, приватні видавці швидше намацали рентабельний ринок, що дозволяє їм не тільки жити, але й розвиватися. Вони головним чином використовують великий попит народних мас на приступну книжку; в своїй продукції вони прагнуть відповідати на питання сьогодення дня (продукуючи книжки з полового питання і т.і.); видаючи російською мовою, вони збільшують тираж і здешевлюють книжку; видаючи художню літературу, вони не ганяються за новими авторами, а видають чи то класиків, чи то перекладну літературу легкого змісту з буржуазного (здебільшого) життя, розраховану переважно на інтелігент-читача. Відчувають вони й потребу в практичній літературі, науковій з таких питань, що хвилюють читача сьогодні, завтра. Інша річ якісна сторона цієї продукції, у всякому разі, приватна продукція в цілому являє тенденцію до дальшого зростання» (с. 44).

Безперечно, в цих рядках йдеться про зародки ринкових відносин, книжкового бізнесу, з яким невдовзі завзято почала боротися радянська влада й успішно завершила її нівелюванням продукції видавництв. Прагнучи довести відданість владі, Козаченко не усвідомлює, що своїм висловлюванням він якраз підкреслює індивідуальність, своєрідність діяльності гнівно критикованих ним видавництв, які наважились мати своє обличчя.

Надзвичайно цікава таблиця, в якій автор подає продукцію України і ще 15 країн світу. Україна «не може рівнятися зі світовим продуцентом книги - Німеччиною» чи, як зауважує Козаченко, - з Англією, Францією, США, але й не дуже відстала від Італії, випереджає Болгарію, Естонію, Іспанію, Угорщину.

У №3 за 1930 р. (с. 144) подано матеріал про

реорганізацію видавничої та книготорговельної справи в Україні відповідно до постанови Раднаркому УСРР від 21.ІІІ.1930 р. Йшлося про організаційні хиби, неплановість і нескоординованість, які завадили видавничому процесу, відсталість поліграфічної промисловості порівняно з іншими галузями. Розпочинається етап «гігантоманії», який не оминув і книгарні: «Весь сенс реорганізації видавничої та так званої «книготорговельної справи», що її переводиться після ухвали вищих партійних та радянських органів, полягає в наближенні одно до одного, об'єднанні, в плановому керівництві всіх тих елементів і частин, з яких складається увесь складний процес продукування книжки та її розповсюдження. Кладеться край роз'єднаній, анархічній самостійності і зв'язаній з цим шкідливій дезорганізованості окремих складових частин книжкової та видавничої справи. Упорядкувати саму видавничу роботу та книгорозповсюдження, підтягнути поліграфію та папір до видавництва - ось чергове завдання, що назріло й повстало в цій справі».

Згідно з вищеназваною постановою утворюються Державне видавниче об'єднання УСРР (ДВОУ). До складу його входять дев'ять типізованих видавництв, книгоцентр та управління поліграфічними підприємствами, що обслуговують книговидавничу справу.

«В справі книгорозповсюдження, - йдеться в статті, - реформа полягає знов-таки насамперед в об'єднанні і концентрації всієї так званої книготоргівлі. Але цим не обмежується суть реорганізації: самий зміст роботи, зв'язаної з поширенням книги серед широких мас, перебудовується і пересувається з звичайної досі торгівлі в бік масової культурної роботи з книгою, пропаганди книги, активної політ- і культосвітньої роботи навколо книги. Встановлюється два основні канали книгорозповсюдження: єдиний державний канал «Книгоцентр» та кооперативний (споживча кооперація і «Книгоспілка»). «Книгоцентр» як велика складова частина ДВО, як і типізовані видавництва, є велика всеукраїнська самостійна господарча одиниця зі своїм балансом і промфінпланом, що затверджує правління ДВО. Книгоцентр концентрує всю досюгочасну книготорговельну діяльність старих видавничих організацій, як ДВУ, «Пролетарій», «Український робітник», «Наукова думка», «Юрвидав» і т. інш.»

Зрозуміло, постанова в журналі не коментується.

«Помимо гуртової і постачальної роботи (особливо щодо кооперації), книгоцентр провадить також широке розповсюдження книги, головним чином в великих міських та робітничих центрах <...>»

«Крім універсальних книгарень, утворюються для цієї мети система типізованих книгарень (економічної літератури, технічної, дитячої, медичної і т. д.) <...> Книгоцентр та його філії на місцях мають бюро інформації, пропаганди і популяризації книги. Але це не усуває книготорговельного «ринку», кооперації».

Отже, «Бібліологічні вісті», яких, на думку Ю.Меженка, не можна було врятувати, встигли за 1923 - 1930 рр. опублікувати всього кілька статей з книгарництва, що можна пояснити складністю та маловивченістю теми. Зверталось до неї обмаль істориків, оскільки тут перехрещуються не тільки історичні, соціальні та економічні аспекти, а й психологічні, моральні, навіть політичні, державницькі, не кажучи вже про ідеологічні.

З огляду на останні позиції, Юрій Меженко і

виявляв обережність. До речі, за Яр. Дашкевичем, доля колишнього працівника друкарні «Книгоспілка», автора статей з теми книгарництва в журналі «Бібліологічні вісті» Дмитра Лисиченка досі невідома.

Порушену тему в цьому книгознавчому часописі, безперечно, міцно підтримали 6 статті на той час уже чеського кореспондента «Бібліологічних вістей» Левка Биковського. Йдеться про матеріали «Історія книжної справи на Україні», «Історія книжної справи в Росії», «Ціна на книгу», рукописи яких зберігаються в Архіві НБУВ. Датовані 1919 р., вони, безперечно, є першими узагальнюючими працями з цих питань, але чомусь Л.Биковський не запропонував їх журналу. Ці статті є пам'яткою української книгознавчої думки, в них уперше виокремлено саме історію української книжкової торгівлі, яка має свої особливості й сягає часів Київської Русі, «коли князі, єпископи та старшини замовляли на певних умовах грамотіям написати їм ту чи іншу книгу і книгописець виконував сю працю». Про матеріальну вигоду тоді не йшлося. Працювали «без мзди», книгописання вважалось боговгодним вчинком. У міру зростання потреб на книги все більше з'являється книгописців-ремісників, «котрі писали для заробітку». Книга стає товаром, предметом купівлі-продажу. Першими продавцями та розповсюджувачами книг були самі книгописці. Биковський припускає, що вже в XV - XVI ст. на території України, як і на заході Європи, існували спеціальні книжкові крамниці. З винаходом друкарства та його швидким поширенням на наших землях у XVII ст. книжна торгівля жвавішає.

«Купувалися книжки звичайно там, де й друкувалися, у Києві, Львові, в Почаєві. Природним осередком для книжної торгівлі був Київ, де книжки продавалися в Лаврській друкарні та у приватних торгівлях, які мали не лише книжки, видані у Києві, а й ті, що йшли по інших місцях - у Львові, Чернігові, Москві. Київ постачав книжки на всю Україну, на Москву, навіть в полудневі слов'янські краї, однак з ним завше конкурував Львів з своєю Ставропігійською друкарнею.

Львівські видання теж розходилися всюди по Україні, Білорусині, Литві, Угорщині, Сербії, Молдавії, Греції й Палестині. Між Києвом та Львовом був постійний обмін книжками, а під час козацьких війн, коли видавництво у Києві було припинилося, львівське брацтво найбільше продавало своїх книг саме у Києві. Який великий попит мало Львівське брацтво на книги, видно з того, що в 1645 р. за рік брацтво взяло було за свої книжки 3948 золотих і 2 гроші, а в 1690 році було продано книжок на 17517 зол. й 13 грошей».

Культура торгівлі, її рівень, обсяг, організація, поширення («і всюди ті книжки, - пише Биковський, - приймалися залюбки, лиш на Москві до них завше чіплялися урядовці й духовенство, знаходячи там еретицькі думки»), звичайно, є показником розвитку суспільства, його цивілізованості. Зрозуміло, зважаючи на колоніальну залежність України від Росії, про високий рівень розвитку книгарництва на українських землях у доімперський період російські історики не згадували, а сама галузь розглядалася ними тільки у зв'язку з російським книгарництвом і як похідна від нього, хоча, до речі, перша літописна згадка про Софійську бібліотеку датується 1137 р., а про заснування Москви - 1147.

Народ, який має свою мову і книгу, є і буде. А Київ торгував книгами ще в XVII ст. з Польщею, чехами, прусами, Австрією, Волощиною, Голландією та інши-

ми країнами, «через бреславльських та липських купців, що були одночасно й академічними агентами по друкуванню за кордоном творів українських учених», - підкреслює Биковський. Повідомляє він і про те, що торгували книгами і при Київському магістраті, не оминає увагою приватних київських книгарів, а «серед кількох книгарень, що були тоді у Києві, одна навіть мала многобіжний напис «Cabinet de Lecture». Дедалі більший імперський тиск призводить до негативних змін у книгарництві. На Печерському згадує автор книгарню Долгорукова (1817). «Але то були не чужоземці і не купці з київських давніх фамілій, а московські заїди, що заселяли цілу Московську слободу на Печерському. Коло самої дзвіниці Миколаївського собору стала тоді книжна комора бр. Літових, яка забрала до своїх рук весь місцевий книжний ринок; там же була книгарня Шепанського - видко, з місцевих недобитків, до котрих зачислили й того Лапицького, що його заклад перекупили собі бр. Літови».

Отже, незважаючи на цікавий історичний матеріал, фактаж, узагальнення, висновки, а вони патріотичного, безкомпромісного характеру, стаття Биковського не могла бути надрукована в радянському науковому часописі, хоча то були роки так званої українізації.

Без упереджень, об'єктивно, з наукової позиції підходить Биковський до висвітлення історії книжкової торгівлі в Росії у наступній своїй праці. «З постав Стоглавого Собору, - пише автор, - в половині XVII ст. ми дізнаємося, що тоді відбувся продаж книг по містах. Але головний центр книгарництва тоді зосереджувався в Москві. З друкованого московського «Апостола» 1564 р. бачимо, що цар Іван IV Грозний дозволив купувати книги на «торжищах».

У XVII в. в Москві існував вже «книжний ряд», де торгували книгами, в тому числі й рукописними, переважно духовні особи».

Биковський тонко передає «атмосферу» тих давніх часів: «Книжна торгівля зосередилася на Спаському мості не без причини. Святі ворота, особливо поважне місце, вимагали й торгівлі відповідними речами; рукописні друковані книги релігійного змісту найбільш відповідали цьому призначенню. Згодом непомітно проникли в сі крамниці рукописи та друковані твори й світського характеру: букварі, пчели та збірники, пісенники й т.ін.

Особливо розвинена була книжна торгівля на Спаському мості в XVII столітті. Тут малася навіть спеціальна установа, яка обслуговувала друкарську справу - бібліотека. Установа настільки солідна, що зазначалася навіть на пляні Москви. Це не була «Бібліотека» в сучасному розумінні цього слова, а була більшою та багатшою за інші крамниці».

У «Ведомостях» восьмидесятих років часто трапляються оголошення про продаж того або іншого видання. «Історія книжної торгівлі на Спаському мості, - підкреслює Биковський, - є лише частиною загальної історії московської торгівлі книгами. Відсиля ясно, що книгарництво в ті часи в Москві було дуже поширеним. Що торкається Петрограду, то до 1760-го року там існувала лише книгарня Російської академії наук, заснована в 1728 році».

Розповідає Биковський і про фундатора російської книгарні в Петрограді В. Сопікова (до нього працювали в місті тільки книгарі-чужоземці), про його послідовників В. Плавильщикова, А. Смірдіна, К. Ріккера та інших, без яких не можна уявити історію російської

книжності.

Сьогодні, нарешті, є можливість заповнити одну з лакун і ввести в науковий обіг невідомі раніше праці книгознавця Л. Биковського, які відбивають широкий спектр наукових інтересів українських книгознавців 20-30-х років.

На конференції Київського товариства войовничих матеріалістів-діалектиків, що відбулася 29 травня - 1 червня 1931 р., було нанесено нищівний удар не тільки Українському науково-дослідному інституту книгознавства, а й усьому українському книгознавству і книжковому рухові взагалі (частково навіть російському). З пролетарських позицій критикувалися праці знаних українських учених, дослідників книги Ю. Меженка, В. Ігнатієнка, С. Маслова, Д. Балики, М. Алексєєва, С. Постернака, Л. Биковського, М. Нечаєва, І. Огієнка. Заразом з ними дістається й активному автору «Бібліологічних вістей» росіянину М. Куфаєву, таким його співвітчизникам, як М. Щелкунов, М. Здобнов, М. Ульяницький, М. Яницький, О. Малєїн, М. Сомов, Л. Хавкіна, М. Муратов, Г. Поршнев, Шибанов. У злісній, з прислужницьким підживанням ідеології, не достойним науковця й журналіста, з ненаукових позицій написаній статті «О сборнике «Классовая борьба в книговедении» (Книжный фронт, 1933, №7, с. 41-43), її автор І. Владиславлев, який прискіпливо стежив за ходом української наукової думки, розгромлює «буржуазне» українське книгознавство.

На цій конференції побіжно йшлося і про питання книготоргівлі. Якийсь Фольман, усупереч істині, а вона й не цікавила партійне керівництво, зауважує: «Для книгознавства старої школи розповсюдження книги було чимсь, що не заслуговує уваги вченого-книгознавця». Але з наступної фрази ясно, якою мораллю керується автор: «Якщо книгознавство в цілому було у нас в революційній теорії глухим селом, то мені здається, що найглухішим кутом цього села була теорія книгорозповсюдження, теорія книготоргівлі. По суті, тут панувала нехитра філософія, спрямована на те, щоб побільше продати. «Ситінсько-суворинська буржуазна ділкова ідеологія продиляється з цих теорій крізь легку вуаль радянської термінології», - завершує Фольман.

Різно критикував він і праці М. Нечаєва «Как торговать книгами» та «Книга и ее покупатель на селе».

Однак ніяка злісна критика дилетантів-науковців від партійної ідеології не могла применшити внесок «Бібліологічних вістей» у розвиток книгознавства і, зокрема, книгарництва. Матеріали журналу глибоко і всебічно відбивають ситуацію, тенденції, специфіку книгарської галузі та її важливого місця в соціально-політичному розвитку країни в 20 - 30-ті роки - періоду формування радянської книготорговельної справи. Аналіз статей не лише вводить в курс історичного моменту, а й дає можливість скористатися позитивними здобутками попередніх поколінь книгознавців та книгарів. А історичний досвід - завжди цінне надбання і привід для роздумів.

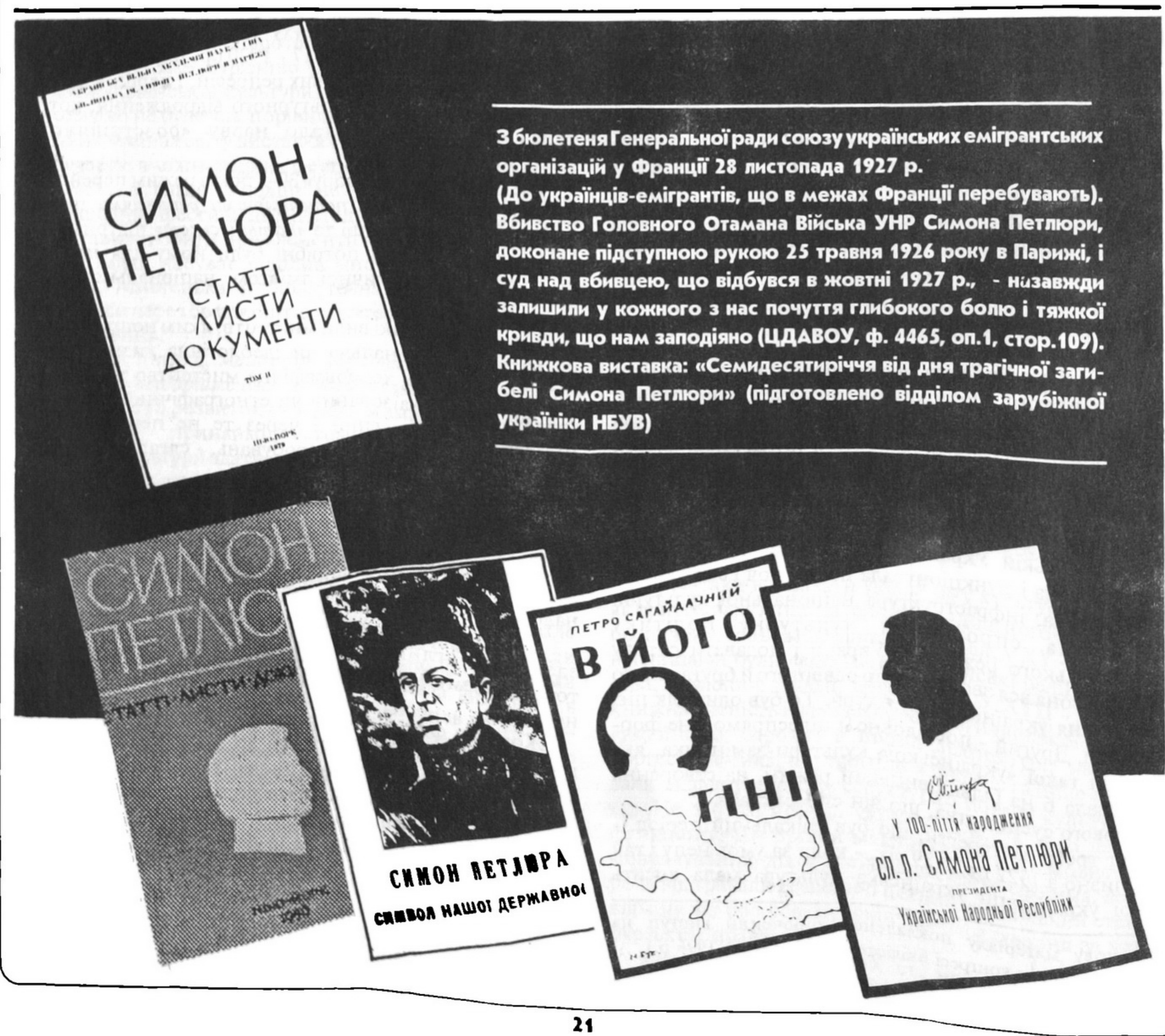
Якщо проаналізувати продукцію інших наукових журналів, скажімо, ту, що випускала ВБУ («Книжний вісник», головний редактор Гнат Житецький, вийшло два номери в 1919 р., а третій було підготовлено до друку і в світ не випущено), додаток до нього, як і «Журнал бібліотекознавства і бібліографії» (теж - ВБУ), то стало ясно, що до питань книгарництва ніхто не звертався. Наукового висвітлення не отримала ця ділянка і в інших часописах не тільки України, а й колишнього

Радянського Союзу. Тим більшу цінність для сучасних дослідників і фахівців становлять матеріали, надруковані в «Бібліологічних вістях», адже жодна з численних проблем галузі за п'ять років існування нашої держави

серйозно не порушувалася на сторінках доволі різноманітної сьогоденної періодики, а фахового журналу з питань книжкової торгівлі в Україні досі немає.

1. Адресная книга книгопродавцов... СПб., 1898.
2. *Анфилов Г.И., Кремер А.А.* Книготорговая сеть СССР в 1926 - 1927 гг. - М., 1929.
3. *Бабаев Т.* Советская торговля к VII съезду советов СССР // Книга и пролетарская революция. - 1935. - №3. - С.53 - 56.
4. *Бабаев Т.* Советская торговля не может мириться с отсталой техникой // Там же. - №2.
5. *Безгин И.Г.* Библиографический указатель и каталог книжных магазинов Н.П.Карбасникова. - СПб., 1890. - №1. - С.1.
6. *Беклешов Д.В.* Реклама книг сегодня. - М.: Книга, 1986. - 201 с.
7. *Бондаровский И.Б., Вишнякова Т.В.* Основы книжной торговли. - М., 1984.
8. Бібліотечний збірник. - К., 1926. - №1.
9. Бюлетень ДВУ.
10. Вестник книгопродавцов, 1900. - №44 - 103.
11. *Волькенштейн Б.М.* Экономика книги. - М., 1929.
12. *Гульчинский В.И.* Уроки ярмарки // Сов. библиогр. - 1989. - №8. - С. 87-89.
13. Два роки п'ятирічки УСРР. - Х., 1931.
14. Дом интернациональной книги // Книга и пролетарская революция. - 1936. - №1. - С.147.
15. *Дорошевич А.В.* Вопросы определения понятия и состава книжничества // Книжная торговля: Исследования и материалы. - М., 1979. - Сб. 6.
16. *Дубняк К.* Про наші книгарні // Нова книга. - 1924. - №1. - С.19 - 20.
17. *Зайцева А.А.* Книжная лавка Академии наук в конце XVIII века // Рус. книги и б-ки в XVI - первой пол. XIX века. - Л., 1983.
18. *Зайцева А.А.* Оптовые закупки изданий Академии наук книготорговцами в последнем десятилетии XVIII века как свидетельство читательского спроса. - Там же. - С.127 - 132.
19. *Здобнов Н.* Проблемы экономики книги. - М., 1929.
20. История книги и издательского дела. - Л., 1977. - 160 с.
21. История книжной торговли в СССР / Под ред. А.А.Говорова. - М., 1982.
- 21 а. История книжной торговли: Учебник для книготорговых техникумов / Л.А.Виноградова, А.А.Говоров, С.Б.Люблинский, Э.Л.Силантьева; Под общ. рук. А.А.Говорова. - М.: Книга, 1982. - 287 с.
22. Каталог книжного магазина Гросман и Кнебель в Москве. - М., 1897.
23. Книга в России. - 1991. - Вып.19.
24. Книга Государственного издательства Украины: Бюлетень - 1922. - №1.
25. Книга: Журн. літератури, критики, бібліографії. - Х., 1923. - №1 - 5.
26. Книга и книготорговля в России в XVI - XVIII вв. - Л., 1984. - 168 с.
27. Книга и книжное дело в УССР: Сб. документов и материалов. 1917 - 1941. - Киев.: Наук. думка, 1985. - 477 с.
28. Книга и кооперация (Информ.-рекоменд. бюл. Центросоюза). - М., 1930. - №7, 8/9, 12/13, 14/15, 15/16, 18/19, 35.
29. Книга и оборона СССР. - 1930. - №1-6; 1934. - №1-6.
30. Книга и революция. - 1920. - №1-12; 1923. - №1-12.
31. Книготорговля и библиотечное дело в России в XVII - первой пол. XIX в.: Сб. науч. тр. / Б-ка АН СССР (Отв. ред. С.П.Луппов, Н.Б.Парамонова). - Л.: БАН, 1981. - 159 с.
32. Книготорговля и библиотечное дело в России в XVII - первой пол. XIX в. - Л., 1982. - 164 с.
33. Книжная полка: Ежемес. журн. критики, библиографии и книговедения. - Новониколаевск, 1924. - №1 - 2; 1925. - №1-10; 1926; 1927; 1928. - №1-6; 1929. - №1-5; 1932. - №1, 2.
34. Книжная торговля: Документы и материалы. Справ. пособие / Сост. Сафронов Г.П. и др. - М.: Книга, 1980. - 624 с.
35. Книжная торговля // Исслед. и материалы: Сб. - М.: Книга, 1974. - Вып.1. - 208 с.
- 36-43. То же. - 1975-1982.
44. Книжная торговля: Научно-технический информ. сб. // Информпечать. - М., 1994. - Вып.3; 1996. - Вып.1.
- 45-49. Книжная торговля: Опыт, проблемы. Исследования. Вып.10, 16-19. - М.: Книга, 1982, 1985-1987.
50. Книжная торговля: Орган Гос. ком-та Сов.Мин. СССР по печати и Центр. союза потреб. об-в СССР. - 1964; 1970 - 1972.
51. Книжная торговля: Научно-технический информ. сб. // Информпечать. - М., 1994. - Вып.3; 1996 - Вып.1.
52. Книжная торговля: Пособие для работников книжного дела. - М.; Л., 1925.
53. Книжная торговля: Прилож. - 1956. - №5.
54. Книжное дело в России во второй половине XIX - нач. XX в.: Сб. науч. тр. / Публ. б-ки им. М.Е.Салтыкова-Щедрина. - 1986. - Вып.2.
55. Книжный бизнес. - 1994. - №1 - 2; 1995. - №1-2; 1996. - №1 - 10.
56. Книжный вестник: Журн. книжно-торг., изд. и лит. деятельности в России. - 1860 - 1903. - №1 - 12.
57. Книжный листок. - 1922. - №1.
58. Книжные новости. - 1909. - №1.
59. Книжные новости: Информ.-библиогр. журн. - М., 1924. - №1-24; 1936, 1938. - №1-24.
60. Книжный фронт; Ежемесячник инструктивно-метод. книготоргового объединения Гос. изд-ва. - 1932 - 1935.
61. *Ковба Ж.* Вивчення читачів і питання удосконалення видавничої та книготорговельної діяльності // Респ. наук. - практ. конф., присвячена 400-літтю пам'яті першодрукаря Івана Федорова (2 - 3 грудня 1983 р.) // Тези доп. - Львів, 1983. - С.27 - 29.
62. Компартия Украины в резолюциях... т.1.
63. *Копанев Н.А.* Репертуар французской книги в Петербургской книжной лавке в середине XVIII века // Книга и ее распространение в России в XVI - XVIII вв. - Л., 1985. - С.79.
64. КПСС в резолюциях... - М., 1970. - Т.4.
65. Краткий справочник книголюбца / Под ред. А.Е.Миличина. - М.: Книга, 1976. - 192 с.
66. *Кузнецов А.П.* Экономика книжной торговли: Уч. для студентов вузов. - М.: Книга, 1985. - 303 с.
67. Культурне будівництво в Українській РСР. - К., 1960. - Т.1.
68. *Куфаев М.Н.* История русской книги в XIX веке. - Л., 1927.
69. *Ласунский О.Г.* Никитинская лавка // В мире книг. - 1973. - №5. - С.53.
70. *Левко Н.* Боевые задачи советской торговли. - М.: Партиздат, 1932.
71. *Ленац М.В.* Диссертации по книжной торговле (Аннотир. обзор) // Книжн. торговля: Исслед. и материалы. - 1977. - Сб.4. - С.188 - 189.
72. *Линчевский Э.* Всегда исправлять ошибки // В мире книг. - 1979. - №12. - С.53.
73. *Линчевский Э.Э.* Социальная психология торговли. - М., 1981.
74. *Лисогурский М.* Книготорговля на уровень задач советской торговли // Книга и пролетарская революция. - 1940. - №7. - С.74 - 75.
75. *Ловягин А.* История книжной торговли в Западной Европе.
76. Магазин для научных работников // Там же. - 1936. - №1. - С.148.
77. *Мартынов И.Ф.* Книготорговец и книгоиздатель XVIII в. // Книга: Исслед. и материалы. - Т.1.
78. *Муратов М.В.* Книжное дело в России в XIX и XX веках. - М.; Л., 1931.
79. *Накорняков Н.Н.* У истоков советской торговли // Книга:

- Исслед. и материалы. - М., 1959. - Сб.1. - С.301 - 309.
80. *Нечаев Н.* Как торговать книгами.
 81. *Нечаев Н.* Книга и ее покупатель на селе.
 82. *Никитин И.С.* Сочинения. - М., 1961. - Т.4.
 83. Образцово-показательный магазин детской книги // Книга и пролетарская революция. - 1936. - №1. - С.147.
 84. Организация и технология книжной торговли: Учебник для вузов по специальности «Книговедение и организация книжной торговли» / Арест Я.И., Васина И.С., Говоров А.А. и др.; Под ред. И.С.Васиной и А.А.Говорова. - М.: Книга, 1987. - 352 с.
 85. *Осипов В.О.* Русская книготорговая библиография до начала XX века. - М.: Книга, 1983. - 232 с.
 86. *Охотников Т.* Новый учебник по экономике советской торговли // Книга и пролетарская революция. - 1935. - №1.
 87. *Пекель І.* З досвіду поширення української книжки // Нова книга. - 1924. - №1. - С.17 - 19.
 88. Первое десятилетие Русского общества книгопродавцов и издателей // Книжн. весн. - 1894. - №1. - С.4.
 89. *Пореннев Г.* История книжной торговли в России.
 90. Пособие для работников книжного дела / Под ред. М.Муратова, Н.Накорякова. - М.: ГИЗ, 1925.
 91. *Путинцев А.* Замечательный книжный магазин // Беседа. - 1905, февраль. - С.112 - 113.
 92. Работа с книгой. - М., 1931.
 93. *Рындич О.С.* Диссертации по книжной торговле (Аннотир. обзор) // Книжн. торговля: Исслед. и материалы. - 1974. - Сб.1. - С.162 - 175.
 94. Словарь-справочник работника книжной торговли. - М.: Книга, 1984. - 279 с.
 95. Советская книжная торговля. - 1948. - №1-4; 1949. - №1-7.
 96. Советская книжная торговля: Бюл. гл.упр. по делам полиграф. пром-ти изд-ва книжн. торговли при Сов. Мин. СССР. - М.: Искусство, 1951. - №1-6; 1952-1959. - №1-12.
 97. Советская книжная торговля: Ежемес. журн. Всесоюзн. объединения книжн. торговли главн. изд-ва Мин. культуры СССР. - М., 1960 - 1963. - №1 - 12.
 98. Современные проблемы книговедения, книжной торговли и пропаганды книги: Межведомств. сб. науч. работ / Моск. полиграф. ин-т. - М., 1983. - Вып.2. - 145 с.
 99. Современные проблемы книговедения, книжной торговли и пропаганды книги: Межведомств. сб. науч. тр. / Отв. ред. А.А.Гречихин. - Киев: Изд-во МНИ, 1969. - Вып.6. - 165 с.
 100. Труды 1-го Всероссийского съезда издателей и книгопродавцов. - СПб., 1909.
 101. *Утков В.Г.* Продавец - книга - покупатель: Молодому книжнику. - М.: Книга, 1985. - 96 с.
 102. *Халатов А.Б.* Культурная революция и массовая книга: Тез. докл. на Всесоюзн. книготорг. совещ. - М., 1929.
 103. *Цуканов А.Н., Бриль М.Н.* Развитие букинистической торговли на Украине // Книжн. торговля. - М., 1987. - Вып.19.
 104. *Черенин А.Ф.* О русской книжной торговле // Книжн. вестн. - 1863. - №23. - С.46.
 105. *Чижевський П.* Український книжковий ринок // Бібл. вісн. - 1995. - №5. - С.18 - 20.

З бюлетеня Генеральної ради союзу українських емігрантських організацій у Франції 28 листопада 1927 р.
 (До українців-емігрантів, що в межах Франції перебувають).
 Вбивство Головного Отамана Війська УНР Симона Петлюри, доконане підступною рукою 25 травня 1926 року в Парижі, і суд над вбивцею, що відбувся в жовтні 1927 р., - низавжди залишили у кожного з нас почуття глибокого болю і тяжкої кривди, що нам заподіяно (ЦДАВОУ, ф. 4465, оп.1, стор.109).
 Книжкова виставка: «Семидесятиріччя від дня трагічної загибелі Симона Петлюри» (підготовлено відділом зарубіжної україніки НБУВ)

Іван Дзюба

Проблеми культури в незалежній УКРАЇНІ*

Спираючись на історичні факти й архівні документи, автор аналізує актуальні проблеми вітчизняної культури, розглядаючи її розвиток у рамках конкретних історичних періодів. Майбутнє української нації, підкреслює автор, вирішуватиметься в сфері культури. Йдеться про повернення народові культурних цінностей минулого, вилучених, сфальсифікованих або замовчуваних протягом десятиліть тоталітаризму, про подолання культурних стереотипів сільськості, філологічності, консерватизму, вторинності. У статті наводяться цікаві статистичні дані, пропонуються шляхи виходу української культури з кризового стану. Це, передусім, формування продуманої і послідовної культурної політики держави, утвердження національної самобутності через універсалізацію власного досвіду.

Щоб зрозуміти нинішні проблеми української культури, звернемося до оцінки її стану напередодні здобуття нашою країною незалежності. Що ми дістали в спадщину? З чим увійшли в незалежність?

Історично українська культура, досягнувши високого розвитку за часів Київської Русі та Гетьманщини, виявила свою життєздатність і за несприятливих обставин періоду перебування України в складі Російської імперії, за умов національного гноблення, державних заборон.

На рівні етнічної самобутності життєздатність української культури виявилася в збереженні багатьох традицій естетики побуту, художніх ремесел, пісенної та малярської творчості селянства, взагалі в значному обсязі фольклорної пам'яті та фольклорних форм самовиявлення, а головне - в збереженні культурно-генеративної енергії, принаймні почасті; у невтраченій здатності породжувати нові творчі сили й давати ґрунт для художніх шукань.

На рівні професійного мистецтва ця життєздатність виявилася в тому, що українська культура, наполегливо використовуючи можливості, які виникали внаслідок вимушених поступок царського, а потім радянського режимів, зуміла розвинути більшість сучасних видів мистецтв, а в багатьох із них створити класичні цінності та дати імена світової міри.

У Радянській Україні як складовій частині СРСР була створена і функціонувала певна, хоч і спотворена та обмежена, інфраструктура національної культури. Не можна спрощувати культурну політику більшовицького режиму в Україні і подавати справу так, ніби вона вся зводилася до одвертого й бруталного винищення української культури. То був один бік цієї політики. Другий - послідовне й цілеспрямоване формування такої «української» культури-замінника, яка працювала б на більшовицький режим, на створення того нового суспільства, що він спроектував.

Тут треба застерегти, що був унікальний період, - приблизно з 1922 по 1929 рік, - коли за умов непу і так званої українізації українська культура мала досить

сприятливі умови для розвитку. І вона їх максимально використала. В науці, культурі, мистецтві було напрацьовано потенціал, який відчувається й сьогодні. Саме тоді виникло й розквітло явище «українського авангарду», що охоплювало молоді сили літератури, театру, малярства, музики, кіно; тоді ж активними були й культурні діячі, які сформувалися в атмосфері піднесення визвольного руху на початку ХХ ст. та національної революції 1917 - 1920 рр. Але вже в 1929р. режим перейшов до масових репресій, і першими його жертвами стали діячі культурного відродження, котре через те пізніше дістало назву «розстріляного відродження».

Після «великого терору» 30-х років режим перейшов до балансування між потенційними репресіями проти української інтелігенції та «батьківською» підтримкою тих її залишків, які потрібні були йому для імітації «розквіту соціалістичної змістом, національної формою» культури.

За цих умов деякі види мистецтв, яким непритаманна виразна національна чи ідеологічна визначеність (оперне, балетне, хореографічне мистецтво тощо) або ж вони мали архаїзований чи етнографічний характер (народний танок, спів) і через те не перебували в епіцентрі ідеологічних випробувань, - сягали високого професійного рівня.

Окремо слід відзначити добру постановку освіти, зокрема естетичної освіти дітей у розгалуженій системі музичних та художніх шкіл, хоч ця освіта й не була зорієнтована на засвоєння національних культурних надбань, ігнорувала й замовчувала їх.

У загальному ж українська національна культура зазнавала глибоких спотворень під тиском тоталітаризму, набувала рис занепаду і навіть приреченості.

Жорстко форсована державою індустріалізація в її варварських формах призвела до посилення розриву між містом і селом, до різкої диференціації між міським і сільським населенням, до відчуження великих мас міської людності від національної культури, а розорення села й голодомор підірвали біологічну силу нації.

Неповнота соціальної структури українського суспільства (що виявилось, зокрема, в денационалізованості значної частини робітничого класу, слабкості національної інтелігенції, відсутності

*В основу матеріалу покладено скорочений виступ на Міжнародному конгресі бібліотечарів (травень, 1996 р.).

© Дзюба Іван Михайлович, Київ, 1996

національної еліти як більш-менш визначеної суспільної сили) разом з іншими чинниками зумовили неповноту структури національної культури.

Ця неповнота драматизувалася ще й розірваністю простору української культури. У ХХ ст. маємо картину сирітської розкиданості її фрагментів мало не по всьому світі. Це, щоправда, відкривало й деякі нові можливості щодо рецепції культурної багатоманітності світу, сприйняття мистецьких новацій, контактів з культурами країн поселення діаспори, - але біда в тому, що цінності, створені в українській діаспорі, не тільки не були доступні народові Радянської України, а й піддавалися запеклому ідеологічному запереченню.

Треба сказати, що здорові творчі сили української культури й мистецтва боляче усвідомлювали прокляття, які тяжіли над ними, і вперто шукали шляхів виходу або, принаймні, якоїсь часткової компенсації. І ці зусилля не завжди були марними, що засвідчують деякі літературні твори періоду війни 1941 - 1945 рр., тимчасової «відлиги» кінця 50-х - поч. 60-х років, а також тенденції, що бурхливо розвинулися напередодні та в часи горбачовської «перебудови».

З проголошенням політичної незалежності України в процесі державотворення відкрилися нові можливості для української культури, визначилася її роль, нові надії та сподівання. Однак у тяжкому стані опинилися ті галузі культури, функціонування яких потребує значних капіталовкладень: кінематографія, книгодрукування, музейна й бібліотечна справи, засоби масової інформації. Зате бурхливо розвиваються міжнародні зв'язки української культури. Ніколи раніше українське мистецтво не було так порівняно широко представлене в різних країнах світу виставками, імпрезами, гастролями, участю в міжнародних фестивалях та конкурсах, як ніколи і в самій Україні не проводилося стільки міжнародних фестивалів, мистецьких свят. Та все-таки є підстави говорити про елементи кризи. Так, загрозливих розмірів набуває вплив мистецьких талантів за кордон. Мистецька й бібліотечна освіта переживає тяжкі часи через брак коштів та матеріально-технічного забезпечення.

На мій погляд, *майбутнє української нації значною мірою вирішуватиметься в сфері культури*. Творення, збереження і її розвиток є головним змістом історичного процесу - принаймні в тому значенні, що лише здобутки культури здатні зберігати актуальність для всіх поколінь людства і таким чином брати участь у постійному самовідтворенні образу людства.

Нині, в новітню добу світової історії, вперше українська нація матиме можливість показати справжню міру своєї культуротвірної продуктивності.

Утім, ще й сьогодні живе уявлення, що тривале домінування російської культури (через канали російської мови) в Україні зумовлене її питомими перевагами над українською, яка мусила виживати в масовому оточенні російської, то вдаючись до запозичень, то змагаючися з нею, то протистоячи їй. Але головне - конкурентноспроможність самої української культури, її здатність задавати тон інтелектуальному й культурному життю свого суспільства, адаптувати для нього культурну реальність світу.

Коротко спинимося на деяких передумовах досягнення такого стану:

Освоєння культурної спадщини. Ідея духовного відродження як передумова і складова частина державного передбачала повернення народові культурних

цінностей минулого, вилучених, сфальсифікованих або замовчуваних протягом десятиліть тоталітаризму: прилучення суспільства до відчужених мистецьких та інтелектуальних багатств. У літературу, мистецтво, науку повернулися й таланти, проскрибовані ще недавно, в 60 - 80-ті роки, в часи занепаду та агонії тоталітарного режиму.

Однак треба сказати, що ці *радикальні зміни відбуваються лише на інтелектуальних поверхах суспільства і поки що мало зачепили його «товщу»*. Насамперед - через загальмованість, а тепер і катастрофічне скорочення програми друку за умов фінансової і паперової скрути.

Подолання культурних стереотипів. Усякий стереотип впливає з якоїсь реальності й відбиває її, але відбиває неповно й спотворено.

Крім стереотипів сприйняття культури (які небезвідносні до її реальності), є стереотипи самої культури, зумовлені її малою динамічністю, вимушеною ізольованістю від світового культурного процесу і через те певною недовірою до новацій, недостатньою розвиненістю пошукових та експериментальних форм. Як правило, обидва види стереотипів взаємопов'язані та взаємозумовлені. Ось деякі з них.

Стереотип сільськості: уявлення про українську культуру, літературу як породжені сільським побутом і неорганічні для сучасного міста. Цей стереотип, що склався й утвердився ще за царату, виявився живучим і в радянські часи. Він має свої історичні підстави, оскільки українська нація в ХУІІІ - ХІХ ст. була нацією переважно селянською - з неповною соціальною структурою, вкрай слабким представництвом національної аристократії та буржуазії; соціальною елітою були колонізатори.

Дев'ятнадцяте сторіччя виробило романтичну концепцію української нації, в основі якої лежала ідеалізація села. Селоцентризм визначав і пізніші народницькі уявлення про українську націю. Її хотіли бачити як суму сільських громад з патріархальним укладом життя. Розвиток народу уявлявся як процес природний, а не культурний.

Місто як опорний пункт царської бюрократії та русифікованих міщан на той час перестало бути для України конструктивним національним чинником. Воно стало, навпаки, вогнищем денационалізації. М. Драгоманов мав цілковиту рацію, запевняючи, що без зміни національно-політичного характеру міста справа українського національного руху буде безнадійно програє.

І все-таки визначати українську культуру минулого як орієнтовану лише на селянство і лиш його світоглядом позначену - зовсім неправильно. Так, у ХУ - ХУІІ ст. її вогнищами були саме міста: міщанські релігійні братства, ремісничі гільдії, цехи тощо. У ХУІІ - ХУІІІ ст. книжна вченість і наука Києво-Могилянської академії, «українське бароко» в поезії, архітектурі, малярстві, партесна музика, портретний живопис та інше створювали складну картину структурно повної культури.

Не забуваймо, що українські міста того часу, де функціонували органи міщанського й козацького самоврядування, діяла досконала судова система, велику роль відігравали ремісничі цехи та міщанський стан, на відміну від російських мали самоврядування за магдебурзьким правом.

Однак і протягом ХІХ ст. маємо немалі «міські» вкраплення в матеріальній та духовній культурі

українського народу. Ще 1903 р. група письменників на чолі з М. Коцюбинським та М. Чернявським виступає з маніфестом, у якому проголошує необхідність для української літератури розширити сфери обсервації та освоїти матеріал життя міських шарів населення. По-своєму це робили також «декаденти» і модерністи поч. ХХ ст., відбиваючи духовний стан і комплекси частини народжуваної молоді української міської інтелігенції. В передреволюційні та перші пореволюційні роки оформляється пролетарське крило української літератури. Що ж до українського мистецького й літературного авангарду 20-х років, який свого часу дістав європейське визнання, то він принципово орієнтувався на урбанізм, - наче з бажання швидше додати ланку, якої бракувало.

Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка виражали повноту інтелігентської свідомості, що осмислює весь обсяг національного буття.

Сьогодні в українській літературі й мистецтві маємо виразне посилення урбаністичних тенденцій, що є одним зі складників її прагнення до універсальності.

Стереотип філологічності. В уявленні багатьох українська культура нерідко зводиться до вербальних мистецтв. Тут дається взнаки недостатня присутність багатьох компонентів національної культури в реальному житті суспільства та недостатнє знання суспільства про неї.

Стереотип консерватизму (архаїчності). Уявлення про українську культуру й мистецтво як переважно традиційні у своїх формах мало деякі підстави. Проте абсолютизувати його не варто. По-перше, наші класики були на рівні свого часу, аж ніяк не випадали з європейського контексту, а подеколи й «виривалися» з нього вперед (Шевченко, Стефаник, Курбас, Архипенко, Леонтович). По-друге, в різні періоди української історії знайдемо й енергійні новаторські зусилля модерністів. Досить послатися на те ж «українське бароко», на «козацький живопис» ХУІ - ХУІІІ ст., на музику ХУІІІ ст., на класиків літератури ХІХ ст., на український авангард 20-х років. Сміливими новаторськими пошуками в літературі й мистецтві позначена творчість наших «шестидесятників». Нинішнє літературне, малярське, музичне, частково театральне життя позначене духом експериментаторства і часом епатажу творчої молоді.

Стереотип вторинності. Ним ми значною мірою завдячуємо офіційному літературо- та мистецтвознавству попередніх десятиліть, коли українських письменників та митців у суворо обов'язковому порядку слід було зображати не інакше, як догідливими учнями великих російських учителів.

Розгляд української культури в європейському контексті допомагає справедливо оцінити деякі її здобутки. Так, феміністичні ідеї Ольги Кобилянської виграють у порівнянні з такими ж ідеями не лише Жорж Санд, а й скандинавських авторів, а також Ромена Роллана й Стефана Цвейга - вони радикальніші й водночас життєвіші, психологічно повнокровніші. Михайло Коцюбинський глибоко психологічно розробив тему страху як екзистенціального самопочуття до того, як вона широко ввійшла в європейські літератури; в нього ж можна знайти зародкові елементи того методу письма, що дістав назву потоку свідомості. Тарас Шевченко перший став в обороні малих, «неісторичних», забутих світом народів (горці Кавказу) і піднявся до такого універсального розуміння свободи - політичної,

національної і персональної, - яке ще далеко не панувало в європейських літературах.

Що ж до взаємин української і російської культур, то спробуймо уявити, як виглядала б остання без внеску українців та вихідців з України: у літературі (Богданович, Гнедич, Наріжний, Капніст, Гоголь, Данилевський, Мордовцев, Мачтет, Короленко); у живопису (Левицький, Боровиковський, Трутовський, Куїнджі, Репін, Малевич, Кандинський, Екстер); у музиці (Бортнянський, Березовський, Стравинський); у різних галузях науки (Остроградський, Ушинський, Миклухо-Маклай, Гамалія, Лобачевський, М. Ковалевський, Овсяніко-Куликовський, Вернадський та багато-багато інших). Певний внесок зробили українці й у польську науку та культуру.

Стан інфраструктури культури. Через відсутність повноцінної державності та відповідно суб'єкта національного культурного будівництва інфраструктура української культури ніколи не була розбудована системно й фундаментально. До того ж внаслідок гіперцентралізації в СРСР усі найбільші науково-дослідні інституції, культурні установи, поліграфічні потужності, засоби масової інформації і культурної комунікації тощо концентрувалися в Москві. Можна лише дивуватися, як за таких умов українські вчені лідирували в колишньому Союзі у ряді важливих напрямів науки: генетиці, ядерній фізиці, порошковій металургії, електрозварюванні, а в мистецькій сфері на перших місцях були Київська та Одеська опери, українська вокальна та хореографічна школи.

Незалежна Україна інфраструктуру культури дістала в занедбаному й почасти зруйнованому стані. За всі роки радянської влади в її столиці не збудовано жодного приміщення для театру, художнього музею, виставкового мистецького павільйону, а якщо такі заклади й створювалися, то розміщувалися в непристосованих приміщеннях.

Наведемо деякі статистичні дані.

В Україні діє близько 90 державних театрів (у тому числі 6 театрів опери й балету), 25 обласних філармоній, 9 симфонічних оркестрів, 11 будинків органної і камерної музики, близько 20 тис. клубів. У 460 державних і 7 тисячах громадських музеїв зберігається близько 10 мільйонів експонатів основного фонду. Загальна кількість нерухомих пам'яток культури - понад 110 тис. об'єктів. Загальна кількість бібліотек різних типів і видів становить понад 50 тис. (серед них 22,3 тис. державних публічних, три тис. профспілкових, 2,5 тис. науково-технічних, понад тисячу медичних, 300 сільськогосподарських, 100 академічних, 163 вузівські, 16 тис. шкільних та ін.). У нашій країні існує п'ять державних кіностудій. Вищі мистецькі (10) і середні навчальні заклади культури (понад 70) готують щороку для галузей культури понад 8 тис. фахівців (з них більше 1,5 тисяч з вищою освітою).

Як бачимо, потенціал вагомий. Однак реальна його ефективність стає проблематичною внаслідок зростання невідповідності між рівнем та якістю матеріально-технічної бази закладів культури і сучасними технологічними та соціально-культурними вимогами.

Зрозуміло, що фінансово-економічне оздоровлення галузі, пошук інвестицій не можуть бути забезпечені лише на державному рівні, змушують пристосовуватися до умов ринкових відносин, залучати спонсорські, меценатські, благодійні внески, інноваційні відрахування, створювати власну комерційну мережу.

Світовий культурний контекст і культурні обміни. Міра ізоляції від світових процесів завжди була й буде мірою не лише економічного, а й духовного зубожіння. Міра і характер контактів будь-якої культури з культурами інших народів є свідченням її власного розвитку і водночас залежить від нього. Малорозвинена культура не здатна на плідні контакти, бо неспроможна резонувати на високі явища. Малооригінальна культура не може щось запропонувати іншим і приречена на пасивну роль у духовній взаємодії, на запозичення й наслідування. У добу Київської Русі наша культура входила у візантійсько-чорноморський культурний ареал і водночас мала тісні зв'язки з Середньою та Західною Європою, зі Скандинавією та кавказько-іранським регіоном. Це часи Козацької держави - Гетьманщини, коли в українську землю сягали впливи Відродження, Реформації та Контрреформації. Це - кінець XIX і поч. XX ст. Це й 20-ті роки нашого століття, коли Микола Хвильовий висунув гасла орієнтації на «психологічну Європу» та «азіатського ренесансу», що фактично відбивали широту спектра українських культурних інтересів та імпульсів.

За умов розбудови незалежної України бурхливо зростає обсяг міжнародних контактів нашої культури, що здійснюються як на державному (урядові угоди) й регіональному рівнях, так і на рівнях мистецьких інституцій та індивідуальному. Нині Україна здійснює обміни з понад 40 країнами світу.

Незрівнянно зростає й інтенсивність репрезентації світового мистецтва, насамперед сучасного, в самій Україні. Для ознайомлення з культурами своїх народів багато роблять посольства іноземних держав, а також такі інституції, як Британська Рада, Інститут Гете, Австрійське музичне товариство та ін.

Формування культурної політики. Нині в Україні гостро бракує продуманої і послідовної культурної політики держави. Точаться дискусії про концепцію такої політики.

На наш погляд, майбутня концепція - в своєму прагматичному аспекті - мала б зосередитися на таких головних напрямках:

1. Демонізація індустрії культури з певним (різним для окремих галузей) роздержавленням її. Водночас - перехід від адміністративного до правового регулювання сфери культури.

2. Створення на законодавчому рівні системи матеріального, правового, психологічно-педагогічного й організаційно-методологічного забезпечення широкої доступності цінностей культури для всіх верств населення.

3. Технічне й технологічне переозброєння абсолютно необхідне, принаймні в такому масштабі, щоб кількісні різниці технічних параметрів не ставали причиною незворотного якісного відриву від передових культур.

4. Політичне, правове і матеріальне гарантування свободи творчості й плюралістичних тенденцій у культурі та мистецтві.

5. Радикальне піднесення теоретичного, концептуального рівня підходу до сфери культури; створення дослідницьких осередків сучасного світового рівня - з аналітичними і прогностичними завданнями.

6. Підтримка культурних інновацій та пошукових, авангардових, експериментальних тенденцій у мистецтві: водночас збалансування консервативної (стабілізуючої) і новаторської (динамізуючої) функцій культури.

7. Підтримка культур різних національних меншин і груп.

У сучасній українській культурі недостатньо використана регіональна багатоманітність і водночас ще не окреслений виразно її соборно-цілісний образ.

Нині доречніше говорити не про відновлення втраченої самотності, а про творення нової самотності на основі традицій та актуальної культурної свідомості, зорієнтованої на світовий художній досвід.

Сьогодні маємо певну недостатність універсальних символів і міфів у нашій культурі, як і недостатню інтегрованість символів і міфів української культури в контекст світових цінностей, у загальнолюдську культурну символіку.

Найплідніший шлях до утвердження національної самотності, можливо, пролягає через універсалізацію власного досвіду, через розкриття універсального первня у самотності. Тобто, через таку інтерпретацію національного буття, яка зробила б його зрозумілим і важливим для людей усього світу.

Не маргінальна культура, а універсальна - ось наше гасло.

Але універсальність - не абстракція, а в конкретно-му: в широкому діапазоні національно-самотніх форм вираження, що збагачують багатоманітність людства.

Раїса Павленко, Марія Гайдучок

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ - ОЗНАКА ВИСОКОЇ ДУХОВНОСТІ НАРОДУ*

Історичні знання - один з найважливіших чинників становлення і розвитку масової національної самосвідомості. Сьогодні, коли незалежна Україна стоїть

на соціальному роздоріжжі, суспільство потребує найгрунтовнішого всебічного осмислення і відображення історичного минулого.

Останнім часом на різних конгресах, симпозиумах, «круглих столах» критикується вся наша давня й сучасна історія. З'явилося й чимало бажаючих одним розчерком пера перекроїти всю історію українського народу, замінити не тільки одні імена

іншими, а й вікові національні істини та традиції. Вольовий, агресивний підхід до цієї надзвичайно тонкої і вразливої сфери загрожує самовияву національної і народної культури. Розрив з минулим - це волюнтаризм. А усвідомити величезну прірву між особистістю і суспільством значно важче, ніж поміняти принцип, що діє за методом туго стиснутої пружини. Про

*В основу матеріалу покладено скорочений виступ на Міжнародному конгресі бібліотекарів (Київ, травень 1996 р.).

© Павленко Раїса Іванівна, Київ, 1996

© Гайдучок Марія Михайлівна, Київ, 1996

відповідальність працівників культури (мається на увазі вся духовно-творча інтелігенція) перед майбутнім і сучасним за недопущення такого розкручування пружини слід говорити вже сьогодні.

Чехов зауважував: «Для життя в сучасному слід спокутувати минуле. А для цього його треба знати». Не зробивши цього, уперед не рухатимешся. Настав час виправити нашу суцільно сфальсифіковану історію, в тому числі її історію медицини в Україні, яка має безпосереднє відношення до фізичного й духовного здоров'я нації. Ми не можемо обійти того, наскільки зростає нині потреба на наукові видання про людину, як швидко розповсюджуються сумнівні твори про неї під виглядом колись заборонених.

Не важко уявити, яку іронічну посмішку викличете в найбільш затятого сучасного прагматика, якщо скажемо, що роль бібліотек у змаганні за людське в людині надати зростатиме, якщо суспільство схаменеться, а ми не захочемо стати духовними мутантами.

Політики, вчені, відомі діячі культури світу стурбовані, що «зоряна війна», про яку колись тільки читали в науковій фантастиці, практично почалася. Це війна образів, зброєю якої стали аудіовізуальні засоби. Звідси випливає необхідність

на державному рівні на багато років уперед прорахувати кожен крок у реалізації національної ідеї.

Бібліотекарі України, як і весь інтелектуальний прошарок, з жалем констатують зниження морального клімату в суспільстві, зуження розумової енергії найпродуктивнішої його частини, здрібнення інтересів, піднесення фальшивих цінностей. Замість активної підтримки та об'єднання всіх сил гуманітарної сфери відчувається певна до неї відчуженість. Невтішна картина склалася і в системі медичних бібліотек України. Йдеться не про окрему книгозбірню, хоча в цивілізованому світі втрата такої установи розглядається як соціальне лихо, а про цілу систему, до складу якої входять 1024 бібліотеки різного рівня і фонд яких становить 28 млн. од. зб.

Комплектування бібліотек необхідними матеріалами сьогодні скоротилося майже втричі. Порівняємо: в 1991 р. надходило до фондів 1 млн. 300 тис. од. зб., а в 1995 - лише 527. Невтішна статистика і з кількістю читачів, книговидач, задоволення читачьких запитів, а також з впливом кадрів.

І все ж хочеться вірити, що це минеться. Віру зміцнюють духовно багаті люди, такі, як наш видатний сучасник - академик Ігор Юхновсь-

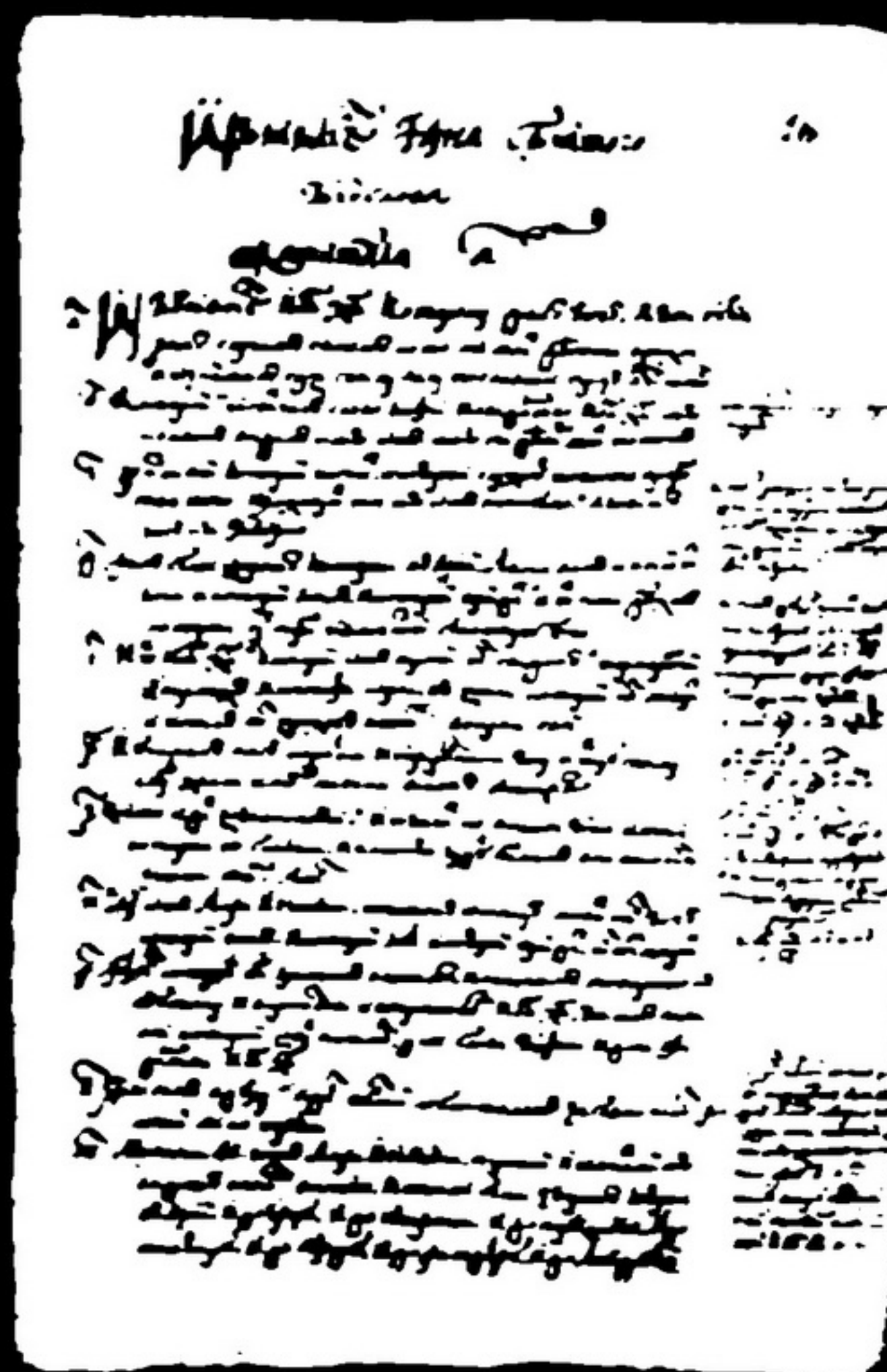
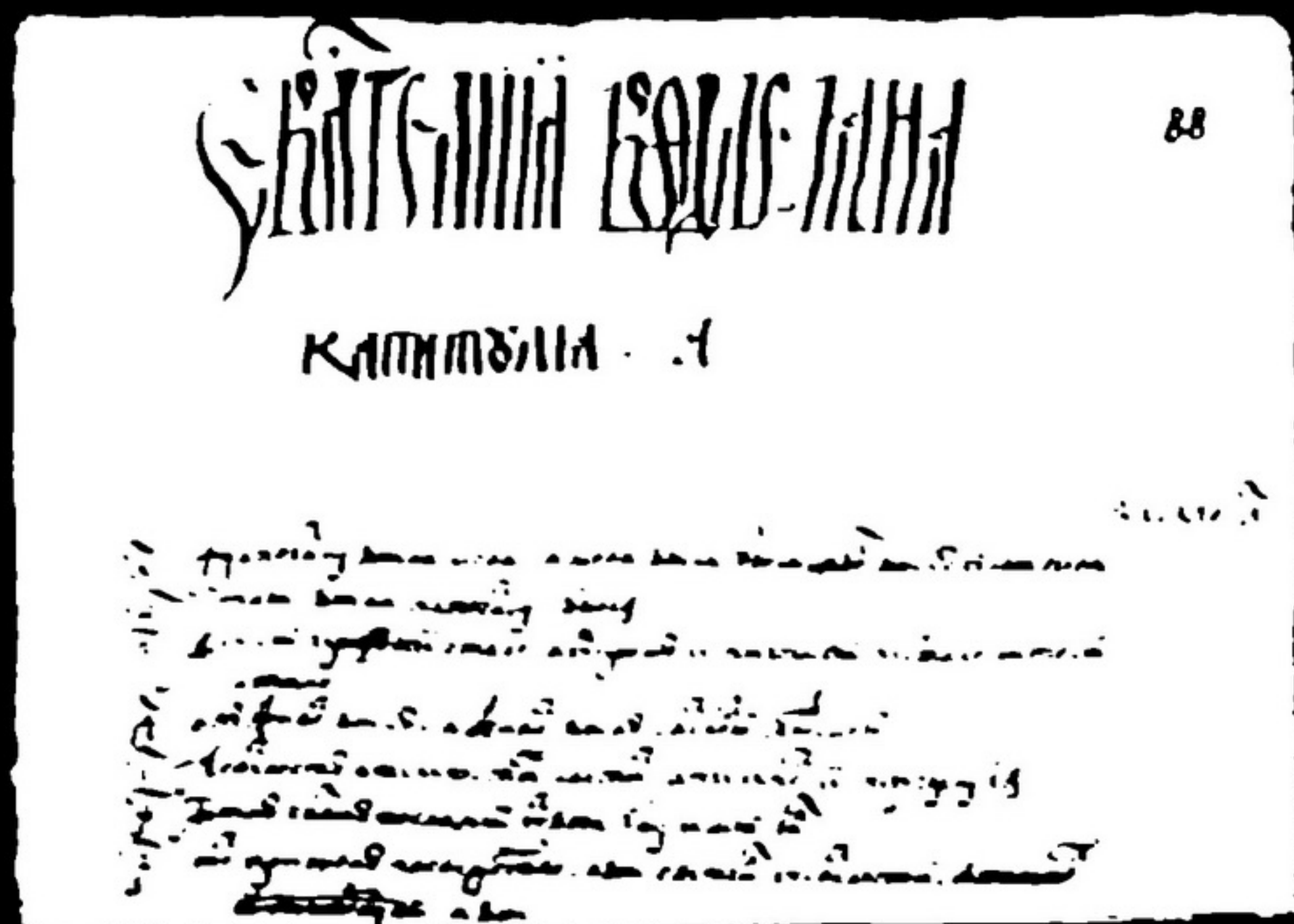
кий. Без книг і бібліотек він не мислить подальшого інтелектуального й духовного сходження Людини й Людства. «Зрештою, - говорить учений, - всі великі прогресивні зрушення протягом еволюції людства розпочиналися саме з бібліотек», та й універсальне об'єднання земель, на його думку, теж почнеться саме з них.

Подібно до золотошукача, Державна наукова медична бібліотека України розшукує незнані досі відомості про видатних медиків, особливо українських. Цього матеріалу вистачить на кілька томів. Нині здійснюється підготовка першого тому біобібліографічного словника «Видатні медики України XVI - XVIII ст.», до якого ввійшло 100 забутих і напівзабутих імен. Серед них - справжні велетні вітчизняної та світової культур. Втратити цей мислячий шар (за В.Вернадським) було б рівнозначно утворенню озонової дірки в історії національної культури.

Перехідний період від однієї суспільної формації до іншої владно вступив у свої права. І без серйозної національної програми з цього найважливішого для самотворення і самореалізації питання складно домогтися стрімкого злету в економіці, культурі, моралі, етиці.

З фондів НБУВ

Евангеліє В.Негалецького. 1581 р.
Факсимільне видання.

Леонід Костенко,
Анатолій Чекмарьов

3-ТЯ МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«Бібліотеки й асоціації в мінливому світі: нові технології та нові форми співробітництва»

У червні 1996 р. у Форосі (Крим, Україна) в рамках заходів IFLA відбулася третя Міжнародна конференція «Бібліотеки й асоціації в мінливому світі: нові технології та нові форми співробітництва». Головний її організатор - Державна публічна науково-технічна бібліотека (ДПНТБ) Росії, оргкомітет очолив президент Міжнародної асоціації користувачів системи CDS/ISIS, перший заступник директора ДПНТБ Я.Шрайберг. На конференції, в якій взяли участь понад 700 фахівців з 30 країн (400 з Росії, 150 з України), було зроблено понад 300 доповідей і повідомлень.

На пленарному засіданні начальник відділу бібліотек Міністерства культури і мистецтв України В.Навроцька і начальник управління бібліотек Міністерства культури Російської Федерації (РФ) Є.Кузьмін проінформували про сучасний стан і перспективи розвитку бібліотечної справи в своїх країнах. Процеси, які відбуваються в книгозбірнях України й Росії мають багато спільного. Зокрема зростає кількість читачів і збільшується книговидача.

Я.Шрайберг розповів про проект створення мережі російських інформаційно-бібліотечних та аналітичних центрів за кордоном. Вони мають стати універсальними інформаційними представниками Росії для широкого кола зарубіжних користувачів і вузлами ММБА та доставки документів для російських бібліотек. Першим етапом побудови такої мережі стане центр з он-лайн-вим хостом INTERNET в США, який, крім своєї професійної діяльності, дасть змогу відпрацювати технологію та організаційно-правові аспекти функціонування, потрібні для відкриття інших представництв у країнах Європи, Азії, СНД.

Конференція включала до 40 заходів (секцій, семінарів, круглих столів, презентацій).

Слід відзначити доповіді керівників чотирьох взаємодоповнюючих федеральних проектів Росії, спрямованих на інтеграцію інформаційних ресурсів найбільших бібліотек і включення їх в INTERNET. Це проекти: «Створення національного машинопрочитаного формату бібліографічних записів» (заступник директора Російської національної бібліотеки (РНБ) І.Цветкова, Санкт-Петербург), «Створення центру кооперативної каталогізації» (Я.Шрайберг), «Створення комп'ютерної мережі бібліотек Росії LIBWEB» (заступник директора Російської державної бібліотеки (РДБ) Ю.Хохлов, Москва) і «Російські бібліотеки в INTERNET» (директор ВДБІЛ ім.М.І.Рудоміно К.Генієва). Перший з них спрямовано на розробку й узгодження до кінця 1996 р. російського стандарту подання

бібліографічних записів у машинопрочитаній формі на основі UNIMARC (можливо, спочатку замість стандарту будуть прийняті міжвідомчі методичні рекомендації); другий проект має забезпечити розробку і впровадження інформаційної технології каталогізації літератури сукупними зусиллями провідних федеральних та регіональних бібліотек Росії на основі єдиного формату, узгоджених методичних рішень з опису документів і загальних словникових засобів; мета третього - побудова телекомунікаційної інфраструктури для російських книгозбірень; реалізація четвертого проекту дасть змогу отримати швидкісні й надійні канали доступу до INTERNET, насамперед для найбільших бібліотек Москви, Санкт-Петербурга й Новосибірська.

Перші проекти фінансують Міністерство культури й Міністерство науки і технічної політики РФ, а також Російський фонд фундаментальних досліджень; підтримка ж четвертого здійснюється в рамках програми Open Society Institute, фінансованої Фондом Дж.Сороса (загальний обсяг фінансування зі всіх джерел сягає кількох мільйонів доларів США). Українські бібліотеки, на жаль, не мають такої підтримки.

Утім, про перші сумісні кроки до сітьової інтеграції мали змогу розповісти представники й наших книгозбірень: Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (зав.відділом к.т.н. Л.Костенко), Науково-технічної бібліотеки Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут» (заступник директора В.Волинець) і Центральної міської бібліотеки ім. Лесі Українки (зав.відділом С.Санжак, Київ). У цих книгозбірнях інстальована програмна система ALEPH, яка забезпечує не лише комплексну автоматизацію бібліотечної технології, а й дозволяє створювати на своїй основі комп'ютерні бібліотечні мережі довільної архітектури. Однак роботи з інтеграції інформаційних ресурсів названих українських книгозбірень та їх включення в INTERNET сьогодні не мають державного статусу, а здійснюються за рахунок власних, украї обмежених фінансових ресурсів і тому темпи їх реалізації нижчі.

РДБ і РНБ мають намір перейти від формування окремих баз даних (БД), які підтримуються різними пакетами прикладних програм (ППП) до створення інтегрованих бібліотечно-інформаційних систем. З огляду на принципову важливість вибору їх програмного забезпечення, у другій половині 1996 р. ці книгозбірні проведуть тендер, на який запрошуються постачальники таких програмних систем (ПС) для автоматизації бібліотек, як VTLS (США), DYNIX (США, Великобританія), ALEPH (Ізраїль) та ін. При виборі ПС враховуватимуться не лише їх функціональні мож-

ливості (підтримка 16-бітних наборів символів, MARC-форматів, ISO-стандартів, розвинутих інформаційно-пошукових мов, WWW-серверів INTERNET тощо), а й згода фірми включити в контракт пункт про відкриття в Росії її представництва для супроводження свого програмного продукту.

Якщо національні бібліотеки та книгозбірні, що є методичними центрами бібліотечних мереж, спрямовують свої погляди в INTERNET і розвивають онлайнові технології, то бібліотеки низового рівня зосереджують зусилля на впровадженні БД на CD-ROM. Їх спектр досить значний: це і БД національної (державної) бібліографії, і копії електронних каталогів великих бібліотек, і БД з питань науки та техніки.

Змістовною була також група доповідей, присвячених форматному забезпеченню автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем. Як уже відзначалося, до кінця 1996 р. в Росії передбачається розробити національний формат подання бібліографічного запису на машинних носіях - RUSMARC, основою якого обрано UNIMARC. Зав.відділом РДБ О.Лавренєва запропонувала Бібліотечній Асоціації Євразії міждержавну програму створення розподіленого банку даних нормативних/авторитетних записів. Мета програми - координація і кооперація робіт з формування та реєстрації національних файлів таких записів і обмін їх між національними бібліотеками. Значний інтерес викликала доповідь зав.відділом Бібліотеки Конгресу США голови постійного комітету IFLA по UNIMARC Саллі МакКаллум (Sally McCallum) про формат подання повних текстів документів SGML (Standard Generalized Markup Language). Він дає можливість поділяти документ на власне текст і його структуру безвідносно до будь-якого текстового процесора. Новою для наших фахівців була й інформація про UNICODE (16-бітні набори символів) та стандарт Z39.50, який дозволяє інтегрувати інформаційні ресурси, встановлені на різних WWW-серверах INTERNET (доповіді про UNICODE та стандарт Z39.50 зробив Рендл К. Баррі (Rendall Barry) з Бібліотеки Конгресу США). Головний каталогізатор цієї бібліотеки Наташа Монтвілофф (Natasha Montviloff) доповіла про результати порівняльного аналізу англо-американських правил каталогізації з ГОСТ 7.1-84. З цього аналізу випливає, що відмінності між ними несуттєві, за винятком одного: англо-американські правила каталогізації гармонізовані з нормативними/авторитетними записами, які взагалі відсутні в ГОСТ 7.1-84.

Конференція зорієнтувала фахівців у питаннях форматного й програмного забезпечення автоматизованих систем бібліотек (основа національного формату - UNIMARC, а програмні засоби мають включати потужну програмну систему, що підтримує UNICODE, UNIMARC, SGML, Z39.50 й інші міжнародні стандарти, а також ліцензійний ППП, який може розповсюджуватися на некомерційних засадах). Однак цього не можна сказати щодо лінгвістичного забезпечення бібліотечно-інформаційних систем. УДК і ББК сьогодні не мають супроводження, яке хотіли б бачити розробники автоматизованих систем. ПС класифікації Дьюї, яку передбачається використовувати в Російському центрі кооперативної каталогізації, при всіх її позитивних рисах є новою і неосвоєною для наших бібліотек. До того ж з переходом на цю систему виникає проблема спадкоємності електронних і карткових каталогів.

Доповіді, присвячені комплектуванню бібліотечних

фондів, можна назвати «парадом підписних агентств». Про свої можливості комплексного обслуговування бібліотек розповіли представники EBSCO (Нідерланди), K.G.Saur і Springer (Німеччина), «Мартінус Найхофф Східна Європа» (Санкт-Петербург). А ці можливості такі, що по телекомунікаційних мережах можна отримати вичерпну інформацію про наявні видання, здійснити замовлення і контролювати хід його виконання. На рівень іноземних підписних агентств виходить і російське акціонерне товариство «Мир знаній», яке виконує функції бібліотечного колектора. До послуг книгозбірень і БД «Books in Print», актуалізацію якої з двохмісячною періодичністю здійснює Російська книжкова палата на основі опрацювання обов'язкового примірника творів друку і наявних тематичних планів видавництва. Утім, відзначалося на конференції, система обов'язкового примірника в Росії працює з перебоями: лакуни сягають 30%. З виступів українських фахівців запам'яталася доповідь проф. КДІК В.Бабица про автоматизацію інформаційно-аналітичного забезпечення комплектування фондів наукових бібліотек.

Серед матеріалів про МБА і службу доставки документів центральною була доповідь директора програми IFLA «Загальна доступність видань» Грэма Корніша (Graham Cornish) (Британська бібліотека), в якій він розповів про «британську модель» організації МБА і доставки документів. Вона передбачає створення при національній бібліотеці спеціального центру забезпечення документами, який за допомогою засобів електронних комунікацій надсилає віддаленим користувачам замовлені ними копії першоджерел. Наявність такого центру зменшує витрати на комплектування місцевих бібліотек і розв'язує проблему «книгосховищної кризи». Хоча доцільність «британської моделі» загальнодоступності документальної інформації очевидна, на терені СНД вона використовується недостатньо, про що свідчила і незначна кількість доповідей з цієї тематики. Пасивну роботу МБА пояснюють економічними чинниками. Але саме в умовах дефіциту коштів розвиток МБА і служби доставки документів дає змогу оптимально в економічному аспекті розв'язати проблему задоволення інформаційних потреб суспільства. Сьогодні ж можливості цієї служби належно використовуються лише в роботі Бібліотеки з природничих наук РАН (Москва) і ДПНТБ Росії.

З питань розповсюдження та використання медичної, фармацевтичної й екологічної інформації основними були доповіді директора Державної центральної наукової медичної бібліотеки Росії Б.Логінова і директора Державної наукової медичної бібліотеки України Р.Павленко.

Доповіді з проблеми електронних видань свідчать, що бібліотеки успішно освоюють цю нову для себе сферу формування і використання комп'ютерних файлів первинних документів. Як основні носії інформації при цьому розглядаються оптичні компакт-диски. Про тематичну спрямованість електронних публікацій можна судити з матеріалів конференції: «Реалізація програми «Пам'ять Росії» на CD-ROM» (М.Шварцман, РДБ); «Серія енциклопедій на CD-ROM» (О.Поляков, школа реставрації книги «Раритет», Москва); «Електронна енциклопедія про книжність і книжників України» (Т.Павлуша, НБУВ).

Жваве обговорення на конференції викликала проблематика бізнес-інформації інформаційного менеджменту. Безперечними лідерами в цій галузі є ДПНТБ

Росії і ВІНІТІ. Однак усі промовці наголошували, що платні послуги в книгозбірнях мають доповнювати, а не підміняти традиційні форми бібліотечного обслуговування.

У програмі конференції було передбачено проведення третьої сесії Бібліотечної асамблеї Євразії і круглого столу з питань роботи національних бібліотечних асоціацій. Тут розглядалися проблеми інтеграції в бібліотечній справі країн СНД, питання взаємодії національних бібліотек, діяльність бібліотечних асоціацій. Основними доповідачами були директор РНБ В.Зайцев (Санкт-Петербург) і головний координатор Бібліотечної асоціації Євразії, заступник директора РДБ Н.Ігумнова). З українських фахівців з даної проблематики виступили заступник директора НБУВ А.Чекмарьов і президент Української бібліотечної асоціації (УБА) В.Пашкова. А.Чекмарьов повідомив про робочу нараду директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академії наук - членів Міжнародної асоціації академії наук, на якій було організовано структури, що мають сприяти побудові єдиного інформаційного простору на терені СНД, і прийнято рішення, спрямовані на активізацію обміну інформаційними ресурсами по комп'ютерних мережах. В.Пашкова розповіла про основні напрями діяльності УБА, насамперед в аспекті впровадження новітніх інформаційних технологій і встановлення дієвих контактів з бібліотечними асоціаціями інших держав.

На постійно діючій виставці «Бібліотечні системи, інформаційна і видавнича продукція» були представлені програмні системи VTLIS (США), Libeg (Франція), CDS/ISIS (Юнеско), «АС-Бібліотека-96» (Головний інформаційно-обчислювальний центр Міністерства культури РФ), що орієнтовані на створення автоматизованих систем бібліотек.

Найпотужнішою з них є VTLIS. Вона реалізована на основі універсальної системи керування БД ORACLE і включає модулі комплектування, каталогізації, загальнодоступного електронного каталогу, контролю книговидачі, нормативного/авторитетного контролю, мультимедіа. VTLIS підтримує 16-бітні набори символів, MARC- і SGML-формати, стандарт Z39.50, WWW-сервер INTERNET. VTLIS реалізує інтегровану автоматизовану систему національної бібліотеки.

Функціональні можливості LIBER суттєво менші. Система забезпечує комплексну автоматизацію основних технологічних процесів (комплектування, каталогізації, інформаційного обслуговування), однак підтримує вузьке коло абеток (латиницю й кирилицю) і не має засобів для створення глобальних комп'ютерних бібліотечних мереж.

CDS/ISIS (ЮНЕСКО), на відміну від VTLIS і LIBER, є некомерційною програмною системою. Це зумовило поширеність CDS/ISIS у світі і, зокрема, в Росії, де її використовують головні галузеві бібліотеки (науково-технічна, медична, сільськогосподарська), Російська книжкова палата, ДПНТБ Сибірського відділення РАН та багато ін. «Батько» CDS/ISIS Жіампаоло Дель Біджіо (Giampaolo Del Bigio) (не лише висококваліфікований програміст, а й директор однієї з інформаційних програм ЮНЕСКО) ознайомив з її новою версією, яка функціонує під управлінням WINDOWS (багатозадач-

ної операційної системи з графічним інтерфейсом), а також повідомив, що наступну версію CDS/ISIS можна буде встановлювати на WWW-серверах INTERNET.

«АС-Бібліотека-96» - це остання версія базового бібліотечного комплексу «АС-бібліотека». В ній враховано зауваження, отримані від книгозбірень у процесі експлуатації (реалізовано технологію штрихового кодування, підвищено швидкість контекстного пошуку, забезпечено можливість експорту інформації в текстові редактори).

Значний інтерес викликала й нова версія інформаційно-пошукової системи АРТЕФАКТ'96 акціонерного товариства «Интегрум-Техно» (Москва). Вона проводить повний морфологічний аналіз і нормалізацію лексики на всіх етапах обробки документів без використання операторів усічення, має високу швидкість завантаження БД (до 30 Мбайт/годину) і забезпечує унікальні лінгвістичні можливості пошуку. Хоч АРТЕФАКТ'96 і не бібліотечна система, вона, безперечно, використовуватиметься в книгозбірнях при роботі з слабоструктурованою інформацією та комп'ютерними файлами первинних документів (електронними книгами, журналами й газетами).

Інформаційну й видавничу продукцію на виставці представляли підписне агентство EBSCO і фірма Elsevier Science (Нідерланди), компанії Interloc System Group (США), «K.G.Saur Verlag GmbH & Co» (Німеччина), Teldan Informations System (Ізраїль).

Учасників конференції зацікавила радіочастотна система захисту фондів від несанкціонованого виносу (французька фірма PGS-PARIS, яка має свої представництва в Москві й Санкт-Петербурзі). Система включає антени-детектори, встановлювані на виході з книгозбірні чи читального залу, і набір етикеток-датчиків, наклеюваних на документи.

На конференції відбулася презентація монографії Я.Шрайберга і Ф.Воройського «Автоматизированные библиотечно-информационные системы России: состояние, выбор, внедрение, развитие». До недавнього часу на терені СНД не було жодної книги - монографії, довідника, навіть посібника, - де б аналізувалися автоматизовані системи російських бібліотек і розглядалися перспективи розвитку цих систем. Більше того, в журнальних статтях автори, в основному, або розхваляють свої системи, або обмежуються описом зарубіжних в аспекті своєї (часто тенденційної) точки зору. Тому поява цієї праці - явище досить помітне і давно очікуване не лише бібліотечними фахівцями, а й спеціалістами в галузі інформатики. У книзі, що є водночас науковою монографією і довідником (переважають монографічні розділи), подаються достатньо повний опис бібліотечно-інформаційної інфраструктури Росії і відомості про автоматизовані системи та інформаційні ресурси найбільших бібліотек, наводяться детальні дані про вітчизняні (коротко й про зарубіжні) ППП для автоматизації бібліотек, нарешті, міститься комплекс обґрунтованих методичних рекомендацій для розробників бібліотечно-інформаційних систем і осіб, які приймають рішення в цій галузі. Останній аспект книги важко переоцінити, адже сьогодні впровадження новітніх інформаційних технологій у практику діяльності бібліотек йде методом «проб і помилок».

«БІБЛІОТЕЧНИЙ ГРОМАДСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ» (конференція Української бібліотечної асоціації)

На конференції, що відбулася в межах II Всеукраїнського конгресу бібліотекарів (травень, 1996 р.), було підсумовано зроблене за рік існування УБА й намічено шляхи подальшого розвитку бібліотечного громадського руху в Україні. Учасники - понад 100 членів Асоціації з різних регіонів республіки, які представляли бібліотеки різних систем і відомств та навчальні заклади культури, а також гості зі США, Канади, Німеччини.

Засідання «Розвиток бібліотечних громадських об'єднань в Україні в умовах демократизації суспільства» розпочалося доповіддю «Українська бібліотечна асоціація: рік становлення, перспективи розбудови», прочитаною президентом УБА Валентиною Пашковою.

Про розробку й реалізацію бібліотечної політики в нашій державі йшлося у виступі віце-президента Асоціації, начальника відділу бібліотек Міністерства культури і мистецтв Валентини Навроцької. Доповідачка, зокрема, порівняла варіанти «Концепції розвитку бібліотечної справи в Україні», підготовлені протягом 1992-1996 рр., наголосила на необхідності створення досконалої законодавчої бази, на тому, що головна увага членів Асоціації має бути зосереджена на налагодженні міжнародних зв'язків, підвищенні фахового рівня бібліотечних працівників.

Про діяльність Асоціації бібліотек України, про розробку нею різних бібліотечних проектів повідомив її віце-президент А.Чекмарьов. Так, АБУ уже розроблено проект по каталогізації в бібліотеках України, який здійснюватиметься на базі бібліотек-учасниць. Розглядаються питання щодо перенесення на певний термін Координаційного центру Асоціації в інші бібліотеки, розгортання на базі НБУ ім. В.І.Вернадського безкоштовного класу «INTERNET» на 10 місць.

Голова Миколаївського бібліотечного товариства, заступник голови міськвиконкому м.Миколаєва Ірина Мейжис розповіла про взаємодію УБА з органами місцевого самоврядування, зауваживши при цьому, що зміна місії бібліотек, соціальної ролі бібліотекаря потребує зміни стереотипів професійного мислення.

«Нові інформаційні технології: діяльність УБА в харківському регіоні» - тема доповіді президента Асоціації сучасних інформаційно-бібліотечних технологій (АСІБТ) професора Наталії Шаронової. Колективними членами АСІБТ є більшість вузів, науково-дослідні й медичні заклади та великі бібліотеки Харкова. Свої зусилля Асоціація спрямовує на автоматизацію бібліотечних процесів та об'єднання бібліотек міста в єдиний інформаційний простір. АСІБТ допомагає окремим книгозбірням у створенні їх власних локальних інформаційних структур, сприяє формуванню розподіленої бібліографічної бази даних - міської віртуальної бібліотеки, здійснює підключення бібліотек до міжнародних інформаційних мереж. Група фахівців в галузі інформаційних технологій протягом двох років працює над проектом організації харківської міської інформаційно-бібліотечної мережі. АСІБТ, відзначила доповідачка, реалізувала ряд локальних проектів, серед яких - створення регіонального навчально-методичного центру для навчання і стажування бібліотекарів на базі ХДІК. Товариством при підтримці фонду «Відродження» було також влаштовано два міжнародних семінари з проблем автоматизації бібліотечних процесів, ділову поїздку провідних спеціалістів у Відень і Прагу з метою вивчення досвіду та налагодження професійних контактів.

Голова Харківського бібліотечного товариства (ХБТ), заступник директора НБ Харківського державного університету (ХДУ) Ірина Левченко

підкреслила, що визначальним для Товариства є організація професійного спілкування та професіоналізація бібліотечних працівників. Діяльність ХБТ засвідчила, що перед бібліотекарями харківського регіону постають проблеми, пов'язані з інфраструктурами міста як великого наукового, промислового, культурного центру. Для розв'язання проблеми комп'ютеризації наукових і вузівських бібліотек у 1992 р. Товариство виступило фундатором АСІБТ. ХБТ опікується створенням єдиної системи підвищення професійної кваліфікації для працівників бібліотек усіх систем та відомств. У січні 1996 р. Товариство спільно з факультетом бібліотекознавства та інформатики ХДІКу заснувало громадський університет бібліотекаря. Тематику щоквартальних занять розроблено, згідно з пропозиціями членів Товариства. У квітні 1996 р. при підтримці фонду «Відродження» відбувся навчальний семінар на базі ЦНБ ХДУ. В червні - семінар для бібліографів публічних бібліотек Харкова, де розглядалися маркетингові форми інформаційної діяльності.

Засідання «Громадські бібліотечні об'єднання і проблеми міжнародного бібліотечного співробітництва» відкрив доктор філософії Теодосій Онуферко (США). Промовець підкреслив, що з набуттям бібліотеками інформаційної функції вони не повинні втратити свою культурну місію. В зачитаній ним відозві Українського всесвітнього товариства допомоги й розбудови бібліотек України йшлося, зокрема, про сприяння комплектуванню фондів, технічному оснащенню, вивченню документальних потреб тощо.

Президент Товариства українських бібліотекарів Канади Андрій Григорович розповів про історію його створення і досвід діяльності, співпрацю з урядовими структурами. Спинився на таких формах роботи Товариства, як щорічні конференції та місячники української книги.

Консультант Дослідницької служби Конгресу США при Верховній Раді України Дана Ашер у доповіді «Визначення місії і формування мети й завдань роботи бібліотеки» виділила три групи цілей бібліотеки: пов'язані з основними видами обслуговування; зумовлені організацією ресурсів, які забезпечують надання послуг; адміністративні цілі. Д. Ашер відзначила, що бібліотекарі мають визначити свою місію, напрями діяльності, орієнтуючись на зміни навколишнього середовища.

Про нові тенденції в бібліотечно-інформаційній освіті США розповів доцент школи бібліотечно-інформаційного менеджменту при Канзаському університеті в м. Емпорія Герберт Ачлейнер. На його думку, впровадження нових інформаційних технологій бібліотечні працівники США і України мають вирішувати спільно, оскільки вони є партнерами в створенні світового інформаційного співтовариства. Майбутнє, вважає

доповідач, за відкритою системою, яка передбачає партнерські стосунки й тісну співпрацю фахівців бібліотечної справи та інформатики усього світу. У сучасній фаховій освіті в США акцент робиться на інформаційному менеджменті. В умовах економічного виживання бібліотека прагне досягти вищої якості, повноти та оперативності інформації, полегшити доступ до неї. Головною оцінкою ефективності та оперативності роботи бібліотеки є повнота задоволення запитів її користувачів, навіть при обмежених ресурсах. Доповідач підкреслив, що професія бібліотекаря є деякою мірою мистецтвом, а бібліотекарі - митцями.

Директор бібліотеки Університету Північного Іллінойсу Ітка Хьюрік (США) розповіла про завдання і вимоги до бібліотекаря сучасної університетської бібліотеки, висвітлила діяльність Асоціації вузівських і спеціальних бібліотек своєї країни.

Учасників конференції привітав директор Дому Америки в Києві Віктор Китастий. Він вважає, що діяльність УБА сприяє побудові відкритого суспільства, де житимуть всебічно інформовані громадяни. Дім Америки планує різнобічну співпрацю з Асоціацією, зокрема, при вирішенні питання про доступ бібліотек до «INTERNETу» та ін.

На конференції УБА було також обговорено й схвалено Кодекс етики бібліотекаря.

Під час конференції були вручені Почесні відзнаки, встановлені УБА: «За відданість бібліотечній справі», «За внесок у розвиток бібліографії та бібліографознавства», «За внесок у розвиток бібліотечної освіти», «Бібліографічний посібник 1995 року», а також названі імена провідних фахівців бібліотечної справи, чий імена були внесені в «Книгу пошани УБА».

Тетяна Добко,
Віра Загуменна

Засідання бібліографічної секції Української бібліотечної асоціації

Перше засідання круглого столу секції бібліографії УБА відбулося у відділі довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ 28 березня 1996 р.

Про цілі та завдання секції поінформувала її керівник доц. КДІКу В. Загуменна. Об'єдані в секцію фахівці прагнуть сприяти розвитку бібліографічної діяльності в бібліотеках України, підвищувати якість бібліографічного обслуговування читачів, забезпечувати їх вільний доступ до інформації та бібліотечних ресурсів, гарантувати повноту та неупередженість інформації тощо.

Зав. відділом ДБО НБУ імені В.І. Вернадського к.і.н. Т. Добко розповіла про стан та напрями вдосконалення довідково-бібліографічного обслуговування в бібліотеці, формування довідково-бібліографічного апарату, використання при бібліографічному пошуку наявних у бібліотеці баз даних (БД). Сучасний стрімкий розвиток інформаційної індустрії зумовлює значні зміни в характері роботи і змісті професійних функцій бібліотечних фахівців. Їм доводиться постійно опановувати новими, ефективнішими технологіями пошуку та обробки документів, використовувати для задоволення інформаційних потреб користувачів засоби телекомунікацій та електронної доставки документів.

Щоб задовольнити інформаційні запити з ринкової економіки, нового господарського механізму у відділі створено реферативну БД «Статистика» та бібліографічну проблемно-орієнтовану БД «ECON», яка охоплює по-

над десять тисяч публікацій, починаючи з 1992 р. При виконанні тематичного пошуку за основними ключовими словами (*акціонерні товариства, асоціації, банки, бізнес, біржі, інвестиції, комерційне право, концерни, корпорації, лізинг, макроекономіка, маркетинг, менеджмент, мікроекономіка, приватизація, ринок цінних паперів, страхування, фермерство, фінансування, холдинги* тощо) можливе уточнення пошуку за географічними ознаками, видами документів тощо. Пошук у даній БД можна здійснювати як за окремими ознаками (автор, колективний автор, заголовок опису, назва серії, індекс, ключове слово, предметна рубрика, рік видання тощо), так і комбінуючи ці елементи.

При задоволенні запитів з сучасного українського законодавства активно використовуються БД «Закон», «Кодекси», «Різне» з системи «Комп'ютерна правова бібліотека» (виробник - Інформаційно-аналітичний центр «Ліга», м. Київ). Система містить повні тексти документів, прийняті вищими органами державної влади України - Верховною Радою, Президентом, Кабінетом Міністрів, а також іншими міністерствами й відомствами, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України на поточний момент, починаючи з 1992 р. БД поповнюється щоденно за модемним зв'язком.

Фахівці відділу І. Архипова, Н. Моїсеєнко, А. Руденко продемонстрували можливості пошуку інформації в базах даних на CD-ROM: «CDMARC Bibliographic» (Library of Congress), «Index Translationum», «Przewodnik bibliograficzny», «Science Citation Index», «Slovenska

bibliografija», «Social Sciences Index». Особливий інтерес у читачів викликають БД, які, крім бібліографічних описів документів, супроводжуються рефератами або повними текстами. На системі пошуку SPIRS (Silver Platter Information Inc.) побудовані БД: «F&S plus TEXT. International» (індустрія, бізнес, промисловість, прикладні технології, компанії всього світу), «Medline» (медичина), «Math Sci Disk» (математика, статистика, комп'ютерні науки, економетрія), «PsycLIT Joumal Articles» (психологія). При формулюванні пошукового запиту є можливість скористатися тезаурусами, які супроводжують майже всі пошукові поля (автор, назва, ключове слово, предметна рубрика, назва країни, дата публікації, мова оригіналу та ін.), або комбінувати декілька елементів чи проводити контекстний пошук по всіх полях одночасно. Користувачам зручно те, що результати пошуку можна роздрукувати на принтері або скопіювати на дискету. Дані БД використовуються при задоволенні різноманітних інформаційних запитів науковців, дослідників, широкого кола читачів та абонентів бібліотеки.

З повідомленням «Інтелектуальна культура бібліографа» виступила студентка IV курсу КДІКу Г.Ремша.

Учасники секції обговорили пакет документів УБА, зокрема проекти положень «За внесок у розвиток бібліографії та бібліографознавства» (доповідач - к.п.н. М.Герасченко), «Бібліографічний посібник року» (доповідач В.Загуменна). Друге засідання круглого столу бібліографічної секції відбулося 22 травня ц.р. у Національній парламентській бібліотеці України. Зав. відділом наукової бібліографії В.Патока ознайомила присутніх з науково-бібліографічною діяльністю бібліотеки, спрямованою на організацію бібліографічного забезпечення пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку, на задоволення інформаційних потреб суспільства. Ряд посібників останніх років присвячено створенню державності, висвітленню правдивих сторінок історії нашої країни, відродженню національної культури.

Фахівці відділу розповіли про методику створення бібліографічних покажчиків.

Розвиток української філософії від її зародження й понині відбиває подана в новому осмисленні література, яку містить бібліографічний покажчик «Розвиток філософської думки в Україні» (автор-складач О. Козак.

К., 1995). Це перша спроба бібліографування вітчизняної філософської літератури.

Уже майже 40 років бібліотека готує «Календар знаменних і пам'ятних дат» (чотири випуски на рік). Нинішній авторський колектив очолює М. Дроб'язко. Більшість сторінок цього бібліографічного видання присвячено висвітленню політичних та історичних подій у житті нашої країни, розкриттю творчого доробку видатних письменників, художників, акторів, науковців, державних діячів, композиторів України.

У практиці сьогодення особливо актуальними є проблеми народознавства. Бібліотека відгукнулася на них серією бібліографічних покажчиків «Культура і побут народу України». Вийшов перший випуск цієї серії «Духовна культура українського народу» (складач С.Остапенко. К., 1994).

Зацікавила читачів популярна бібліографічна серія «Повернуті імена». У чотирьох випусках, що побачили світ протягом 1993-1995рр., подано 48 бібліографічних довідок про українських письменників, творчість яких тривалий час замовчувалася.

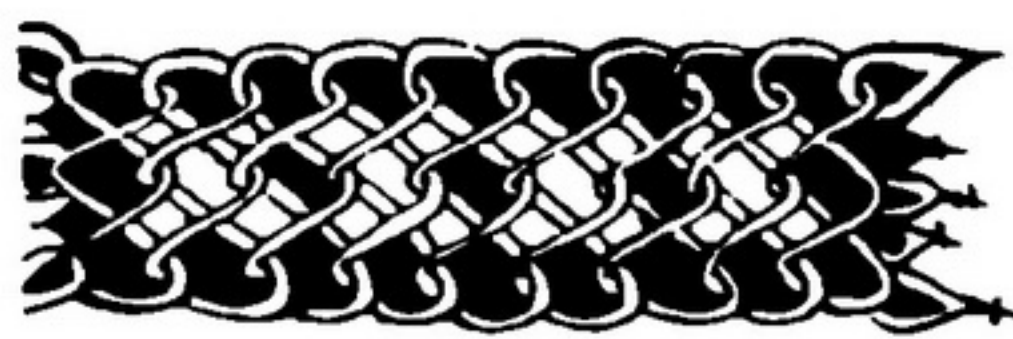
Вагомим доповненням до бібліографічного спектра видань літературознавчої тематики бібліотеки є підготовка і випуск матеріалів до бібліографічного словника «Українські письменники» (автор-складач Ф.Погребенник; Упоряд. бібліогр. матеріалів О.Приходько. К., 1995).

Бібліотека має ряд напрацювань у бібліографуванні літератури з питань культури та мистецтва. Це, зокрема, науково-допоміжний покажчик «Культура і мистецтво України (1987-1991)» у 2-х ч. (складач О. Приходько. К., 1995).

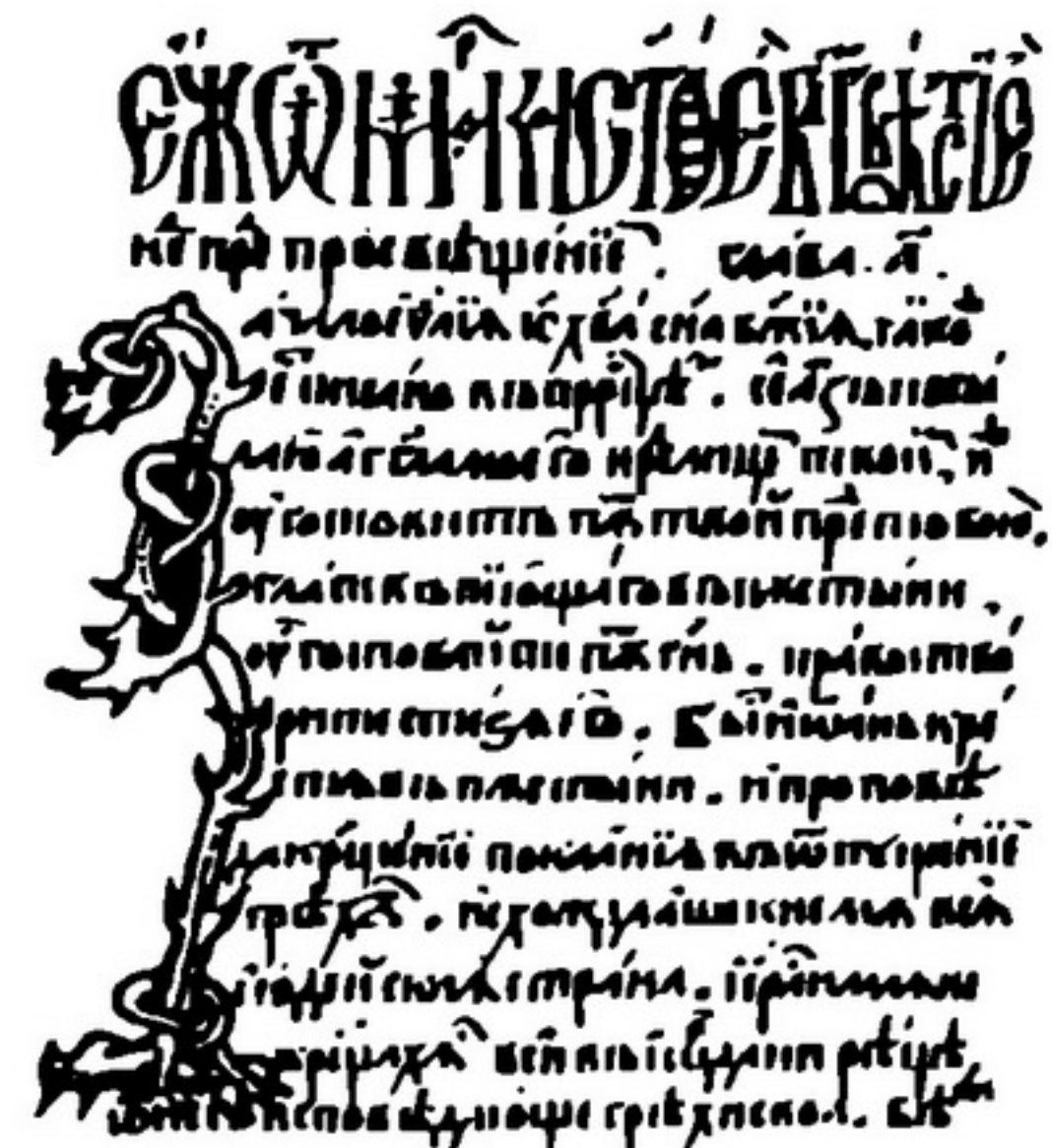
Бібліотекою спільно з фахівцями КДІКу було започатковано серію бібліографічних нарисів «Видатні діячі української книги». Уже побачили світ видання, присвячені Ю.Меженку, Н.Королевич, М.Ясинському, В.Дорошенку, С.Маслову, Ф.Максименку та ін.

Також було підготовлено виставку бібліографічної продукції НПБ. Учасники круглого столу готові й надалі продовжувати роботу, спрямовану на ознайомлення з бібліографічним доробком та інформаційними ресурсами провідних бібліотек України.

У роботі засідання секції взяли участь голова УБА В.Пашкова, професор КДІКу Н.Королевич, фахівці НБУ ім.В.І.Вернадського, НПБ, інших бібліотек, студенти КДІКу.

З фондів НБУВ
1411 р. побачило світ євангеліє
«Каменець Стромилоское».

Для правильної орієнтації документів у діловодстві

Травневий науково-методичний семінар в інституті архівознавства НБУВ було проведено з метою підбиття підсумків наукової роботи, узагальнення певного етапу досліджень, з метою аналізу й критичного їх осмислення. «Основні принципи й методика розробки примірних та індивідуальних (зведених) номенклатур справ наукових установ гуманітарного профілю НАН України» - тема, порушена в доповіді зав. відділом документознавства інституту, к.і.н. О.Мітюковим. За останні роки, підкреслив промовець, у вітчизняному архівознавстві та документознавстві ввійшов у науковий обіг термінологічний вираз «організація документів у діловодстві». Під ним розуміється сукупність робіт, які забезпечують схоронність, облік, оформлення, класифікацію документів, формування й оформлення справ у діловодстві та їх передачу у відомчий архів згідно з вимогами нормативно-методичних документів з цих питань.

Правильну організацію документів у діловодстві забезпечує розробка примірних та індивідуальних номенклатур справ і формування їх у наукових установах.

Відомо, що серед підрозділів НАН України є наукові інститути з філіалами, відділеннями, секторами, обсерваторіями, дендропарками, ботанічними садами, бібліотеками, музеями тощо. На госпрозрахункових засадах в Академії працює чимало заводів, дослідно-конструкторських бюро, експериментально-виробничі майстерні й бази, обчислювальний центр та ін. Всі вони продукують величезну кількість документів.

Цей обсяг спричинює підготовку й запровадження в практику роботи інституту архівознавства в поточному і протягом наступного року двох видів нормативно-методичних документів:

- примірної та індивідуальних номенклатур справ для наукових установ (інститутів) гуманітарного профілю;

- примірної та індивідуальних номенклатур справ для наукових установ (інститутів) технічного й природничого профілів.

На основі вивчення складу та змісту науково-

організаційної і наукової документації та документів особового походження наукових установ гуманітарного профілю, з метою оптимізації обсягів документів, що підлягають передачі на постійне зберігання, та врахування сучасних вимог до діловодства інститут архівознавства НБУВ спільно з секретаріатом Президії НАН України розробили Примірну номенклатуру справ (ПНС) у діловодстві наукових установ гуманітарного профілю. На семінарі обговорено й схвалено її.

ПНС - це систематизований список уніфікованих, зважаючи на найсуттєвіші ознаки заголовків справ, які заводяться в діловодстві і є сукупністю документів, або документ, що стосується до певного питання/ділянки діяльності установи. ПНС визначає порядок формування та обліку справ, групування виконаних документів у справи, їх систематизацію.

З кожної справи примірної номенклатури установлено строки їх зберігання та індекси, що визначають прийняте в науковій установі цифрове позначення структурного підрозділу (напрямку діяльності), порядкового номера заголовка справи за номенклатурою. Індксацію справ можна використати як схему побудови довідкової картотеки на виконані документи.

Специфікою ПНС є те, що по одному заголовку справи може бути передбачено декілька заголовків справ, а включені в неї заголовки справ з однаковими термінами зберігання можуть бути об'єднані й уміщені в номенклатуру справ наукової установи як один заголовок.

У ПНС не введено групу документів, робота з якими визначається спеціальними інструкціями, що зберігаються окремо від документів загального діловодства.

На семінарі було обговорено й схвалено Методичні рекомендації щодо складання й застосування індивідуальних (зведених) номенклатур справ установ гуманітарного спрямування. Вони регламентують усю роботу зі складання таких номенклатур, визначення заголовків справ та порядок систематизації й формування справ відповідно з номенклатурою.

Про сучасний стан справ у діловодстві наукових установ гуманітарного профілю доповіли Л.Яременко, І.Ломаєва, Л.Портнова, В.Сендик, Л.Варшавська.

© Гончаренко Наталія Володимирівна, Київ, 1996

У січні 1997 р. НБУВ проводить наукові читання,
присвячені видатному діячеві української книги,
книгознавцю, бібліографу і бібліотекарю
Сергію Маслову (1880-1957).
Запрошуються всі бажаючі.
Контактні телефони: **264-37-91, 267-48-62**

Наталія Белічко

**Колекція
ГЕОРГІЯ МАЛАКОВА
у фондах НБУВ**

Евгению Малаховой
ex libris

У

сектор естампів та репродукцій НБУВ було передано унікальну колекцію творів видатного українського графіка Георгія Малакова, яка одразу зайняла почесне місце в багатому раритетами фонді,

де з нею тепер зможуть працювати мистецтвознавці, історики. Доступна вона й для численних шанувальників творчості митця.

Георгій Васильович Малаков народився 1928 р. в Києві. Навчався в художній школі, на графічному факультеті Київського державного художнього інституту. Працював у техніці акварелі та ліногравюри. Найхарактерніші риси творчості Г. Малакова - виразність, неповторна індивідуальність, вишукана техніка, сюжети, пройняті легким, невимушеним гумором. У 1974 р. йому було присуджено звання заслуженого художника України. А через п'ять років, на самому злеті творчого розквіту, талановитого майстра не стало.

Колекція Г. Малакова складається з екслібрисів, ілюстрацій до художніх творів, окремих естампів, що є, по суті, серією різноманітної тематики. Провідний мотив творчості - воєнне дитинство.

У 1960 р. художник звертається до техніки ліногравюри, а невдовзі поринає в роботу над монументальною серією «Київ. 1941 - 1945», продовжену в циклі «Київ у грізний час».

Враження від подорожі за кордон відобразилися в серії «Навколо Європи».

© Белічко Наталія Юріївна, Київ, 1996

Скажімо, в творі «Париж. Будні Монмартра» відбито специфічний колорит паризьких вулиць, де збирається богема.

Деякі картини виникали завдяки феноменальній пам'яті Малакова, який, відштовхуючись від миттєвих замальовок, відтворював атмосферу побаченого.

Малюнок художника наближений до академічного. Звідси, мабуть, і легкість «пера». Численні ескізи свідчать про невтомний пошук, вимогливість до себе. Простежуючи за ними розробки образу чи теми, можна побачити, як поступово в уяві художника вимальовувався той чи інший характер, сюжет.

Про веселу вдачу митця свідчать серії «Середньовічні сюжети» та цикл до шедевр Дж. Боккаччо «Декамерон». Ці твори відзначаються вишуканою завершеністю композиції, де найменша деталь несе в собі символічне значення. Взагалі в гравюрах Малакова характерні деталі підсилюють сприйняття предметної культури того часу (серія «Завойовники морів»).

Творчу спадщину художника зберігає його молодший брат, Дмитро Малаков. Саме він передав у НБУВ колекцію, за що бібліотека висловлює щиру подяку. Завдяки таким дарам національне багатство України не розпорошується по всьому світу, осідаючи в приватних колекціях, а залишається в спадок нащадкам.

Інна Рікун

Математики й механіки Одеси

Вчені вузів Одеси: Біобібліографічний довідник. Вип.1. Природничі науки. 1865-1945. Ч. 2. Математики. Механіки / Міністерство культури України. Одеська державна наукова бібліотека ім. М.Горького; Упорядн. І.Е.Рікун. - Одеса, 1995. - 175 с.

З 1993 р. відділ науково-допоміжної та рекомендаційної бібліографії Одеської державної наукової бібліотеки ім. М.Горького почав працювати над біобібліографічним довідником «Вчені вузів Одеси», що має складатися з п'яти частин, присвячених математикам і механікам, фізикам і астрономам, хімікам і біологам, геологам і географам. Кожна частина поділена на два випуски за хронологічним принципом. Перший охоплює період з 1856 р. (час заснування Новоросійського університету) по 1945 р.; другий - з 1946 по 1995.

Одеса - місто з великими науковими та освітніми традиціями. В її вузах працювали й працюють багато вчених, тому ми змушені були обмежити кількість персоналії і включати до посібника лише професорів та докторів наук. 1994 р. побачила світ його перша частина «Геологи. Географи», 1995 - друга - «Математики. Механіки». Цей випуск ґрунтується не тільки на друкованих джерелах, а й на матеріалах обласного та вузівського архівів. Ряд фактів було відновлено за допомогою родичів, учнів і знайомих учених.

У довіднику міститься 55 статей, 19 з яких - це біографії, складені вперше. Особливо важко було з'ясувати факти біографій з післяреволюційного часу, бо історія радянської вищої школи 20-30-х років - це майже суцільна біла пляма. Дещо вдалося встановити завдяки архівним документам, періодиці тих років.

Ось приклад. У 1908 - 1911 рр. в Новоросійському університеті працював відомий фізик Б.В.Станкевич. У матеріалах архіву вузу його прізвище зустрічається часто. А от ініціали І.В. сприймалися як помилка. Пошуки довели, що І.В.Станкевич - брат Б.В.Станкевича, який працював приват-доцентом кафедри механіки.

Відомий одеський математик та педа-

гог Д.А.Крюканівської 1938 р. був заарештований за сфабрикованою справою, помер в ув'язненні від тюрмих побой. Тривалий час вважалося, що до його арешту був причетний Я.Б.Шор (у ті роки обіймав посаду доцента кафедри теоретичної механіки Одеського державного університету). Ознайомлення з документами КДБ, здійснене дочкою Крюканівської, дало змогу встановити непричетність Шора.

Нелепом і трудомістким було встановлення точної дати смерті відомого математика В.В.Преображенського. Як відомо, він усе життя підтримував дружні стосунки з М.Є.Жуковським. Перегляд літератури про цього вченого нічого не дав, як і «Математического сборника», органу товариства, членом якого був Преображенський. Шукана вдалося вишукати в протоколах засідань товариства, на одному з яких молодший брат вченого московський математик і методист П.В.Преображенський повідомив присутніх про смерть брата. Пощастило відшукати й фото вченого, яке до цього ніде не друкувалося.

Робота над довідником триває.

Павло Сохань,
Ігор Верба

Розпочато енциклопедичний проект

Українська біографістика: Збірник наукових праць. Вип.1. - К., 1996. - 220 с.

Виданий інститутом біографічних досліджень НБУВ перший випуск збірника «Українська біографістика», як ніколи, виявляється на часі. Бо й сама тематика його, а головне - розробка науково-методичних засад щодо створення грандіозного енциклопедичного проекту - Українського біографічного словника (УБС) - усе це надзвичайно актуальне сьогодні. Мабуть, не варто акцентувати увагу на тому, що ділянку біографічних студій де панував принцип класового підходу і відбувалося знеособлення історії, ще в недалекому минулому було цілковито занедбано. Отже, цілком логічно, що збірник відкриває стаття академіка Я.Ісєвича з обґрунтуванням видання максимально повного українського національного біографічного словника, який враховуватиме всі сучасні досягнення в цій царині. До даної тематики належать і праця к.і.н. В.Чижика «Сучасні проблеми підготовки українського біографічного словника». У ній на конкретних прикладах подається широка палітра банку даних УБС, пропонується поділ персоналії на три умовні категорії:

1) Найвідоміші постаті, які очолювали процес державотворення, національно-визвольної і культурно-просвітницької рух.

2) Особи загальнонаціонального значення, активні учасники процесу національного відродження, які збагатили своїм доробком досвід людства в різних формах діяльності.

3) Діячі регіонального й місцевого значення, представники української діаспори та іноземці, які вплинули на історичну та культурну процеси в Україні.

Конкретизацією цієї праці є доробок В.Лопика, який торкається проблематики відбиття в УБС історичних і культурних зв'язків України з народами Європи та персоналії діячів неукраїнського походження. Йдеться про критерій відбору імен іноземців, внесок яких у національну скарбницю українського народу непроминальний. Згадаймо, хоча б, видатних істориків і громадських діячів: митрополита Петра Могила (молдаванин), історика Володимира Антоновича (поляк), гетьмана Пилипа Орлика (з баронського роду Чеського королівства), письменника, духовного батька українських літераторів 1920-х років росіянина Миколи Хвильового (Фітільова) та багатьох інших.

Тематичним відгалуженням від попередніх праць є стаття тріумвірату дослідників - О.Брайчевського, С.Ляшко, В.Чижика - про традиції та джерелознавчу базу національної біографічної школи кінця Х - поч. ХХ ст., в якій коротко проаналізовано видатні пам'ятки вітчизняної докумен-

талістики - літописи, зводи, патерици, діарії, що містять чимало матеріалу для УБС. Не оминули увагою науковці й титанічну роботу своїх попередників над аналогічними питаннями в Науковому товаристві ім. Т.Шевченка у Львові та в Комісії для складання біографічного словника українських діячів при ВУАН.

Науково-методичні засади створення УБС розглядаються в наступному розділі, що є наочним взірцем для написання біографічних статей, своєрідною візитною карткою рецензованого збірника.

Третій розділ - «Біографічні публікації» - ілюструє практичну сторону енциклопедичних гасел, які пропонується вмістити в УБС. Вони переважно належать перу відомих науковців, так чи інакше причетних до великого національного проекту. Серед них: Л.Матасюк, В.Горбач, Л.Федорова, Е.Цыганкова, І.Усенко, В.Давиденко. Дякуючи їхнім зусиллям, на сторінках збірника з'явилися портрети таких великих українців, як політолог Вячеслав Ливиський, археолог Кандрат Лохвицький, літературознавець Михайло Драй-Хмара, мовознавець Степан Сміль-Стоцький, правознавець Олена (Йоанна) Малиновська.

Інформаційного забезпечення УБС торкаються доробки В.Шостака і В.Чижика «Деякі питання програмно-комп'ютерного забезпечення українського біографічного словника», Я.Ісєвича «Українознавство:

© Рікун Інна Емільївна, Київ, 1996

© Сохань Павло Степанович, Київ, 1996

© Верба Ігор Володимирович, Київ, 1996

проблеми бібліографії та інформатики», С.Брайчевського «Використання ієрархічних файлових структур для організації баз даних у біографічних дослідженнях», В.Кислова та О.Яценка «Нові парадигми інформатики та основи комп'ютерного забезпечення біографістики». Ця тематика за умов тривалої відсутності в Україні розробок програмно-комп'ютерного забезпечення аспектів, пов'язаних саме з біографічними матеріалами, особливо вагома.

Зрозуміло, що здійснення великого енциклопедичного проекту потребує зусиль не тільки науковців інституту біографічних досліджень. У пригоді стануть і знання та досвід учених різних регіонів України. Так, докладністю, багатством фактичного матеріалу, красномовною специфікою відзначаються подачі П.Андрухова «600 імен в історії Великої Волині», В.Лолска «Біографічний словник Прикарпаття», П.Ротача «Доля «Літературної Полтавщини», Г.Самойленка «Ніжовська

філологічна школа (1820 - 1990)» та ін. Написані живою та образною мовою біографії місцевих суспільствознавців суттєво доповнюють УБС.

Зарубіжну біографістику висвітлюють статті М.Варварцева про українців у біографічному словнику італійця Де Губертатіса та М.Держалюка «З історії розвитку біографічних досліджень в Угорщині». Принципи побудови Польського біографічного словника (ПБС) дослідила Н.Романова.

Привертає увагу докладна та змістова рецензія С.Корибута (Я.Дашкевича) на восьмий та дев'ятий томи ПБС. Підкреслюється оригінальний підхід польських колег до подачі матеріалів, що збагачує постаті живими рисами характеру, насиченість словника фактами - перевіреними й переконливими суттєвими додатками відомостей про іконографію, бібліографію та рукописні джерела.

У рецензованій збірці не обійшлося

без прогалин і недоліків, що суттєво не впливають на доволі приємне враження від неї. Так, упорядники не дають чіткої відповіді на питання про матеріальне підґрунтя проекту, якоюсь мірою фрагментарні й відомості про колективи спеціалістів, причетні до видання. У біографіях неетнічних українців можна було більше уваги приділити генеалогії та просопографії, що, безперечно, так чи інакше поєднало б іноземців з Україною і зняло б чимало дражливих питань, бо посвоячені та споріднені, вони відчували б свій зв'язок з українською землею. Це особливо стосується таких монументальних постатей, як М.Глинка, Ф.Достоевський, П.Чайковський та чимало інших.

На завершення побажаємо упорядникам продовжити цю змістовну серію, яка прислуговується всім шанувальникам української біографістики, зрештою, працюватиме на вітчизняну культуру й духовність.

Посмертну збірку Д.Луценка «Усе любов'ю зміряне до дна» видано завдяки клопотанню вдови поета Тамари Луценко, українсько-британській компанії «Дункан - Київ» та її керівникові Пітеру Уоррену. Це - подарунок шанувальникам таланту поета-пісняря в переддень його 75-річчя з дня народження.

Митець передчасно пішов з життя і залишив на згадку про себе чарівні українські пісні «Мамина вишня», «Хата моя, біла хата», «Кисав мій» - усього близько трьохсот (вступне слово редактора М.Томенка).

Збірка відкривається поезією «Народе мій», в якій митець відчуває себе «лиш галузочкою малою твого прадавнього коріння», а біль народу, його турботи - то біль самого поета. Особисто пережите - поранення на Курській дузі, госпіталь і жадана Перемога - усе злилося воедино в заповіті нащадкам - берегти честь і славу свого народу.

Тематично книга поділена на шість розділів, кожен з яких - то штрих власної біографії поета, поданої в хронологічній послідовності. Невипадково перший розділ - це «Фронтіві побратими». Поет-босць 1-го Українського фронту Д.Луценко в своєму високопатетичному зверненні до Вітчизни, зніщеної війною, зізнається, що життя його й України - «мов дві краплі води». Поетичну автобіографію складають вірші: «Моя біографія», «Білорусь», «На Валдаї» та ін. В уші читача пролягають фронтіві дороги Білорусі, Росії, Литви...

Вієна для Луценка почалася в Ташкенті

© Кучинський Микола Вікторович, Київ, 1996

Микола Кучинський

Посмертна збірка Дмитра Луценка

Дмитро Луценко: Усе любов'ю зміряне до дна: Лірика. Поеми. Пісні. - К.: Український письменник, Вир, 1994. - 469 с.

де він служив в армії, а закінчилася за тисячі кілометрів у Східній Пруссії. Згадує поет і своїх фронтівих друзів В.Корідзе, М.Подольна, В.Дідовця, І.Лутака, яким присвятив окремі поезії.

Київ оспівано в творах «Місто моєї долі» та «Храм Растреллі». З поезій «Земле рідна», «Твій портрет, Україно», «Родовід», «Мати», «Отчий дім» вимальовується селянсько-козацький рід Луценків. Розділ насичений хвилюючими подробицями дитинства, а «Дума про хліб» підносить до високих реєстрів ціну хліба, яку поет дорівнює до ціни життя.

Поезії розділу «З пісеньних джерел» по праву стали народними піснями: «Дороги», «Кисав мій», «Хата моя, біла хата», «Де сині гори», «Не шуми, калинонько» та ін.

Надзвичайно делікатного підходу й тонкого розуміння потребують твори

«Незакінчена соната» (поема) та «Яблунька», пройняті особистою трагедією поета - смертю «нерозквітлої яблуньки» доньки Лариси.

Сягнути Парнасу міг поет, своєї засвоїв усі надбання попередників. У розділі «Вершави духу» кілька поезій присвячено Тарасові Шевченку і продовжувачам його справи - Лесі Українці, А.Малишку, В.Сосюрі, П.Тичині, О.Довженку та ін.

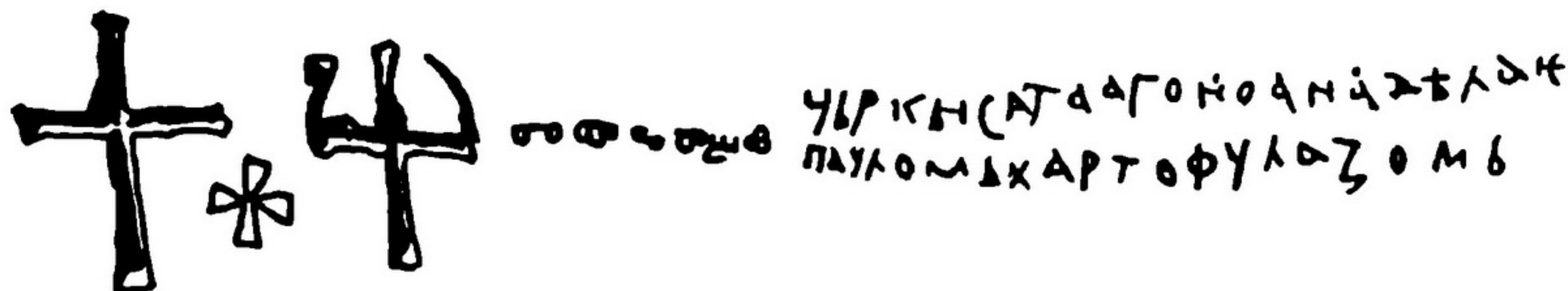
Підсумовуючи набуток в поезії та житті Д.Луценко у вірші «Совість» ніби перегукується з філософом і поетом Скворородою. Поряд із совістю поет ставить «земну любов» як «частинку добра ново-го серця».

У розділі «Перебираю в пам'яті роки» ожив і Шевченків край, і Донбас, і безводна річка Ятрань, і Таджикистан, і Самарканд, і Карпати... Є й спогади про війну та ліричній «Карпатській триптих». Оцінку сучасності подано у вірші «Воїстину важкий двадцятий вік».

Особливий талант Луценка - пісняря, лірика, романтика - розкривається у завершальному розділі «Усе любов'ю зміряне до дна».

У післямові до книги М.Шевченко підкреслює: «Поетом-піснярем стати йому продиктувала доля, поетом-ліриком вродила мати, а поетом-воїном покликана стати Вітчизна».

Ця збірка - розмаїта палітра таланту українського майстра слова - ввібрала в себе всі порухи серця Д.Луценка, його вкрай вразливу душу та широку, як український степ, пісенну натуру.

Найдавніші кирилично-глаголичні написи кінця IX - початку X ст., знайдені в м.Преславі (Болгарія)

ВИДАВНИЦТВО «ВЕСЕЛКА» ПРОПОНУЄ:

- Азербайджанські народні казки. 240 стор.
Бабенко Г. Шляхом бурхливим. 272 стор. Пригодницька повість.
Багрянний І. До Ворскли по рибу. 16 стор.
Берроуз Е. Тарзан. 376 стор.
Білоус Д. Чари барвінкові. 176 стор. Вірші, крутиголовки, скоромовки, загадки тощо.
Богемський О., Жолнач Г., Шмицький Г. Лусканці. 16 стор. Вірші, скоромовки та лічилки.
Бойко В. Даринка, Гриць та нечиста сила. 96 стор.
Василяшко В. Чи України ти син? 176 стор. Вірші.
Волков О. Семеро підземних королів. Вогняний бог марранів. 408 стор.
Глібов І. Золота тарілочка. 96 стор. Вірші, байки, загадки.
Волков О. Жовтий туман. Таємниця покинутого замку. 352 стор.
Гнатюк В. Благословляла мати на дорогу. 96 стор.
Гончар О. Прапорonosці. 464 стор.
Григор'єв-Наш. Історія України в народних думках та піснях. 272 стор. Унікальна збірка, унікальне художнє оформлення.
Даль В. Казки. 56 стор.
Дванадцять місяців 1996 р. 192 стор.
Дерево пам'яті. 4-й випуск. 388 стор. Присвячено митцям минулого - письменникам, друкарям, художникам, будівничим, музикантам, артистам.
Державний центр Української Народної Республіки в Екзилі. 496 стор. Документи й матеріали.
Дісней В. Великий дитячий словник. 120 стор. Популярне видання англ. та укр. мовами. Для початкового навчання дітей англійській мові.
Джонсон П. Дві сестри. 96 стор. Легенди індіанського народу.
Дмитро Вишневецький (Байда). 80 стор. Книга про першого козацького гетьмана.
Дніпрова Чайка. Проводи сніговика-снігуровича. 272 стор. Вірші, оповідання, казки.
Довженко О. Зачарована Десна. 576 стор. Кіноповісті, щоденникові записи (1941 - 1956 рр.).
Драч І. Лист до калини. 288 стор.
Жук І. Золото України. 28 стор. Йдеться про видобування золота геологами.
Жуковский В. Баллади. 62 стор.
Заспіваймо собі. 176 стор. Зі скарбниці словацького фольклору.
Ільєнко І. У жорнах репресій. 448 стор. За архівами ДПУ-НКВС.
Ємченко О. Знак бронтозавра, або Майже за Гіннесом. 152 стор. Етюди про феномен тваринного світу України.
Каррі Д. Конституція США. 192 стор.
Кепрару Е. Мати і дитина. 464 стор. Кваліфіковані поради з питань здоров'я вагітної жінки.
Книга пригод І. 288 стор. Пригодницька тематика.
Книга пригод - ІІ. 384 стор. (Чарльз Діккенс, Ернест Теодор Амадей Гофман, Еміль Золя, Гі де Мопассан, Ернест Сетон-Томпсон, Редьяр Кіплінг, Жорж Санд, Агата Крісті, Герберт Уеллс).
Книга пригод ІІІ. 304 стор. (Вальтер Скотт, Премчанд, Йордан Йовков, Томас Горді, Вільям Джекобс, Гайміто фон Додерер, Артур Конан Дойль, Анатоль Франс).
Костоляні Д. Нерон, кривавий поет. 224 стор. Відтворено найдраматичніший період в історії Римської імперії І ст. н.е.
Лисивець А. Скажи про щасливе життя... 96 стор. Повість-спогад про голодомор 1933 р. в Україні.
Литвин М. Струни золотії. 120 стор. Розповідь про історію кобзарського мистецтва.
Литвинов В. Ешелон в пекло. 368 стор. Розповідь голови Міжнародного руху колишніх малолітніх в'язнів фашистських концтаборів.
Лятуринська О. Знаю казку. 96 стор.
Милорадович В. Українська відьма. 72 стор. Нариси з української демонології.
Мокренко А. У серці - рідна Україна. 168 стор. Роздуми народного артиста.
Нечуй-Левицький І. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван Виговський. 544 стор. Історичні твори.
Нижник І. Чорний легінь. 160 стор. Роман про Олексу Довбуша.
Носов М. Незнайко на місяці. 480 стор.
Носаль І. Від рослини - до людини. 606 стор. Своєрідна енциклопедія рослинного світу України.
О'Гара М. Спійманий мустанг. 96 стор.
Олійник Б. Сива ластівка. 128 стор.
Олійник М. Біль. 192 стор. Про видатного педагога К.Ушинського.
Ольжич О. Рудько. 32 стор.
Отче наш. 96 стор. Розповідь про християнську релігію.
Павличко Д. Правда кличе. 320 стор. Вірші й поеми.
Пашкевич А. Мамина вишня. 96 стор. Вміщено ноти й тексти пісень «Мамина вишня». «Степом, степом» та ін.
Підгірянкa М. Учись, маленький! 240 стор. Співанки, казки, загадки, п'єса.
Під сузір'ям пса. 80 стор. Збірник містить відомості з астрології.
Руденко М. Ковчег Всесвіту. 208 стор. Футурологічний роман.
Самійло Кішка. 160 стор. Про кошового Запорізької Січі.
Сковорода Г. Твори. 272 стор. Філософська поезія, байки, афоризми, притчі та ін.

Скомаровський В. Диво-камінь самоцвіт. 24 стор.
Віршовані казки.
Скуратівський В. Український рік. 240 стор.
Слово до слова - весела розмова. 224 стор. Розсипи творів визначних майстрів влучного слова.
Сокол Є., Круглякова Н. Як бути красивою. 160 стор. Поради лікаря-косметолога.
Сорока В. Ведмеже вухо. 16 стор. Вірші для дошкільнят.
Срібні воли. 400 стор. Збірник дотепних казок.
Стару погудку - та на нову дудку. 16 стор. Народні прислів'я та приказки.
Толстой О. Золотий ключик, або Пригоди Буратіно. 128 стор.
Томан Й. Дон Жуан. 400 стор. Роман відомого чеського письменника про життя і смерть графа Мігеля Де Маньяра, який жив в Іспанії в XVII ст.
Українка Леся. Біда навчить. 16 стор.
Українка Леся. На крилах пісень. 144 стор.

Відтворено першу збірку поетки, видану у Львові 1893 р.
Українська абетка. 352 стор.
Українські народні казки. 152 стор.
Федорук О. Дивосвіт Аки Перейми. 112 стор. Портрет американської скульпторки, художниці.
Франко І. Великі роковини. 24 стор.
Фролова М. Найди мене, мама. 224 стор. Висвітлюється період сталінських репресій.
Чопей І. Осінні акварелі. 64 стор. Збірка віршів закарпатського поета.
Чуб Д. Живий Шевченко. 144 стор. Оповідь про невідомі факти з життя Великого Кобзаря.
Чуб Д. Слідами Миклухи-Маклая. 112 стор. Про захоплюючу подорож ученого й мандрівника, українця з походження.
Шевченко Т. Садок вишневий коло хати. 48 стор.
Яворницький Д. Запоріжжя в залишках старовини і переказах народу. 448 стор.

Видавництво
науково-практичного, навчально-методичного центру
Творчої спілки вчителів України

«М а г і с т р - S»

випустило для вчителів та учнів літературу:

- Беденко М.В. Ну, очень...задачки! Веселі задачі. Для молодших школярів. - 80 с.
- Беденко М.В. Рахівничок. Зошит для тих, хто вчиться додавати та віднімати. Для 1 класу. - 32 с.
- Беденко М.В. Сосчитайка. Тетрадь для тех, хто учиться складувати и вычитать. Для 1-го класу. - 32 с.
- Беденко М.В. Множничок. Зошит для вивчення таблиці множення. Для 2-го та 3-го класів. - 40 с.
- Беденко М.В. Умножалка. Тетрадь для изучения таблицы умножения. Для 2-го и 3-его классов. - 40 с.
- Бойко О.Д. Україна 1991 - 1995. Тіні минулого чи контури майбутнього. Нариси новітньої історії. - 208 с.
- Всесвітня історія XX століття в запитаннях і відповідях. - 96 с.
- Гайштут О.Г. Розвиваючі стежки. Ознайомлення з методами міркування та допоможе оволодіти ними. Для дітей 6 - 10 років, для вчителів початкових класів, вихователів дитячих садків, студентів педучилищ. - 64 с.
- Гайштут А.Г. Увлекательная математика (в 5-ти частях: 1,2 - сполучення, вычитание; 3,4 - умноження, деление; 5 - путешествие на шахматной доске). - М.: Дом педагогики. 1995.
- Гайштут О.Г. Захоплююча математика (в 4-х частинах)
- Екзаменаційні білети для 11 класу. Історія України. Всесвітня історія. Зарубіжна література. Russkaya literatura. Українська література (теми екзаменаційних творів). Географія. Фізика. Хімія. Біологія. Іноземна мова. - 50 с.
- Зильберман А.А. Органическая химия в схемах и таблицах. - 32 с.
- Історія України в запитаннях, завданнях, ілюстраціях. Для учнів 6 - 7 класів. - К., 1996. Посібник для вчителів та учнів. - 64 с.
- Історія України. Від найдавніших часів до середини XIV ст. 6 - 7 класи. - К., 1996. Зошит-конспект уроків та тестові завдання для вчителів та учнів. - 96 с.
- Історія України. 1917 - 1944 рр. 10 клас. Зошит-конспект уроків і тестові завдання для вчителів та учнів. - 104 с.
- Конституція України. Тести.
- Литвиненко Г.М. Збірник задач і вправ для екзамену з математики на атестат про середню освіту. - 64 с.
- Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. - Посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти. - 256 с.
- Методичні рекомендації щодо усного та писемного мовлення молодших школярів: Норми оцінювання знань, умінь і навичок. - 80 с.
- Морокішко Є.П. Збірник задач і вправ з теорії чисел. Посібник для учнів математичних класів та студентів фізико-математичних факультетів вузів. - 160 с.
- Науменко С.І. Музично-естетичне виховання дошкільнят. - К., 1996 - 96 с.
- Правознавство. 9 клас. Зошит-конспект. Тестові завдання. - 160 с.
- Турченко Ф.Г., Панченко П.П., Левітас Ф.Л. Історія України XX століття в запитаннях і відповідях. - 92 с.
- Фадєєв М.Ю., Голушко О.О. Не хвилюйтесь - у вас екзамен. - 104 с.
- Шапіро А.И., Бодик В.А. Оригинальные методы решения физических задач. Пособие для учителей. Более 300 задач повышенной трудности. - 160 с.

Просимо надсилати до видавництва замовлення на придбання необхідної літератури.

З питань замовлення та умов реалізації літератури звертатися за адресою:

252030 Київ-30, вул.Б.Хмельницького 16/18

(ст. метро «Золоті ворота»)

Телефони: (044) 229-89-29, 228-65-05.

Факс (044) 224 21 58.

Видавництво «Либідь»

пропонує різноманітну навчальну, довідкову, наукову літературу,
видання з самотутньої спадщини українського народу,
національно-культурного відродження суверенної України

Крижанівський О. Історія Стародавнього Сходу: Курс лекцій: Навч. посібник. - 480 с.

Крип'якевич І. Всесвітня історія. У 3 кн.

Крип'якевич І. Історія української культури. - 50 арк.

Полонська Н. Історія України. У 2 кн. - 76 арк.

Субтельний О. Україна: історія. - 736 с.

Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст. - 9 арк.

Ніколаєва Т. Історія українського костюма. - 176 с.

Наулко В. Культура і побут населення України. - 21 арк.

Смолій В. Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет). - 624 с.

Грушевський М. Історія української літератури: У 6 т. Кн. 1-5.

Яценко Н. Історія української літератури ХІХ ст.: У 3 кн. Кн. 1. - 368 с.

Яценко Н. Історія української літератури ХІХ століття. У 3 кн. Кн. 2. - 384 с.

Федченко П.М. Історія української літературної критики. Кн. 1.

Огієнко І. Історія української літературної мови. - 296 с.

Липонович В.Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. - 816 с.

Болховітінов Є. Вибрані праці з історії Києва. - 488 с.

Київський процес: документи та матеріали. - 208 с.

Коропецький І. Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки. - 15 арк.

Паламар Л. Мова ділових паперів. Практ. посібник. - 208 с.

Жлуктенко Ю. Вивчаємо українську мову. Самовчитель: Навч. посібник. - 224 с.

Вихованець І. Вивчаємо українську мову. Розширений курс. Самовчитель. - 272 с.

Алексєєв Ю. Історія України: Хронологія основних подій. - 112 с.

Бейдик О. Географія України: Основні відомості шкільного курсу. - 80 с.

Мусієнко М. Біологія: основні поняття. - 96 с.

Гончаренко С. Фізика: Методи розв'язування задач. - 128 с.

Гончаренко С. Фізика: основні закони й формули. - 48 с.

Павлов Є. Математика: основні формули. - 48 с.

Буринська Н. Хімія: Методи розв'язування задач. - 80 с.

Середя І. Хімія: основні закони і рівняння. - 80 с.

Гетманцев В. Математика: контрольні індивідуальні завдання. - 15 арк.

SUMMARY

Burhin M. Information and informational operations

Basic types of simple informational operations are presented. The original conception is proposed when information treatment presents as a triad: transmission - transformation - preservation.

Novikova H. To a question of introduction of book funds preservation system (at NLU after V.S.Vernadsky)

Making and supporting of conditions for library book funds preservation serve as one of basic elements of a state policy in libraries science and activity for a purpose of a long-term preservation of the State Library Funds of Ukraine.

Systematic monitoring of book-stock ecology which includes micological research of documents and air environment, control for preservation regime is established

at the National library of Ukraine after V.Vernadsky. It makes possible quantity and quality estimation of a state for physical preservation of documents.

Methodical recommendations «Book Funds Preservation» are prepared. New instructions for physical preservation of documentary funds in NLUV are worked out. Unified blanks of book funds research during emergency, control for temperature and humidity are worked out and implemented.

Solons'ka N. To a history of book-selling in Ukraine during 20 - 30 th of 19th centuries (from «Bibliolohichni Visti») and manuscripts of L.Bykovsky)

The article analyses special literature on booktrading. It includes 20 - 30-ies of ukrainization was changed into ideological pressing and Stalin's camps. Soviets paid

much attention to bookprinting, with help of which it was possible to influence on ideological aspects and implement party policy into life. It was reflected in 20 - 30 ies in political life as well as «Bibliolohichni Visti» reflects bookprinting policy in Ukraine of that times. Unknown works of L.Bykovsky (who was a foreigner correspondent of a journal) are presented by the autor of the article for the first time. A part of L.Bykovsky works preserve in archive of National Library of Ukraine. They are of great importance and use for researches, students.

Ricun I. Mathematicians and mechanics from Odessa

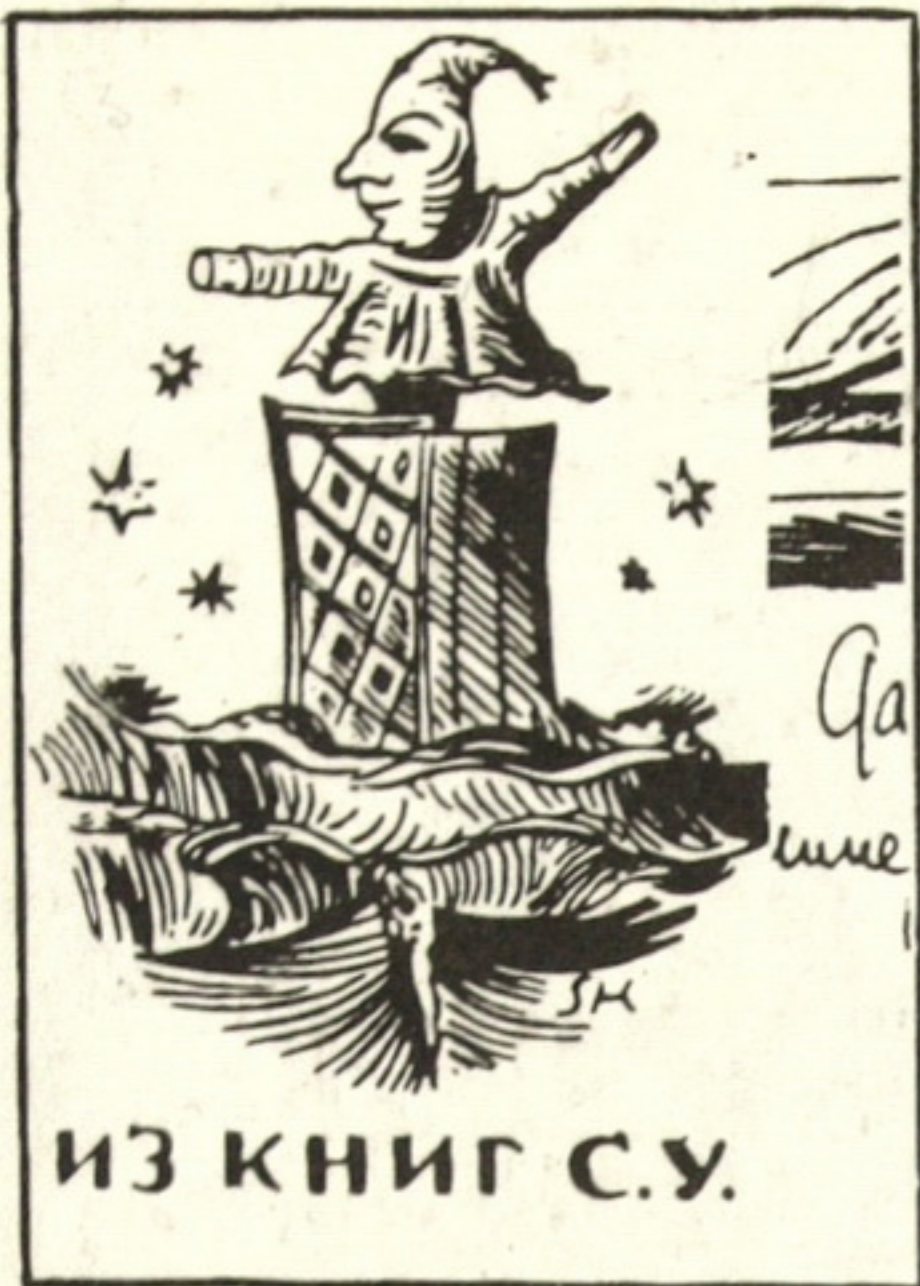
Researchers of Odessa Institutes. Biobibliographic reference. Vol. 1. Natural Science. 1865-1945. P. 2. Mathematicians. Mechanics / Ministry of Culture of Ukraine.

Odesa State Research Library after M.Mor'kogo. Comp. I.E.Rikun. - Odessa, 1995 - 175 p.

Sokhan' P. Verba I. Encyclopedic project is commenced

Ukrainian biographic: Research works collection. Vol. 1. - K., 1996. - 220 p.

Kuchynsky M. Posthumous collected works by Dmytro Luchenko
Dmytro Luchenko. Use Ljuboviju zmirjane do dna: Lyrics, Poems. Songs. - K.: Ukrainskyj pys'mennyk, Vyr, 1994. - 469 p.

МАЙСТРИ ХУДОЖНЬОГО
ОФОРМЛЕННЯ КНИГ

**Сергій Конончук
(1912-1941)**

Художник Сергій Конончук був автором 300 творів графіки. «Літературна газета» (1 вересня 1929 р.) писала: «Серед інших особливу увагу слід звернути на чудову графіку (книжкові обкладинки, ілюстрації, екслібриси) С. Конончука». У цьому ж році митець одержав диплом Паризької міжнародної виставки. До 1940 р. він працював художником-мультиплікатором, а потім - на студії кінохроніки, художником фільмів. Мав добру бібліотеку. Талант Конончука найяскравіше виявився в малюнках та книжковій графіці. Своєрідні ілюстровані ним листи і листівки.

Він був бажаним автором у видавництвах «Дитвидав», «Держлітвидав», «Культура», «Мистецтво» та ін. Малюнки С. Конончука, яким притаманні витончений психологізм, яскрава образність, можна вважати класичними. Невипадково 1984 р. у видавництві «Веселка» вийшла друком казочка «Колобок», ілюстрації до якої були зроблені графіком у 1929 р. Він оформляв багато інших дитячих книг, був автором обкладинки літературного журналу «Семафор», ілюстрував «Азбуку», твори І. Франка, М. Коцюбинського, М. Горького, С. Васильченка, А. Чехова, Л. Фейхтвангера та ін.

Життя талановитого молодого художника обірвала війна. Але його твори і сьогодні є взірцем високої графічної техніки.

Колаж підготовлено художником
Георгієм Коневим.

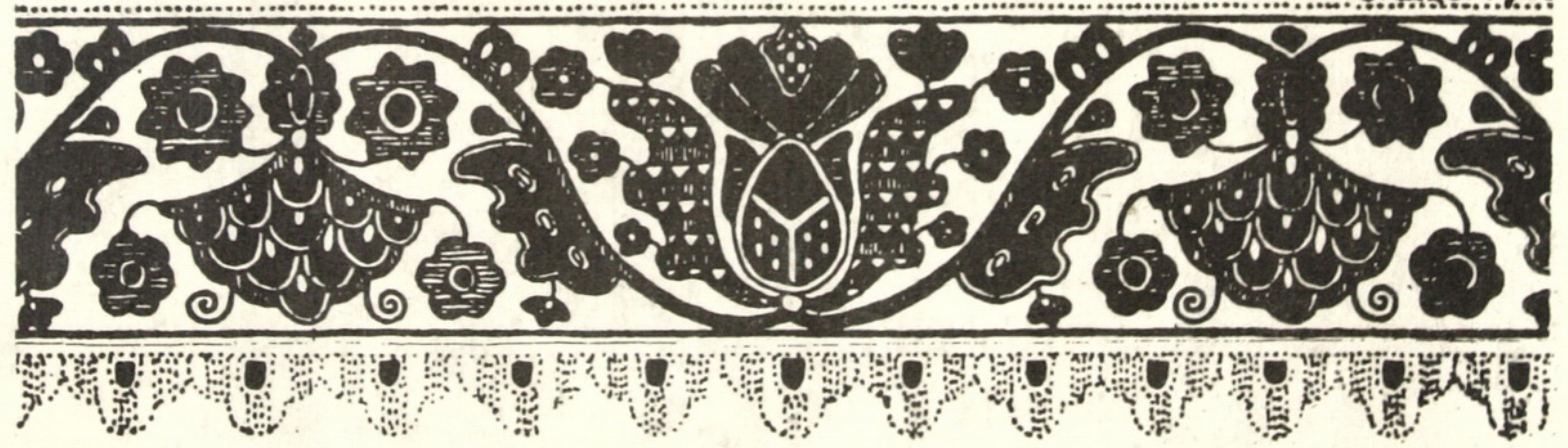

957 / 10

В. ВАННАЧЕНКО-ТВОРА

О. Странда

З фондів НБУВ